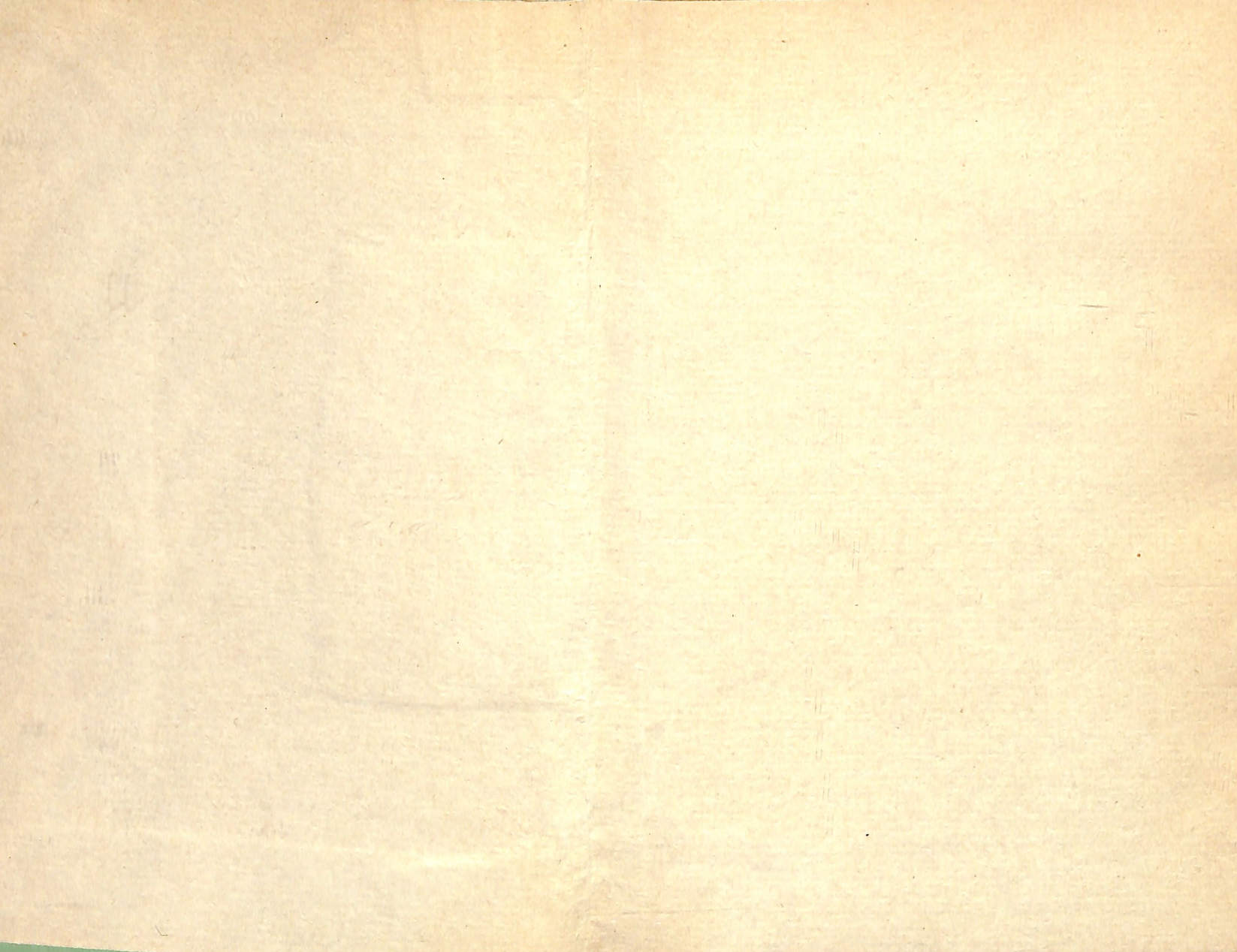

3182

B. Zuyupf
admiral
ungr -

21
2-24

Թ. ՀԱՅԱԹԻ

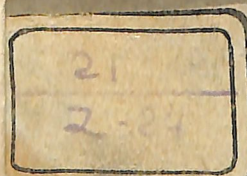
ՄԵՌԱԾ ԱՌԻԻԾՆԵՐ

Քանզի բոլոր կենդանիներուն
ընկերացած մարդէն յոյս
կայ. վասնզի ողջ շունը մե-
ռած առիւծէն աղէկ է:

Գիրք Ժողովողի Գ: 1

1934

Տպ. ՍԱՀԱԿ - ՄԵՍՐՈՊ
Գանիք

Նպասակս է

Մըսիս հնազանդիլ,
ուղիղ վարդապետութիւնը զօրացնել
եւ արդիականներուն դիմադրել

Քու անօրէնութիւնդ քեզի չյայտնեցին,
որ քու գերութիւնդ եւս դարձնեն:

Ողբ Եր. 2:14

Աստուծայ խօսքը ապառաւոր կոսրտող
մուրհի պէս է.

Եր. 23:29

Աստուծոյ խօսքը կենդանի է ու զօ-
րեղ, եւ ամէն երկայրի սուրէ կտրուկ, որ
կը թափանցէ մինչեւ շունչը ու ոգին եւ
յօդուածներն ու ծուծը բաժնելու եւ կը
քննէ սրտին խորհուրդները ու մտածմունք-
ները:

Եբր. 4:12

Մեր Աստուծոյն խօսքը յաւիտեան պի-
տի մնայ:

Ես. 40:8

ՄԵՌԱԾ ԱՌԻԻԾՆԵՐ

Քանզի բոլոր կենդանիներն
բուն քնկերացած մարդէն յոյս
կայ. վասնզի ողջ շունը մե-
ռած առիւծէն աղէկ է:

Իբրեւ ժողովողի Ծ:4

1934
Տպ. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ
Գանիրէ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍԲ

Այս հրատարակութենէն առաջ, տարբեր թրականներուն, թրքերէն լեզուով երկու հրատարակութիւններ եւս ունեցած էինք: Մեր այս գիրքը սակայն լոյս պիտի տեսնէ թէ հայերէն և թէ թրքերէն լեզուներով, ուստի յարմար տեսանք մեր նախորդ հրատարակութեանց պարունակութիւնը համառօտիւ տալ:

1931ին հրատարակած էինք «Մօտըրնիզմ և Րահնիւմա» անուն մեր առաջին գրքոյկը, 16 էջերէ բաղկացեալ, և 3 մասերով: Մեր այս հրատարակութեան տուն տուաւ Բրոֆ. Յ. Գրիգորեան, որ իր «Րահնիւմա» անուն թերթին¹ Մայիս 1931, 8րդ թիւին մէջ «Այս բաները այսպէս են» վերտառութեամբ յօդուած մը ստորագրած էր: Բրոֆ. Գրիգորեան իր յիշեալ յօդուածին մէջ կ'ըսէր «Պօղոս եւ Լուսեր եւ արդիականներ էին»: Մենք Ս. Գրքէն ցուցուցինք թէ՛ ըլլայ Պօղոս՝ ըլլայ Լուսեր արդիականներ չէին. այլ անոնք կրօնքը կեղծողները, և իրենց օրուան եկեղեցիներուն ծածկած ճշմարտութիւնները իյայտ բերողներ եղան: Երանի թէ բոլոր արդիապաշտները անոնց նմանէին:

Նոյնպէս ցուցուցինք թէ Բրոֆ. Գրիգորեան

58177-67

չարաչար կը սխալէր երբ իր յօդուածին մէջ կ'աշխատէր արդարացնել ընթացքը Գահիրէի Հայ Աւետարանական բեմին քարոզիչ Վեր. Հ.Յ. Համբարձումեանի, և այս, հակառակ այս վերջնոյն մասին Սիւրիոյ Աւետարանական եկեղեցիներու Միութեան վճռին, որ Վեր. Համբարձումեանին ուսուցումները քրիստոնեայ եկեղեցիներուն համար փնասակար և նոյնիսկ աղիտաբեր կը յայտարարէր:

Սուրբ ունեցանք նաեւ մեր այդ առաջին գրքոյկին մէջ ցուցնել թէ նոյն թերթին 121րդ էջին վրայ Բրոֆ. Լեւոնեանի ստորագրութեամբ զետեղուած հետեւեալ գաղափարն ալ սխալ էր: Բրոֆ. Լեւոնեան կ'ըսէր թէ՝ «Հաւատոյ հանգանակ ունեցող եկեղեցիները կեանքի կարեւորութիւն չեն տար ևւ ժողովական եկեղեցիներուն մէջ հաւատոյ հանգանակը երկրորդական կարեւորութիւն ունի»: Մենք ցուցուցինք թէ Թուրքիոյ մէջ, երբ ժողովական եկեղեցիներ կազմուեցան, անոնց առաջին գործը եղաւ բանաձեւել իրենց հաւատոյ հանգանակը: Երբ նոր անգամ մը կ'ընդունուէր եկեղեցի, անհրաժեշտ էր որ անդամակցողը եկեղեցւոյ առջեւ դաւանէր և խոստովանէր եկեղեցւոյն հանգանակը: Յուցուցինք նաեւ թէ բրոֆէսորին այս գաղափարը անհիմն է և թէ իր նպատակն էր միայն իր թիւր գաղափարը յառաջ քշել:

Երրորդ, մեր այդ գրքոյկին մէջ բացատրե-

ցինք Մօաբընիզմ բառին իմաստը: Այդ բառը Անգլերէն բառ մըն է որ տառացիօրէն թարգմանուելով կը նշանակէ արդիականութիւն, արդիապաշտութիւն: Մենք ըսինք թէ արդիականներու կեցուածքը իրաւունք կուտայ մեզի խորհելու թէ նորաձեւութիւն բառը աւելի ճշգրտէն կը բացատրէ իրենց դիրքը: Շեշտեցինք թէ հազուսան ու կապուստը նորաձեւութիւն կ'ունենան (թող ունենան չեմ ըսեր) բայց կրօնը նորաձեւութիւն չունի, քանզի կրօնի տիրոջ մօտ փոփոխութիւն չկայ: Ինչպէս անոր անձը, անոր խօսքն ալ անփոփոխելի է: «Յիսուս Քրիստոս նոյնն է երէկ ու այսօր և յաւիտեան»։ Եփր. 13:8:

* *

Մեր երկրորդ հրատարակութիւնը յոյս տեսաւ 1933ին, 92 էջերով և «Մեռած ձանձեւը» վերտառութեամբ:

Այս դիրքը կը բաղկանար 5 մասերէ, որոնց առաջինին մէջ որպէս նախաբան առաջադրեցինք թէ՛ անցեալին և ներկայիս Աստուծոյ գործին յարձակողներն ու զայն կործանել ուղղողները ընդհանուր հասարակութիւնը չէ եղած, այլ դիտնականները, կրօնի վարդապետները, փրօֆէսորները, և եկեղեցւոյ մեծերը կարծուողները եղած են: Յիշեցինք նաեւ թէ «զանիկա աշխարհիս իշխաններէն մէկը չճանչցաւ»։ Ա. Կորն.

2:8: Երեմիան, Եսային և միւս սուրբերը զանազան չարչարանքներու ենթարկողները երկրագործ, թիթեղագործ և հնակարկատներու կտրգէն մարդիկ չէին այլ գիտնականները, քահանայապետները, ժողովրդապետները և սուտ մարգարէները: Նոյնիսկ մեծ պատերազմին, Վեր֊Պոստանծըողլու իարաւամպոսը որպէս խառնակիչ թուրքերուն մասնելով զայն կախաղան հանել տուողները Այնթապ բողոքական եկեղեցիներու սիւները կոչուող բժիշկներ, ուսուցիչներ և եկեղեցւոյ անդամներ չէին ըսինք:

Գրքին երկրորդ մասին մէջ Բրոֆ. Յ. Գրիգորեանի «Րէպլէր» անուն գրքոյկին պարունակութիւնը մեզի նիւթ ունեցանք: Յիշեալ Պարոնը «տեսանելի ներշնչումը ներշնչում չէ այլ այն է ճշմարիտ ներշնչումը զոր մարդ ուղղակի Աստուծմէ կ'առնէ» ըսելով որպէս փաստ կարգ մը համարներ կը բերէր, և այս համարներէն մէկը միւսը և ամէնը իւրաքանչիւրը կը ժխտէ ըսելով իր սխալ գողափարները յառաջ քշելու համար ոգի ի բռն կ'աշխատէր և անխղճօրէն և առանց քաշուելու բերանը լայն բացած էր:

Մենք տէրոջը օգնութեամբ, իր բերած համարները առանձին առանձին առնելով փաստեցինք թէ անոնց ամէնն ալ ճշմարտապէս անժխտելի ներշնչեալ խօսքեր են: Յուցուցինք թէ բոլոր անոնք որոնք փրկուած չեն և հոգեւոր,

կեանք չունին, չեն կրնար Աստուծոյ խօսքը հասկնալ: Ընդհակառակը պնդեցինք թէ Ս. Գրքոց ճշմարտութիւնները կը հասկնան միայն անոնք որոնք Ս. Հոգւոյն շնորհին արժանացած են, քանզի Ս. Հոգին ինքն է որ ներշնչած է Ս. Գրոց Աստուածային յայտնութիւնները:

Երրորդ բաժնին մէջ մեզի մօտ գտնուող արդիապաշտներէն Վեր. Համբարձումեանի ինչ բաներու հաւատալը յայտնեցինք: Ըսինք թէ Վեր. Հ. Յ. Համբարձումեան Ս. Գրական և բոլոր հաւատացեալներու հաւատացած և խոստովանած Տ հիմնական վարդապետութեանց չի հաւատար:

Ա. Ան Սուրբ Գրոց Աստուածային ներշնչման չի հաւատար. ըստ իրեն, ինչպէս քանի քանի անգամներ բեմէն յայտնապէս ըսած է, Պուտտայականներու գրքերուն և Ս. Գրոց միջեւ տարբերութիւնը մեծ չէ:

Բ. Վեր. Հ. Յ. Համբարձումեան առանց մարդկային միջոցի, այսինքն անարատ յղութեամբ Ս. Աստուածածնի մայրութեան չի հաւատար: Քանի քանի անգամներ, ունէ կ'ին եթէ ուզէ կրնայ Քրիստոս մը ծնիլ յայտարարած է ան եկեղեցւոյ բեմէն: Եւ նոյնիսկ համարձակած է «կիները Աստուած են, Աստուած են» բառերը առանց ամչնալու երեք տարբեր անգամներ արտասանել մեծ հաւաքոյթի մը առջեւ:

Գ. Ան չի հաւատար նաեւ Քրիստոսի աստուածութեան:

Դ. Ձի հաւատար և հրաշքներու:

Ե. Ձի հաւատար Գրիստոսի Յարութեան «նովին մարմնով»:

Զ. Ձի հաւատար Սատանային գոյութեան, կը կարծէ թէ Սատանան նոյնինքն մարդուն մէջն է:

Է. Վեր. Համբարձումեան մեղքի չի հաւատար, այլ կը պնդէ թէ այն ուրիշ բան չէ եթէ ոչ ազիտութիւն:

Ը. Ուստի չի հաւատար նաեւ յաւիտենական դատաստանի և տանջանոց: «Տէրը ողորմած է, դժոխք չկայ, ԱՅ. սէր է, մարդս չի պատժեր, յաւիտենական պատիժ գոյութիւն չունի...» կ'աւետէ:

Գրքիս 4րդ բաժնին մէջ, բողոքական եկեղեցիներու ներկայ վիճակը ուսումնասիրելով փաստեցինք թէ բեմի վրայ գտնուող պաշտօնեաներուն մեծամասնութիւնը արդիապաշտներ են:

Անոնցմէ ոմանց անունները և գործերը աւելի փաստեցինք թէ բեմ գրաւող այդ անձերէն շատերը 40—50 տարիէ ի վեր արդիապաշտական գաղափարներով թունաւորուած են:

Անոնց անունները կուտանք նաեւ հոս.
1. Վեր. Պետիկեան և Բրոֆ. Յ. Գրիգորեան մէկական արդիապաշտներ են, որովհետեւ Արդիապաշտութեան յետին աստիճանին հասնելով ամէն բան բացայայտօրէն ուրացող և քարոզող վեր.

Հ. Յ. Հ.ն իրենք ձեռնադրեցին: Ըսինք թէ ուղղադաւան երէցներ արդիապաշտ մը պաշտօնի չեն ձեռնադրեր:

2. Վեր. Մ. Փափազեան ծայրայեղ արդիապաշտ մըն է, նայելով իր անտրամաբանական բացատրութեանց ստեղծագործութեան մասին, որ Մինդոց գրքին Ա. և Բ. գլուխներուն ճշդութիւնը կ'ուրանայ, նայելով այդ խարդախ ճամշտներու որոնց դիմեց Գահիրէի Հայ Աւետարանական բեմին նախկին հովիւ Վեր. Հ. Յ. Համբարձումեանը պաշտպանելու և նայելով իր Գահիրէի վերջին քարոզին մէջ հիւսած դժուսանքներուն անիծեալ «Արիստին», այսինքն իր եկեղեցիէն վտարուած Ֆոստիքին: Որով կը տեսնենք թէ Վեր. Փափազեան ճշմարիտ բողոքական քարոզիչ մը չէ:

Յիշեցինք թէ Բրոֆ. Լեւոնեան իր աշխատած Կրօնից Դպրոցէն ամէն տարի Պատ. Հ. Յ. Հ.ի պէս բողոքական խայթող մեղուներ արձակելով քրիստոնեայ եկեղեցեաց և կրօնական հաստատութեանց հիմերը կը կործանէր:

4. Գրեցինք թէ ի'նչպէս արդիական Պատ. ձեռնադեան փոխանակ 10000 բողոքականներու հետ ղրախտ երթալու կը նախընտրեմ միլիոն մը հայոց հետ դժոխք երթալ, կ'ըսէր:

5. Ըսինք նաեւ թէ Վեր. Ս. Մանուկեան իր «Ս. Գրոց տառական ներշնչման չեմ հաւատար»

անունն գրքովը արդիապաշտներուն հացին իւղ կը քսէր:

6. Ըսինք նաեւ թէ Սիւրիոյ միութեան Վեր. Հ. Յ. Համբարձումեանի վերաբերմամբ տուած վճիռը չէր այդ ինչ որ ճշմարիտ Աւետարանական եկեղեցեաց միութիւնն մը պիտի արձակէր: Հարցուցինք նաեւ թէ, 40—50 տարիներ առաջ Վեր. Հ. Յ. Հ.ի պէս Բրիտանոսի Ս. Կուսէն ծնունդը, Աստուածութիւնը, նովին մարմնով յարութիւնը և այլ ճշմարտութիւնները ուրացող մէկը կրնա՞ր հովիւ ձեռնադրուել:

7. Աւելցուցինք նաեւ թէ բողոքական եկեղեցեաց Ազգապետ Բրոֆ. Զենոբ Պէզճեան ինքն ալ արդիական մըն էր, որով ինչպէս կը տեսնուի Սիւրիոյ միութեան 1929 տարւոյ տեղեկագրին 19րդ էջին մէջ, յիշեալը կ'արտօնէր մեր երիտասարդները շարժանկարի ներկայացմանց և պարանանդէաներու երթալ և երեսի ներկ փոշի գործածելու, ինչպէս նաեւ ազգայնական երգերով հրճուելու իրաւունք կուտար: Աւետարանական եկեղեցիներու միութիւնն ալ իր կարգին այն յանձնարարութիւնը նոյնութեամբ տպելով կը համամտէր անոր: Այս ամէնը ըսինք, արդեօք Ամերիկայի արդիապաշտ Աւետարանականին տարեկան 18000 տոլար նպաստին համար չէ՞ր: Բայց միութիւնը չգիտցաւ թէ «Ոսկիի և արծաթի տէրն Աստուած» (Անգէ, 2:8) Ամերի-

կայի 18000 տոլարը պիտի զեղչէ 3000ի: «Ճշմարտութիւնը ծախու առ բայց մի ծախեր» Առակ. 23:23. ճշմարտութեան առջեւ միութեան պարտուած ըլլալը յստափօրէն գրեցինք:

Գրքիս հինգերորդ մասին մէջ («Աստուծոյ Եկեղեցի» անուն աղանդին գլխաւոր 7 վարդապետութեանց Ս. Գրական չըլլալը ապացուցինք:

Ա. Ըսինք թէ անոնց «Ունիւտան» առաքելական վարդապետութիւնն մը չէ: Ըսինք թէ մեր Տէրը զայս պատուիրեց ոչ թէ որպէս նիւթապէս հետեւելիք պատուէր այլ որպէս օրինակ քրիստոնէական խոնարհամտութեան և ծառայելու ոգւոյն: Ըսինք թէ եթէ Տէրը զայս որպէս արտաքին արարողութիւն պատուիրած ըլլար, աշակերտները ինչպէս հաղորդութիւնը և մկրտութիւնը զայդ եւս չհետադին պիտի պատուիրէին որ ուրիշներու նման մենք ալ հետեւինք իրենց: Բայց չգրեցին, ինչ որ կը ցուցնէ թէ անոր ոչ թէ ձեւական կատարումը այլ ոգեկան իմաստը կը հասկնային:

Բ. Հակառակ Ս. Գրոց պատուիրաններուն այդ եկեղեցին կանոնաց եւս ձեռնադրութիւն կ'արտօնէ և ճիշդ այդ մարդու բոլոր կարելիութիւնները կուտայ անոնց, ի հարկին կը ձեռնադրէ զանոնք իբրեւ պաշտօնեայ և անոնք Ս. պսակի, թաղման և մկրտութեան արարողութիւնները եւս կը կատարեն: Տուցուցինք Ս.

Գրքէն թէ կիները այս արտօնութիւնը չունին։ Ընդհակառակը կը պատուիրուի անոնց լուռ մնալ, չուսուցանել, այրին վրայ իշխանութիւն չունենալ. կանանց, նոյնիսկ աչքառու կանանց, բեմ բարձրանալով ինքզինքնին ցուցադրելը նպատակին չծառայելը յիշեցինք։

Գ. Այս ազանգը կ'ըսէ թէ մարդ փրկուելով որոշ աստիճանի մը հասնելուն այլեւս չի կրնար մեղանչել։ Յիշեցինք որպէս փաստ երկու յայտանի մարդիկ որոնցմէ մին 12 տարիէ ի վեր, իսկ միւսը 14 տարիէ ի վեր չեն մեղանչած կը յայտատարաբէին։ Ասոնց առաջինը իր յանդուգն յայտարարութիւնը մեծ ժողովի մը առջեւ մեր ներկայութեան ըրաւ, իսկ երկրորդին հեղինակը այս աղանդին Գահիրէի հատուածին յոյն պատուելին էր։

4. Աստուծոյ եկեղեցին կ'ընդունի թէ աշխարհ երթալով պիտի բարեկառուի, մենք Ս. Գրքէն ցուցուցինք թէ աշխարհ երթալով աւելի գէշ պիտի ըլլայ։ Մենք սակայն նայելով Ս. Գրոց գրածներուն, նայելով նաեւ աշխարհի օրէ օր աւելի գէշնալուն, ցուցուցինք թէ նախատեսուած վերջին օրերն է որ կ'ապրինք։

5. Երբ աշխարհ այսքան կը գէշնար, մենք ցուցուցինք թէ Աստուծոյ եկեղեցին կը սխալէր նաեւ հաղարամեայի մասին Սուրբ Գրոց տուած իր մեկնութեան մէջ։

6. Յոյց տուինք նաեւ թէ Աստուծոյ եկե-

ղեցին կը սխալէր նաեւ հոն ուր Տէրունական Օրը չյարգելով զայն սովորական օրերուն կամ գին անցուցած էր։

7. Վերջին տեղը ցուցուցինք թէ Աստուծոյ եկեղեցին հրաշքի նկատմամբ՝ զաղափարը մասամբ միայն ճիշդ էր, և այդ բաժնին մէջ ալ չէին յաջողեր։ Ըսինք թէ յաճախ բեմէն հրաշք պիտի գործենք ըսելով յայտարարութիւններ կ'ընեն և կը հրաւիրեն կոյրեր, կողեր, և հաշմանդամներ, որոնց մարդկային բուժումը անկարելի է բայց չեն յաջողած և միշտ հոգեւոր եղբայր և քոյրերը հասարակութեան ծաղրանքին և հալածանքին ենթակայ ըրած են։ Մ. Րիկըլի Հալէպ կատարածը այս պարագային շառաչին մէկ փաստն է։ Յայտնեցինք թէ այս ամէնը կ'ըլլար, որովհետեւ, մեր կարծիքով, իրենք առ երեւոյթս միւս եկեղեցիներուն վրայ առաւելութիւն մը ունենալ կ'աշխատին։

ՆԱԽԱԲԱՆ ՀԱՏՈՐԻՍ

Երրորդ անգամ ըլլալով նորէն այս հատո-
րը ձեռք առնելու և եղած հարցումներու պա-
տասխանելու շատ անկարող կը տեսնեմ ինք-
զինքս : Այս մասին մտային կարողութեանս
անբաւականութիւնը կը զգամ. քանզի բոլոր
այն անձնաւորութիւնները, որոնց անունները
կուտամ և կ'ընդդիմանամ իրենց, բեմի տէրեր,
ուսուցչապետներ, ուսուցիչներ, կարողութեան
տէր անձինք, մէկ խօսքով բոլորն ալ լեզուանի
և ճարպիկ մարդիկ են : Բայց տարբերութիւն
չըներ «վասնզի Աստուծոյ տկարը մարդոցմէ ա-
ւելի զօրաւոր է» (Ա. Կոր. 1:25) «քանզի մեծ է
անիկա որ ձեր մէջ է, քան թէ անիկա որ աշ-
խարհի մէջ է» Ա. Յովհ. 4:4 :

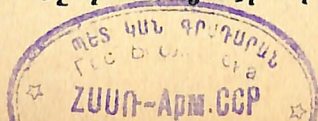
Իմ պարագաներուս մասին բոլոր անոնք որ
կարդացած են «Մեռած Ճանճերը» իմ հեղինա-
կութեանս 48 էջին մէջ զետեղուած կենսագ-
րութիւնս, գիտեն արդէն : Տարիներէ իվեր կը
փափաքէի որ կրօնի թշնամի արգիականներուն
և սոսկ ապրուստի սիրոյն բեմի գլուխ գտնուող-
ներուն դէմ, շատ զարգացեալ, պերճախօս և
գրչի տէր հոգեւորականներու և կրօնաւորներու
կողմէ մասնաւոր հրատարակութիւններ ըլլան,

որպէսզի խեղճ հանրութիւնը չխաբուի անոնց։
 Բայց ո՛չ կրօնաւորներէն, ո՛չ հոգեւորներէն և
 ո՛չ ալ «եղբայրութեանց» գլուխ կեցող անձներէն
 մէկը գտնուեցաւ որ արդիականներուն դէմ
 գրիչ գործածէ։ Անգամ մը միայն, «Նոր Ա-
 ւետաբեր»-ի մէջ հոգեւոր պատուելիի մը կողմէ
 յատակ լեզուով և յարմար մի քանի յօդուած-
 երեւցան։ Ասոնք սակայն, անմիջապէս «տա-
 րեց»-ի մը կողմէ զօրաւոր քննադատութեան մը
 ենթարկուելէ ետք, խնդիրը փակուեցաւ։ Մենք
 գիտենք թէ ո՛վ է այդ «տարեց»ը։ Ան գաղտնի
 և վախկոտ արգիական մըն է։ Գոհութիւն Տի-
 րօջ, որ եւ թոշակաւոր մէկը չեմ, ոչ մէկէն ոչ
 մէկ կերպով կախում չունիմ և այնքան ատեն
 որ Ան կեանք շնորհէ ինձ, բոլոր դրամս ու ժա-
 մանակս պիտի գործածեմ Աստուծոյ փառքին և
 հոգիներու փրկութեան համար (Բ. Կորն. 12:15)։
 Բայց ինչպէս իսրայէլի մէջ մարդու չգոյութե-
 նէն Աստուած Տէպորան գործածեց, նոյնպէս ալ
 ալ 40—50 տարիներէ իվեր գաղտնաբար գործե-
 լէ ետքը հիմա երեւան եկող արգիականներուն
 դէմ, ինծի պէս իր լեզուին քերականութիւնն
 անգամ չգիտցող պարզ արհեստաւորի մը գոր-
 ծածութիւնը, Ս. Գրոց տեսակէտէն զարմանալի
 բան մը չէ, (Ս.Մովս 7:14)։ «Արդ մենք այս
 գանձը հողէ ամաններու մէջ ունինք, որպէսզի
 զօրութեան առաւելութիւնը Աստուծմէ ըլլայ,
 ու ոչ թէ մեզմէ»։ Բ. Կորն. 4:7։ Բայց ան որ

կը պարսկեայ՝ թող Տէրոջմով պարծենայ»։ Բ.
 Կոր. 10:17։

Նախապէս գրած հատորիս մէկ օրինակը
 Հալէպ եղբօր մը ձեռքը անցեր է։ Յիշեալ եղ-
 բայրը ինծի ուղղած նամակի մը մէջ այսպէս
 կ'ըսէ. «Քարոզիչին մէկը, խօսելու ատեն կը
 տեսնէ որ ժողովուրդը կը քնանայ։ Եւ ան-
 քարոզիչը կը սկսի «Ալլահ էֆպէր» պօռալ, ժո-
 ղովուրդը մէկէն ի մէկ կ'արթննայ և կ'ապշի
 կը մնայ, քարոզիչը ինչ կայ կը հարցնէ այս
 ուրիշ բան չի նշանակեր եթէ ոչ «Աստուած մեծ
 է»։ Տէրը շնորհէ որ ձեր այս հատորը շատերուն
 արթնութեան պատճառ մը ըլլայ»։ Ճարդ գըր-
 ուած «ներողամիտ եղէք...», «բարեհաճէիք...»,
 «կը խնդրեմ...», «եթէ կ'ուզէք...», «եթէ հա-
 րաւոր է...» եւն տեսակէն գրուած գրութիւն-
 ները (խօսքս հանրութեան համար չէ, այլ ար-
 դիականներուն կ'ականարկէ), մարդիկը քնացնե-
 լէ տարբեր ուրիշ բանի ծառայած չեն։

Ձայս ապացուցանելու կը բաւէ այն իրո-
 ղութիւնը թէ 40—50 տարիներէ ի վեր մեր
 աստուածաբանական ճեմարաններուն մէջ ու-
 սուցող արգիականութիւնը դեռ նոր մերկա-
 պարանոց ի յայտ եկաւ։ Քանզի անոնք աշխա-
 տեցան ուղար լուի մը պէս մեռցնել։ Եթէ Տէ-
 րը կամի պիտի տեսնենք թէ ինչպէս 40—50
 տարիներէ իվեր աստուածաբանական ճեմարան-
 ներուն մէջ կ'ուսուցուէր արգիապաշտութիւնը։

Իսկ հիմա Յոնանու Յայտնութեան 22րդ գլխուն
11 և 12րդ համարներուն օրերն ենք որ կ'ապ-
րինք.— «Ան որ անիրաւութիւն կ'ընէ ալ անի-
րաւութիւն թող ընէ, ու ան որ աղտոտ է՝ ալ
աղտոտ ըլլայ, և ան որ արդար է՝ ալ արդար
ըլլայ, ու ան որ սուրբ է՝ ալ սուրբ ըլլայ: Ահա
ես շուտով կուգամ, և իմ վարձքս ինծի հետ է՝
ամէն մէկուն իր գործին համեմատ հատուցանե-
լու»:

Հիմա տես թէ Տէրը, անցեալին, ինչպէս
տկարներու միջոցաւ զօրաւորները պարտու-
թեան մատնած է (*):

Գողիաթ կիպի ալթը զըրա պիր գարըշ պոյուն
օլսա,

Պէշ պին մըռգալ աղըրլըղընտա զըրխըն օլսա,

Ճիւլահ հէֆթի կիպի մըզըրաղըն օլսա,

Դաւիթին սափան թաշընտան մաղլո'ւպ սըն:

Միւլ. Էվվիլ 17:50

Տաճօն փութութա գատար աղիմ օլսան,

Աշտոտիւթի գօրգութսան,

Ֆիլիսթիւթին նազարընտա գըյմէթլի օլսան,

Թապութ իւլ Ահաըն էօնիւնտէ մաղլո'ւպ սըն:

Միւլ. Էվվիլ 5:3—4

(*) Այս եւ հետագայ ոտանաւորները, զրքիս թրքերէն
նոյնութեամբ կ'արտատպուին առանց թարգմանելու:

Փարաւոն գատար հարիզ օլսան,
Չօգ արապալար հազըրլասան,
Պահը ը Ահմէրէ գատար հիւճիւմ էթսէն,
Իսրայէլիւթին էօնիւնտէ մաղլո'ւպ սըն:
Խուրոււն 14:21—28

Համան կիպի վէզիր օլսան,
Իսմէն միւտհիշ, մախուֆ օլսան,
Մէլիք մէօհրիւնէ շամիլ օլսան,
Շէհուտի Մուրտուխայըն էօնիւնտէ մաղլո'ւպ սըն:
Եսթէր 6:13, 7:10

Ախապ կիպի մահիր օլսան,
Իզապէլ կիպի ֆէնպազ օլսան,
Եալանճը փէյլամպէրլէրէ մալիք օլսան,
Եղիանըն էօնիւնտէ մաղլո'ւպ սըն:

Միւլ. Սալիս 21:20—24, 22:34—38

Միւլ. Բապի 9:29—37

Մեծատուն կիպի զանի օլսան,
Հէր կիւն հաշմէթլէ սէֆա սիւրսէն,
Էրղէվանի գումաշ կիյսէն,
Աղքատ Ղազարոսըն էօնիւնտէ մաղլո'ւպ սըն:
Ղուկ. 16:19—30

Սօղոս գատար ֆէրիսի օլսան,
Դամաղիէլին տիփլոմասընա մալիք օլսան,
Իտախանտա փէք գազի տուրսան,
Նազարէթլի Յիսուսըն էօնիւնտէ մաղլո'ւպ սըն:
Ամալ. 9:6

Բժմա գատար զալիմ օլսան,
Դավմլարը սարսըպ էզէ պիլսէն,
Տէմիր գալպէ մալիք օլսան,
Ալլահըն էվլատարը էօնիւնտէ մաղլո'ւպ սըն:
Թարիխ

Սոկրատ գատար ալիմ օլսան,
Ներոն գատար զալիմ օլսան,
Վօլթէր գատար Ալլահա գարշը տուրսան,
Բէլամ Ուլլահըն էօնիւնտէ մաղլո'ւպ սըն:
Թարիխ

Թ. ՀԱՅԱԹԻ

ՄԵՌԱԾ ԱՌԻԻԾՆԵՐ

Մեր «Մեռած ճանճերը մանրավաճառին ա-
նուշահոտութիւնները կ'ապականեն» անուն հա-
տորին 14րդ էջին մէջ, Ս. Գրոց մէջ մէկը միւ-
սին հակառակող, կամ զիրար չէզոքացնող հա-
մար մը իսկ չկայ ըսած էինք:

Հարաւային Ամերիկայէն պարոն մը մեր
այդ յայտարարութիւնը որպէս սկիզբ բանի առ-
նելով, Աստուածաշունչէն մէկը միւսին հակա-
սական երկու համար կամ պարագայ յիշատա-
կելով, եթէ Ս. Գրոց մէջ մին միւսին հակառակ
համար մը իսկ չկայ այս համարները ի՞նչպէս
պիտի հասկնանք կը հարցնէ, իր հարցումը նոյ-
նութեամբ արձանագրենք:

«... Բ. Թագաւորաց 24րդ գլուխ առաջին
համարին մէջ, Դաւիթի կողմէ Իսրայելացւոց
համրուելու պարագային, հեղինակը կ'ըսէ թէ
Տէրը Դաւիթը անոնց դէմ գրգռեց, ըսելով,
գնա՛ Իսրայէլը և Յուդան համրէ: Նոյն պարա-
գան Առաջին Մնացորդաց գրքին 21րդ գլուխին
մէջ պատմուելու ատեն կ'ըսուի թէ Սաաւան
Դաւիթը դրդեց որ Իսրայէլը համրէ: Այս պար-
բերութիւնը դուք ի՞նչպէս կը բացատրէք, թարգ-
մանութեան վրէժ մ'է արդեօք...»:

«... Նորէն, Հին Կտակարանին մէջ, Տէրը Իսրայելացւոց շատ մը կանոններ տալու ատեն, երկրի վրայ մաքուր և պիղծ բաներուն գրանուիլը յիշելով, յատկապէս ազդարարելով կը սպառնայ ըսելով թէ պիղծ բաներն ուտելը մեղք է: Դեւտացւոց 11րդ գլուխը այս մասին երկարօրէն կը գրէ: Եսայի 11րդ գլուխը 17րդ համարին մէջ խոզի միս ու պիղծ բաներ և մուկ ուտողները մէկտեղ բնաջինջ պիտի ըլլան, կ'ըսէ Տէրը: Այսպէս Հին Կտակարանի ուսուցմանց մէջ կը տեսնենք որ ուտեստեղէններու մէջ արածնեալ և արգիլեալ կերակուրներ կան: Մինչ Նոր Կտակարանի վարդապետութեանց մէջ Փրկիչը (Մատթ. ԺԵ:11) ոչ թէ ինչ որ բերանը կը մտնէ՝ կը պղծէ մարդը, հապա ինչ որ բերանէն կ'ելլէ՝ անիկա կը պղծէ մարդը կ'ըսէ: Պողոս առաքեալ Հռովմայեցւոց թղթին 14:14-ին ոչ մէկ բան ինքն իր մէջ պիղծ է կ'ըսէ: Նոյնպէս Պետրոս առաքեալ տարբեր տարբեր տեղեր կը յիշէ թէ հրէից մէջ տարածուած այս արժանանարժան ուտեստեղէններու զաղափարը աւելորդապաշտութիւն մըն է: Եթէ հաճիք ասոնց մասին ձեր բացատրութիւնը տալ, շնորհակալ պիտի մնամ...»:

Նկատելով որ այս հարցումները ուրիշ շատերուն ալ մտքերը գրաւած են, յարմար տեսանք որ այս հարցումներուն արուելիք պատասխանները ինչպէս նաեւ մի քանի ուրիշ

ճշմարտութիւններ զորս պարտինք աշխարհին յայտարարել, տպագրեալ խօսքով հանրութեան մատուցանել:

Նախ քան պատասխանելը տրուած հարցումներուն հարկ է Ս. Գրոց մասին խորհրդածութիւն մը ընել: Եթէ գտնուի մէկը որ չի հաւատար թէ հետագայ Ս. Գրական մէջըբերումները ճշմարիտ խօսքեր են, և չի հաւատար նաեւ այդ համարներուն պարունակած հեղինակութեան ճշմարիտ հանգամանքին, կը թողունք որ Ս. Հոգին ինքն համոզէ այդ հոգին, որ դեռ ուղորմութեան այս աշխարհին մէջ Փրկիչ Տէր Յիսուս Քրիստոսը ընդունելով փրկուի, այսպէս եթէ պատահի որ շնորհի այս պատեհութիւնը անցնի, հանգերձեալին, դատաստանի համար անպայման պիտի տեսնէ զԱ. Յ. բայց այդ տեսութիւնը խիստ ցաւալի պիտի ըլլայ, քանզի այն ատեն բոլորքած կրակով վրէժ պիտի առնուի անոնցմէ՝ որ զԱստուած չեն ճանչնար, և որ մեր Տէր Յիսուս Քրիստոսի Աւետարանին չեն հնազանդիր. (Բ. ԹԵՍ. 1. 8):

Բ, Պետ. 1. 20 և 21 համարներուն մէջ կը կարդանք. «Բայց առաջ զայս գիտնաք, որ գրոց ամէն մարգարէութիւն իր յատուկ մեկնութիւնը չունի: Վասնզի մարգարէութիւն մը երբեք մարդոց կամքին պէս չտրուեցաւ, հապա Աստուծոյ սուրբ մարդիկը Սուրբ Հոգիէն շարժուած խօսեցան»: Այս երկու համարները յատկօրէն

կը ցուցնեն թէ բոլոր մարգարէութիւնները մարդկային խօսք կամ հեղինակութիւններ չեն, ընդհակառակն, Սուրբ Հոգիէն շարժուած և առաջնորդուած, ամէն մարգարէութիւնները հաստատապէս աստուածային ներշնչմամբ գրուած են: Բ. Տիմ. Գ. 16—17ին կը գրուի «Բոլոր գիրքը Աստուծոյ շունչն է, և օգտակար է սորվեցնելու, յանդիմանելու, շտկելու և արգարութիւն խրատելու համար, որպէսզի Աստուծոյ մարդը կատարեալ ըլլայ՝ ամէն բարի գործերու պատրաստուած»: Ահա այս համարն ալ կը հաստատէ թէ Ս. Գրոց բոլոր հատուածները Աստուծոյ ներշնչեալ են: Քրիստոնէութեան հիմնական վարդապետութիւնները ընդունելով, Փրկիչ Տէր Յիսուս Քրիստոսին, և անոր արեան շնորհիւր յաւիտենական կենաց տիրանալու համար, միակ պայմանը այն է որ մարդ հաւատայ և ընդունի թէ Աստուածաշունչը Ծննդոց առաջին համարէն մինչեւ Յովհաննու Յայտնութեան վերջին համարը, տառացիօրէն յայտնութիւնն է Աստուծոյ կամքին: Ս. Գրոց աստուածային հեղինակութեան չհաւատացողին փրկուիլը անհնարին ըլլալով, այդպիսի մէկը յաւիտենական կեանքէն ալ անմասն պիտի մնայ: Կը խնդրուի ուրեմն որ յարգելի ընթերցողը բարի ըլլայ կարգաւ Աստուածաշունչի հետեւեալ համարները. —

Փրկք Սաղմոսաց 19:7—11

119:105

Ընդհ. Թուղթ Յակոբու Առաքելոյն 1:18 և 21

Ս. Պետ. 1:23

Նիեմացեոց 5:26

Հռովմայեցեոց 1:4 10:17

Բ. Տիմ. 1:10

Աւետ. ըստ Յովհ. 17:17

Ոմանք կ'առարկեն ըսելով թէ թէպէտ Նոր Կտակարանը աստուածային ներշնչման արժանի և արամաբանութեան հսկասող բաներ չի պարունակեր (*), Հին Կտակարանին մէջ անբնական և տրամաբանութեամբ անբացատրելի շատ մը բաներ կան: Բոլոր անոնց որոնք այս առարկութիւնները կ'ընեն կ'ուզենք սա ճշմարտութիւնը յիշեցնել, այսինքն մեր Տէրն Յիսուս Քրիստոս իր սուրբ բերնովը հաստատեց և կնքեց բոլոր այն մարգարէութիւնները որոնք արձանագրուած են իր նկատմամբ Հին Կտակարանին մէջ: Ինչպէս նաեւ Տէրը Յիսուս հրէից հետ վիճաբանելու և անոնց հակառակ արտայայտուելու ատենները կ'ըսէր. — «Եսայի ձեր մասին ըսած է...» Մատթ.

(*) Խօսքս արդիապաշտներուն չի վերաբերիր, քանզի անոնք Փրկչին Կոյսէն ծննդեան, աստուածութեան, մեռելներէն յարութեան նովին մարմնով, իր հրաշքներուն, Սատանին գոյութեան, արդարներուն յաւիտենական վարձատրութեան եւ երջանկութեան, եւ մեղաւորներու դատապարտութեան չեն հաւատար: Այսպէս, ըստ արդիապաշտներու գողափարին Նոր Կտակարանն ալ շատ մը սխալներ կը պարունակէ:

15:7: «Բայց ինչպէս Նոյի օրերուն եղաւ, Որդւոյ մարդոյ գալուստն ալ այնպէս պիտի ըլլայ. քանզի ինչպէս էին այն օրերը ջրհեղեղէն առաջ...» Մատթ. 24:37—38. «Նմանապէս ինչպէս Ղովտի օրերը եղաւ...» Ղուկ. 17:28, «Միտքերնիդ բերէք Ղովտի կիներ...» Ղուկ. 17:32, «Արահամ ցանկացաւ իմ օրս տեսնել, ու տեսաւ և ուրախացաւ...» Յովհ. 8:56. «Ճշմարիտ կ'ըսեմ ձեզի, Սողոմացւոց և Գոմորացւոց երկրին աւելի դիւրին պիտի ըլլայ դատաստանին օրը...» Մատթ. 10:15: «Եւ ինչպէս Մովսէս անապատին մէջ օձը բարձրացուց, այնպէս պէտք է որդին մարդոյ բարձրանայ» Յովհ. 3:14: «Բանդի ինչպէս Յովնան երեք օր ու երեք գիշեր կէտ ձուկին փոքին մէջ էր...» Մատթ. 12:40: «Նինուէի մարդիկը դատաստանին օրը այս ազգին դէմ պիտի ելլեն ու պիտի դատապարտեն ասիկա...» Մատթ. 12:41: «Հարաւի թագուհին դատաստանի օրը, այս ազգին դէմ պիտի ելլէ ու պիտի դատապարտէ ասիկա, վասնզի ինք երկրի ծայրերէն եկաւ Սողոմոնի իմաստութիւնը լսելու...» Մատթ. 12:42: «Ու երբ տեսնէք աւերմունքին պղծութիւնը՝ որ Դանիէլ մարգարէին ձեռքով ըստած է, թէ արժան չեղած տեղը կը կենայ (ով որ կարգա՝ թող հասկնայ), այն ատեն...» Մարկոս 13:14: «Եղիայի օրերը Իսրայէլի մէջ, երբ երեք տարի ու վեց ամիս երկինք գոցուեցաւ...» Ղուկ. 4:27: «Եւ չատ բորոտներ կային

Իսրայէլի մէջ Եղիսէ մարգարէին ատենը, ու անոնցմէ մէկը չմաքրուեցաւ, հապա միայն Նէեման Ասորի» Ղուկ. 4:27: «Հապա ինչպէս Դաւիթ Հոգիով զանիկա տէր կը կոչէ ու կ'ըսէ. Տէրը իմ Տէրոջս ըսաւ, նստէ իմ աջ կողմս մինչեւ որ քու թշնամիներդ ոտքերուդ պատուանդան ընեմ» Մատթ. 22:43—44: «Սողոմոն ալ իր բոլոր փառաւորութեանը մէջ անոնցմէ մէկուն պէս չհագուեցաւ» Մատթ. 6:29: «Ան որ սկիզբէն ստեղծեց, արու և էգ ստեղծեց զանոնք» Մատթ. 19:4: «Մովսէսի գիրքին մէջ չէք կարդացեր մօրենիին վրայ, ինչպէս Աստուած սնոր խօսեցաւ՝ ըսելով. Ես եմ Աբրահամի Աստուածը, և Իսահակի Աստուածը ու Յակոբի Աստուածը» Մարկ. 12:26, եւն եւն:

Աւետարան ըստ Յովհաննու 5րդ գլուխ 39րդ համարին մէջ գրուած է «Գիրքերը քննեցէք, վասնզի դուք անոնցմով կը սեպէք յաւիտեանական կեանքը ունենալ, և բուն անոնք են որ ինծի համար կը վկայեն»։ Մինչ 46րդ համարին մէջ կը գրուի «Վասնզի եթէ դուք Մովսէսի հաւատայիք ինծի ալ պիտի հաւատայիք, քանզի ան ինծի համար գրեց»։ Ուրեմն այսու մեր Տէրը Մովսէսին 5 գիրքերը կը հաստատէ, այդպէս չէ։ Եթէ մէկը պիտի կասկածի Մովսէսի գիրքերուն, նախ հարկ է կասկածի տակ առնել նաեւ մեր Տէրոջը խօսքերը։ Աւետարան ըստ Ղուկասու 24րդ գլուխ 25րդ համարին մէջ գրու-

ուսած է. «Ան (Յիսուս) ալ ըսաւ անոնց.— Ով անմիտներ և թոււլասիրտներ, հաւատալու այն բոլոր բաներուն, զորոնք մարգարէները խօսեցան. չէ՞ որ Քրիստոսի պէտք էր այս չարչարանքները կրել, և իր փառքը մտնել, ու սկսելով Մովսէսէ և բոլոր մարգարէներէն, կը մեկնէր անոնց, ինչ որ իրեն համար բոլոր գիրքերուն մէջ գրուած էր»։ Իսկ 44րդ և 45րդ համարներուն մէջ.— «Եւ ըսաւ անոնց, ասոնք են այն խօսքերը զորոնք ձեզի խօսեցայ երբ դեռ ձեզի հետ էի, թէ պէտք է կատարուին այն ամէնը որոնք Մովսէսի օրէնքին մէջ և մարգարէներուն մէջ և սաղմոսներուն մէջ ինծի համար գրուած են։ Այն ատեն անոնց միտքերը բացաւ որպէսզի գիրքերը հասկնան։ Եւ 46րդ համարին մէջ՝ «Եւ ըսաւ անոնց թէ այսպէս գրուած է և այսպէս պէտք էր Քրիստոսի չարչարուիլ և երրորդ օրը մեռելներէն յարութիւն առնել։ Եւ անոր անունով ապաշխարութիւն և մեղքերու թողութիւն քարոզուիլ բոլոր ազգերու մէջ Նրուսաղէմէն սկսած։ Ու դուք էք այս բաներուն վկաները»։

Աւետարան ըստ Ղուկասու 24րդ գլխէն յիշուած այս վկայութեանց վրայ հիմնուելով կըրնանք պնդել թէ, մեր Տէրն Յիսուս Քրիստոս հաստատապէս ապահովուելու համար թէ ոչ ոք չին կտակարանի մասին ունէ առարկութիւն մը ունենայ, Մովսէսի գիրքերը, Սաղմոսաց գիրքը

և մարգարէութիւնները մի առ մի առնելով անոնց ամէնուն ալ Աստուծոյ ներշնչեալ խօսքն ըլլալը իր սուրբ խօսքովը վաւերացուցած է։ Եւ եթէ Գործք Առաքելոց գիրքը և առաքեալներուն թուղթերը առնենք, պիտի տեսնենք որ Նոր Կտակարանին մէջ չին կտակարանի գիրք և պատմուածքներէն չյիշատակուած շատ քիչ բան կը մնայ։

Արդ, եթէ գտնուի մէկը որ համարձակի չին կտակարանին աստուածային ներշնչման ստուգութիւնը կասկածի տակ առնել, այդպիսին քրիստոնէական կրօնին հիմերուն ձեռք նետած կ'ըլլայ, ստութեամբ ամբաստանած կ'ըլլայ նուեւ մեր Տէրն ու Փրկիչ Յիսուս Քրիստոս որուն պիտի ներկայանայ հանդերձեալին մէջ դատուելու համար։ Տէրը ողորմի անոր որ երկիւղալի այս արարքով մեղաւոր պիտի գտնուի։

Իսկ հիմա, քեզի համար որ Ս. Գրոց ներշնչման կը տարակուսիս, միակ ճամբան Ս. Գիրքերը հասկնալու այն է որ «Գիրքերը հասկնալու համար միտքդ բացուի»։ այլապէս անխուսափելիօրէն պիտի զարնուիտ այդ գայթակղութեան քարին, վասնզի իմաստութեան սկիզբը Տէրօջը երկիւղն է (Առաք. 1:7), և առ Եփրայեցիս գրուած թուղթին 4րդ գլուխ 2րդ համարին յիշատակուած պարագան քուկդ հետ պիտի ըլլայ «Վասնզի մենք ալ անոնց պէս աւետիս առած ենք. բայց անոնց շոհ մը չըրուաւ այն

խօսքը լսելը, քանզի հաւատքով խառնուած չէր լսողներուն մէջ»։ Բոլոր անոնք որոնք Աստուծոյ խօսքին ճշգոլթեանը կը տարակուսին, սըխալը Անոր խօսքին մէջը չէ, այլ իրենց անհաւատութեան մէջ պէտք է փնտռեն։

Աստուծոյ խօսքին տեւականութեան նկատմամբ սա խորհրդածութիւնն ալ ընելով յիշուած հարցումներուն դառնա՞ք։

Աստուածաշունչը 1600 տարիներու ընթացքին գրի առնուեցաւ։ Ան առաջին անգամ յարձակման ենթարկուեցաւ իրենց աւանդուած ազգին, այսինքն Իսրայելացոց կողմէ, որոնք հակառակ Ս. Գրական պատուէրին թէ օրինաց վըրայ բան մը աւելցնողին կամ անկէ բան մը պակսեցնողին վրայ անէծք և պատիժ սահմանուած էր, Մովսէսին կողմէ չհրամանագրուած և երբեմն գրուածներուն ներհակ, և Աստուծոյ խօսքը չէզոքացնելու աստիճան օտարոտի դաւաժարներու անսալով կը հետեւէին իրենց հօրենական աւանդութեանց։ Բացատրենք։ Տէրը երբ Իսրայելացիք Եգիպտոսէն հանեց, անոնց հոգեկան արբութեան համար պատուիրեց որ սպանութիւն չընեն, շնութեան մէջ չգտնուին, գողութիւն չընեն եւն. նոյն ատեն անոնց մարմնային արբութեան համար պատուիրելով բորոտներու կամ մեռեալներու զգոյղներն ալ լուացուին։ Իսկ հայրապետները, այս օրինաց վրայ կարգ մը պնակներու, կոյժերու, ամաններու

եւայլնի լուացուին ալ աւելցուցին և այնքան յառաջ գացին որ սկսան առանց լաւ մը լուացուելու ճաշի նստիլը օրինաց դէմ աններելի յանցապարտութիւն նկատել։ Այսպէս մինչ այս մանր և աւելորդ բաներով կը պարտալին սկսան օրինաց հիմնական սկզբունքներուն դէմ մեղանչել, և Տէրը այս սխալանքին համար զանոնք խստիւ կշտամբելով կ'ըսէր. «Ու Աստուծոյ խօսքը կը խափանէք ձեր աւանդութիւնովը զոր կ'աւանդէք. և ասոր նման շատ ուրիշ բաներ կ'ընէք»։ Մարկ. 7:13։

Ասկէ ետք Սատանան Աստուծոյ խօսքին վըրայ յարձակեցաւ Հռովմի կայսերուն միջոցաւ։ Նորէն պարտուեցաւ։ Քիչ մը ետք Արիոսի միջոցաւ յարձակեցաւ։ Ան Աստուծոյ խօսքին մէջ գրուած ճշմարտութիւնները ուրանալով բոլոր ուժովը աշխատեցաւ Քրիստոսի կուսական ծնունդն ու աստուածութիւնը տարակոյսի տակ ձգել։ Ան ալ չյաջողեցաւ քանզի Աստուած զայն յանկարծ երկրի վրայէն վերցուց։ Ատեն մը ետք Սատանան Արեւելեան և Արեւմտեան եկեղեցիներու միջոցաւ յարձակեցաւ։ Վերջապէս զանազան փորձերէ յետոյ դար մը առաջ Վօլթերի միջոցաւ յարձակեցաւ։ Սատանան նորէն պարտուեցաւ և այդ տպաւոր զոր կը գործածէր Ս. Գրոց դէմ բաներ հրատարակելու, այսօր Աստուածաշունչ տպելու կը ծառայէ։ Իսկ մեր օրերուն Սատանան որպէս

արդիական սկսած է յարձակիլ Տէրոջը խօսքին վրայ: Հակառակ բոլոր այս թշնամիներուն ան մինչեւ օրս որպէս անխախտ ապառաժ մը կամ փոթորիկներէն չստրտող փարոս մը կանգուն կը մնայ: «Սոտը կը չորնայ, ծաղիկը կը թառամի, բայց մեր Աստուծոյն խօսքը յաւիտեան պիտի մնայ»:

Մինչեւ օրս Աստուծոյ խօսքին յարձակողները վառող լապտերի մը զարնուող թիթեռնիկներու և ապակեայ փեղկերու յարձակող տկար թռչուններու պէս ինքզինքնուն մնասելէ զատ բան մը չեն ըրած: Որովհետեւ «Աստուծոյ խօսքը կրակ է» (Երեմ. 28:29) կ'այրէ զմարդ: «Ապառաժները փշոռ մուրճ մըն է» սրտերը կը կոտրտէ: «Վասնզի Աստուծոյ խօսքը կենդանի է և զօրեղ, և ամէն երկսայրի սուրէ կտրուկ, որ կը թափանցէ մինչեւ շունչը ու ոգին և յօդուածներն ու ծուծը բաժնելու, և կը քննէ սրտին խորհուրդներն ու մտածմունքները» Եփր. 4:12: Մարդու որդին որ «Քիչ մը ատեն կ'երենայ ու ետքը կ'ոչնչանայ» (Յակ. 4:14) կենդանի Աստուծոյ խօսքին պիտի չկրնայ յաղթել: Այնպէս որ մինչեւ աշխարհի վախճանը մարդիկը փրկելու և զատելու համար անկէ տառ մը կամ կէտ մը իսկ պիտի չիյնայ: «Քանզի ճշմարտապէս կ'ըսեմ ձեզի, մինչեւ երկինք ու երկիր անցնին, օրէնքէն յովտ մը կամ նշանադիր մը պիտի չանցնի, մինչեւ բոլորն ալ կա-

տարուին» Մատթ. 5:8: «Դիւրին է որ երկինք ու երկիր անցնին, քան թէ օրէնքէն մէկ նշանադիր իյնայ» Ղուկ. 16:17: «Երկինք ու երկիր պիտի անցնին բայց իմ խօսքերս բնաւ պիտի չանցնին» Մարկ. 13:31:

Մեր նախորդ հատորին մէջ Սուրբ Գրոց մասին գրուած հետեւեալ ոտանաւորը նոյնութեամբ կ'արտասպենք որպէսզի անկէ օգտուին բոլոր անոնք որոնք առիթը չունեցան այդ հատորին մէջ կարգալու այդ կտորը:

Իմեա էյլեր կիւմանր Քիթապը Երիֆ
Իպգա էյլեր իւմանր Քիթապը Երիֆ
Իպլան էյլեր վիքսանր Քիթապը Երիֆ
Իմեա էյլեր հեր հանր Քիթապը Երիֆ:

Էվամիրինէ հագգ սըր Քիթապը Երիֆ
Հեփ անհեամընեսա փափ սըր Քիթապը Երիֆ
Հագիգաքսա պերրագ սըր Քիթապը Երիֆ
Իսմինէ միւսքանագ սըր Քիթապը Երիֆ:

Հեր ֆիթապսան հեհմմ սիր Քիթապը Երիֆ
Նեքս ի խիւսասան իլհամ սըր Քիթապը Երիֆ
Երիթաքա խիթամ սըր Քիթապը Երիֆ
Երիթաքը բամմ սըր Քիթապը Երիֆ:

Մանգլի Ալեմին շեմսի սին սեն էյ Քիթապ
Ալլահ սեհսեն աֆս էյլեր այնէ սին սեն էյ Քիթապ
Սաֆիք վաիգ սեսիգ խաքքապ հմալարգ Քիթապ
Սեհսիգ սիւնեա խարապ սըր, խարապ սըր, խարապ:

Հիմա պատասխանենք մեզի տրուած հարց
ցումներուն:

1. «Տէրը Դաւիթը անոնց դէմ գրգռեց...»
և «Սատանան Դաւիթը դրդեց» նախադասու-
թիւնները երկուքն ալ շիտակ են: Քանզի Ս. Գրոց
մէջ յայտնի լոյսեր կան որ Տէրը ամէն մեզք
գործողը ըլլայ անձամբ, ըլլայ ազգովին, պիտի
պատժէ երբ անոնք դեռ երկրի վրայ կ'ապրին:
Երբ Իսրայելացւոց պատմութիւնն ուսումնասի-
րենք պիտի տեսնենք որ Տէրը անոնց վրայ առ
ղէտներ կը զրկէր երբ իր ճամբէն չեղելով մե-
ղանչէին անոնք: Երբ Իսրայելացիք «գերու-
թեան տունէն» այսինքն Նգիպտոսէն ելլելով
խոստացուած երկիրը հասան, Յետուի մահէն
ետք Աստուծոմէ հեռանալով մեղքի մէջ ինկան,
և որպէս արդիւնքն իրենց մեղքին, մեծ աղէտ-
ներու ենթարկուեցան: «Եւ թողուցին իրենց
հայրերուն Տէր Աստուծոյ, որ զիրենք Նգիպ-
տոսի երկրէն հաներ էր, ու օտար աստուածնե-
րու ետեւէ գացին, այսինքն իրենց բոլորտիքը
եղող ազգերուն քանի մը աստուածներուն, ու
անոնց երկրպագութիւն ըրին, և Տէրը սրդող-
ցուցին: Ուստի Տէրը թողուցին և Բահաղը և
Աստարովթը պաշտեցին: Եւ Տէրոյն բարկու-
թիւնը Իսրայելի վրայ բորբոքեցաւ, ու զանոնք
կողոպտիչներու ձեռքը մատնեց, ու զանոնք կո-
ղտպեցին, և զանոնք շրջակայ թշնամիներուն
ծախեց, ու ալ չէին կրնար իրենց թշնամիներ-

րուն առջեւ կայնիլ: Ուր որ երթային Տէրոյն
ձեռքը անոնց վրայ էր չարիք ընելու համար,
ինչպէս Տէրը ըսեր էր, և ինչպէս անոնց երդու-
մբ էր, ու խիստ մեծ նեղութեան մէջ էին»
Դիւք Դատաւորաց 2:12—15: Ամբողջ Դատաւո-
րաց գիրքը, և Թագաւորաց և Մնացորդաց
գիրքերը այս կարգի իրողութիւններով լեցուն
են:

Բ. Թագաւորաց գլուխ 24 առաջին համա-
րին մէջ յիշուող բարկութեան բորբոքման ա-
ռեսնը Իսրայելացւոց Տէրոյն դէմ մեղանշուած ա-
ռեսներէն մին էր, քանզի այսպէս կը կարդանք
«Եւ Տէրոյն բարկութիւնը նորէն Իսրայելի վը-
րայ բորբոքեցաւ. ու Դաւիթը անոնց դէմ գրգ-
ռեց, ըսելով. «Գնա, Իսրայելը և Յուդան համ-
բէ»: Եւ ինչպէս լեցուն գաւաթ մը վերջին կա-
թիլէ մը կը յորդի, Իսրայելացւոց ալ մեղքի
բաժակը իր չափը անցուցած ըլլալով, Տէրոյն
բարկութեան իրադրոժման համար, Դաւիթին իր
ժողովուրդը համբելու մէջ գործած հպարտու-
թեան մեղքը Տէրոյն բարկութեան բաժակին
լեցուելուն պատճառ մը եղաւ և ժողովուրդը
իր մեղքին պատիժին արժանացաւ, որովհետեւ
«Տէրոյն բարկութիւնը Իսրայելացւոց դէմ բոր-
բոքած էր» գրուած է: Յառաջիկային պիտի ցու-
ցնենք թէ Տէրը ինչ միջոցներով աղէտ կը զրկէ
մարդու վրայ:

Դատաւորաց գրքին մէջ յստակօրէն կը

տեսնենք որ երբ Իսրայելացիք Տէրոջը կը դառնային, Տէրը անոնց փրկիչ մը կը ղրկէր: Երբ նորէն մեղանչէին զանոնք կրկին իրենց թշնամիներուն ձեռքը կը յանձնէր: Պատահած է որ մինչեւ 40 տարի մեղքերնուն համար տանջուին, մինչեւ որ ետ իրենց Աստուծոյն դառնան: Տեսնենք թէ Աստուծոյ խօսքը ինչ կ'ըսէ այս նկատմամբ:

Մարգարէութիւն Եսայեայ 45րդ գլուխ 7րդ համարին մէջ գրուած է.— Լոյսը հաստատողը և խաւարը ստեղծողը, խաղաղութիւնը ընողը ու չարիքը ստեղծողը, այս ամէն բաները ընողը ես Տէրս եմ: Այս համարը կը ցուցնէ թէ Տէրը ինչպէս խաղաղութիւնը ստեղծեց, ստեղծեց նաեւ աղէտը որպէսզի մեղանչող ամէն անհատ կամ ազգի իր մեղքերուն համար պատժուի և ետ Աստուծոյն դառնայ: Եւ ինչպէս իր ճամբէն չեղող ոչխարը ետ իր հօտին վերադարձնողը հովուին գաւազանը կամ քարն է, այդպէս ալ մեր օգուտին համար և որպէսզի իր սրբութեան հաղորդ ըլլանք Աստուծոյն: Եւ կը պատժէ (Եփր. 12:10):

«Եթէ քաղաքին մէջ փող հնչուի ժողովուրդը չ'ըլլա՞ր: Միթէ քաղաքին մէջ չարիք մը կ'ըլլա՞ր եթէ Տէրը զանիկա ըրած չէ» կ'ըսէ Ամովս (3:6):

Եսայի 45:7ին տեսանք որ աղէտը Տէրը ստեղծեց. և Ամովս 3:6ին իմացանք որ աղէտը Տէրը կը ղրկէ. Նոյնը չենք տեսներ նաեւ երբ

կը կարգանք որ անիրաւութիւն ընող Յերոբաւոզի 70 հոգի զաւակները քարի մը վրայ մեռցնող Աբիմելիքին որպէս պատիժ, Տէրը անոր և Սիւքեմի բնակիչներու մէջ չար ոգի (*) մը ղրկեց, ու Սիւքեմի բնակիչները Աբիմելիքի հետ նենգութեամբ վարուեցան (Դատաւորաց 9:23): Այսպէս կը տեսնուի որ Աստուած աշխարհին տէրն ու դատաւորն է և մեղք գործող ամէն անհատին կամ ազգին, որպէս պատիժ իր մեղքին, աղէտ կը ղրկէ, քանզի «Անիկա ալ իմաստուն է, ու չարիք կը բերէ» Եսայի 31:2:

Դաւիթին դէպքն ալ ասոր կը նմանի: Երբ Դաւիթ այդ մեծ մեղքին ինկաւ, Տէրը, հակառակ անոր որ զանի իր սրտին համահմատ գտած էր, առանց խնայելու պատիժի և աղէտի ենթարկեց: Տես ինչ գրուած է այս մասին «Եւ հիմա զիս անարգելուդ համար, ու Քեռացի Ուրիայի կ'ինը քեզի կ'ին առնելուդ համար, քու տունէդ սուրը յաւիտեան պակաս պիտի չըլլայ: Եւ Տէրը՝ այսպէս կ'ըսէ, ահա ես քու տունէդ քեզի չարիք մը պիտի հանեմ, ու քու աչքերուդ առջեւ քու կ'իներդ պիտի առնեմ, ու զանոնք քու դրացիիդ պիտի տամ, ու անիկա այս արեգակին առջեւ քու կ'իներուդ հետ պիտի պառկի: Քանզի զուէն ծածկաբար ըրիր, բայց ես այս

(*) Չար ոգի = աղէտ Բ. Թագաւորաց 12:10—12, Եսայի 45:7, Ամովս 3:6, Եսայի 31:2

բանը բոլոր Իսրայէլի առջեւ և արեգակին առջեւ պիտի ընեմ» Բ. Թագաւորաց 12:10—12: Կը կարգաւոր որ Դաւիթ մինչեւ իր կեանքին վախճանը այս մեղքին պատիժը կրեց: Ղեւտացւոց 26րդ գլուխ 17 և 18 համարները իր վրայ իրադործուեցաւ. «... Եւ իմ երեսս ձեր վրայ պիտի չտնկեմ, ու ձեր թշնամիներուն առջեւ պիտի սպաննուիք. ձեզ ատողները պիտի իշխեն ձեր վրայ, ու ձեզ հալածող մը չեղած ատեն պիտի փախչիք: Եւ եթէ ասոնցմով ալ ինծի մօտիկ չընէք, այն ատեն ձեր մեղքերուն համար ձեզ եօթն պատիկ ալ պիտի պատժեմ:» Ուր մնաց այն ժողովուրդը որ կ'ուրախանար երգելով Սաւուղ 10 հազարները, Դաւիթ հարիւր հազարները...: Խնչպէս պատահեցաւ որ, հակառակ այն իրողութեան թէ Դաւիթ Իսրայելացւոց աչքին հրեշտակի մը չափ բարի ն ատուած էր, ազգին քաղցր երազը, թագաւորը, բանաստեղծն ու մարգարէն վերջապէս ամբողջ Իսրայելացւոց ամէնէն սիրուած և ամէնէն թանկագին այդ անձը Արիստղոմին պզտիկ մէկ սպառնալիքին տակ քաղաքէն փախաւ: Երանի թէ իր այս փախուստը պատերազմի մը արդիւնքն ըլլար: «Եւ Դաւիթ լրաբեր մը եկաւ ու ըսաւ, Իսրայէլ մարդոց սիրտը Արիստղոմի հետ մէկ եղաւ (Բ. Թագաւորաց 15:13) ու անա առիւծն ու արջը ծնօտէն բռնելով գետնաքարչ սպաննող Դաւիթը՝ Դողիաթը պարստափքի քարով գետին փռող Դաւիթը,

Էիթը, քով Դաւիթը, պզտիկ մէկ սղառնալիքէն փախուստ տուաւ: «Ու ձեզ հալածող մը չեղած ատեն պիտի փախչիք...» պատգամը Դաւիթին վրայ իրադործուեցաւ: Այսպէս նոյնութեամբ իրականացող Աստուծոյ խօսքը քննադատելու չափ սխալանքի մէջ գտնուիլ չի կրնար ըլլալ: Արդ, Տէրոջը խօսքին մէջ սխալ գտնելու աշխատող բարեկամս, ո՛վ որ ալ ըլլաս տարբերութիւն չընեն, աստուածաբանութեան վարդապետ մը, բրոֆէսոր մը, և կամ ամէնուն ծանօթ գիտնական մըն ալ ըլլաս իդուր աշխատելով ուժեղ մի վատներ, վերջապէս հասնելիք սահմանդ Վօլթէրին հասած վախճանը պիտի ըլլայ: Ան իր ըրածին սխալ ըլլալը խոստովանելով իր բժիշկին ըսաւ թէ չիտակ դժոխք կ'երթար, ու մեռաւ: Փառք Տէրոջը որ Դաւիթ իր մեղքը տեսնելով Դեատյի որդի Սեմէի իրեն անիծած ատեն ըսաւ «Թող տուէք զանիկա որ անիծէ (*)» Բ. Թագ. 16:11:

Տէրը իր մեղքին մէջ չարունակող, իր չափը լեցնող Իսրայէլի անօրէն թագաւոր Ագաաբը ունչացնել որոշած ըլլալով, Երրորդ Թագաւորաց 22րդ գլուխ 19—23 համարներուն մէջ կը կարգաւոր իր հետեւեալ կարգադրութիւնը: «Ու Մի-

(*) Անիծել բառը հոս շատեալ կողմէ սխալ չհասկցուելու համար կը թելադրենք այդ անէծքը կարգաւոր Բ. Թագաւորաց 16րդ գլուխ 5—8 համարներուն մէջ:

քիա ըսաւ, ուրեմն Տէրոջը խօսքը մտիկ ըրէ, Տէրը իր աթոռին վրայ նստած տեսայ, ու երկինքի բոլոր զօրքերը իր բոլորաւիքը, աջ կողմը ու ձախ կողմը, կայներ էին: Եւ Տէրը ըսաւ, Աքաաբը ո՞վ կրնայ խաբել, որ Ռամավթ-գաղաադ ելլէ ու կորսուի. ու մէկը այսպէս ու միւսը այնպէս ըսաւ: Ու ոգի մը ելաւ և Տէրոջը առջեւ կայնացաւ, ու ըսաւ, զանիկա ես կը խաբեմ: Ու Տէրը անոր ըսաւ, ի՞նչ միջոցով: Եւ անիկա ըսաւ, ելլեմ ու անոր բոլոր մարդարէներու բերանը սուտ ոգի ըլլամ. ու Տէրը անոր ըսաւ, դուն պիտի խաբես ու պիտի յաջողիս, եւ իր ու այնպէս ըրէ: Եւ հիմա անա Տէրը այս քու բոլոր մարգարէներուդ բերանը սուտ ոգի դեր է, բայց Տէրը քեզի համար չարիք խօսեցաւ:

Այս համարը մէջ բերելու ատեն երկմտութիւն մը ունեցայ. քանզի Ս. Գրոց առարկութիւն ընողներուն համար այսպիսի բաներ անմտութիւն են, հեգնանքի առարկայ կ'ըլլան, այս կարգի բաներու հաւատալը միամտութիւն սեպն, բայց Տէրոջը խօսքին ամէն ըսածը ճշմարտութիւն է հոգ չէ թէ մենք չհասկնանք զայն: «Քու խօսքդ ճշմարտութիւն է» խօսքը (Աւետ. ըստ Յովնանի 17:17) Աստուծոյ որդիներուն համար բացայայտ իրողութիւն մըն է: Քանի որ Աստուծոյ խօսքը զրած է, մենք զայն գոհունակութեամբ աշխարհին կը ծանուցանենք:

Սուրբ Գրոց ճշմարտութեանց առարկելէ աւելի յարմար կ'ըլլայ զանոնք բոլորովին ուրանալ ինչպէս անկրօնները կ'ընեն: Արդէն արդիականներուն հասնելիք վախճանը անկրօնութիւնն է: Ինչպէս որ անցեալները (Նոր Աւետարեր) ի մէջ կարդացինք թէ անկրօնները ըսած են թէ արդիականները մեր վախկոտ եղբայրներն են: Եւ ինչպէս կէս ըմբիշ կը կեանքդ կը վտանգէ և կէս կրօնաւորը կրօնքէ կ'ընէ, այսպէս ալ Ս. Գրոց դէմ այսքան յարձակումներուն ալ պատճառը կէս կրօնասիրութիւնն է: Յայտնութիւն Յովնանի (3:15—16) կ'ըսէ. «Գիտեմ քու գործերդ, որ ոչ պաղ ես և ոչ տաք. երանի՜ թէ պաղ ըլլայիր կամ տաք: Ուստի դուն որ գողջ ես, ու ոչ տաք՝ ոչ ալ պաղ, քեզ բերնէս դուրս փխխելու վրայ եմ:» Եթէ մարդիկ սխալը փոխանակ Ս. Գրոց մէջ փնտռելու իրենց գողջութեան մէջ փնտռէին, այն ատեն բոլոր առարկութիւններն ալ կը լուծուէին:

Մեր Տէրը, գառը որ աշխարհի մեղքը կը վերցնէ (Յովն. 1:29), ամբողջ աշխարհի և մարդկային ցեղին մեղքերուն համար զոհուելով, մեր մեղքերուն համար վիրաւորուեցաւ և Աստուծոյ բարկութեան ենթարկուեցաւ:

Մեր Տէրոջը համար եղած սա մարգարէութիւնն ալ յիշելով այս հարցումին արուած պատասխանը բաւարար պիտի սեպենք: Մարգարէութիւն Նսոյիայ 51րդ գլուխ 16րդ համարին

մէջ գրուած է. «Ահա կրակի մէջ ածուխները փչող և իր գործին համար գործիք չինող դարբինը ես ստեղծեցի, ու աւերելու համար՝ կործանողը ես ստեղծեցի»։ Մարգարէն ըսել կ'ուզէ մեր Տէրօջը խաչի վրայ ձեռքերուն և ոտքերուն գամուող բեւեռները չինելու համար դարբին մը պէտք էր, այդ դարբինը ես ստեղծեցի, և երկաթը կրակին մէջ տաքցնելու համար կրակը փչող աշկերտ մը պէտք էր, այդ աշկերտն ալ ես ստեղծեցի որ մէկը կրակը փչէ, միւսն ալ սալի վրայ գամեր չինէ որ Տէրօջը ձեռքերուն և ոտքերուն գամեն։ Եթէ իր Միածին Որդւոյն չխնայելով, մահուան պատիժը արդարութեան անյեղի պահանջը ըլլալուն՝ զայն իր Որդւոյն վրայ գործադրեց . . . հապա մեղաւոր մարդոց որդին ո՞ւր կը մնայ» (Եղեկիէլ 9:6, Ա. Պետ. 4:17, Ղուկ. 23:31, Առակք 11:31, Երէմիա 25:29)։ «Քանզի մեղքին վարձքը մահ է. բայց Աստուծոյ ձրի պարգեւը յաւիտենական կեանք՝ մեր Տէրօջը Յիսուս Քրիստոսի ձեռքով» Հռոմ. 6:23:

Յատկօրէն ցուցուցինք և փաստեցինք թէ Ս. Գրոց գրածին համեմատ, աղէտները Աստուած կը զրկէ։ Եւ տեսանք որ Աստուած աղէտը զանազան միջոցներով կը զրկէ։ Եթէ հարցուի թէ Աստուած ինչպէս իր անիծեալ սեպա՝ Սատանին միջոցաւ կը զրկէ, ասոր մեր պատասխանը այս է։ Ինչպէս կապուած արիւնտրբու զազան մը

զինք կապող միայն շղթային ներսը չափովը տարածութեան մը վրայ կրնայ աւեր գործել։ Սատանան եւս միայն իրեն արտօնուած սահմանին մէջ կրնայ չարիք ընել։

Այս բանը շատ յատկօրէն կը տեսնենք Յորի դէպքին մէջ։ Առաջին անգամուն «Տէրը ըսաւ Սատանայի, ահա անոր ամէն ունեցածը քու ձեռքդ կուտամ, միայն թէ իրեն վրայ ձեռք չերկնցնես» Գիրք Յորայ 1:12: Երկրորդ անգամուն «Տէրը ըսաւ Սատանային, ահա զանիկա քու ձեռքդ կուտամ, միայն թէ անոր կեանքը պահէ» Գիրք Յորայ 2:6: Յորին պարգան մեղի կը ցուցնէ թէ ան իր սահմանը չի կրնար անցնիլ։ Ուրեմն Բ. Թագաւորաց 24:1ին «Տէրը գրգռեց» նախադասութեամբը, հեղինակը ներշնչուած է ցուցնել թէ ով է չարիքին պատճառը կամ զայն զրկողը։ Իսկ Ա. Մնացորդաց 21:1ին կը յիշէ միջոցը, այնպէս որ յիշեալ երկու յայտնութիւնները իրարու հակառակ չեն, այլ զիրար կը լրացնեն։ Մէկ խօսքով, մէկուն մէջ պատճառը կամ հեղինակը, իսկ միւսին մէջ միջոցը յիշուած են։

Հոս ցանկի մը ձեւով նշանակենք թէ Աստուած ուրիշ ինչպիսի միջոցներով չարիք կամ սղէտ կը զրկէ, և անցնինք երկրորդ հարցուն մին. —

1) Աստուած չարիքը Սատանային արտօնելով կը զրկէ. Մնացորդաց 21:1:

2) Ձար հրեշտակներու միջոցով կը ղրկէ. Սաղմոս 78:49:

3) Ոգիի մը միջոցով կը ղրկէ. Գ. Թագաւորաց 22:21:

4) Ձար ոգիի միջոցով կը ղրկէ. Դատաւորաց 9:23:

5) Ասորեստանի Թագաւորին միջոցով կը ղրկէ. Եսայի 10:5:

6) Հացի կարօտութիւնով կը ղրկէ. Ամովս 4:6:

7) Ժանտախտի միջոցով կը ղրկէ. Գ. Թագաւորաց 24:12, Գիրք Թուոց 25:1—9:

8) Վայրի կենդանիներու միջոցով կը ղրկէ. Գիրք Բ. Օրինաց 28:25, Գ. Թագաւորաց 2:24:

9) Գերութիւնով կը ղրկէ. Գիրք Բ. Օրինաց 28:25, Մնացորդաց 5:25—26:

10) Առանց միջոցի կը ղրկէ. Ա. Թագաւորաց 25:38:

11) Ջրհեղեղով կը ղրկէ. Ծննդոց 6:5—72 և 17:

12) Կրակի և ձծումբի միջոցով կը ղրկէ. Ծննդոց 18:21—24, 19:24—25:

13) Հիւանդութեան միջոցով կը ղրկէ. Գիրք Բ. Օրինաց 28:22, Գ. Թագաւորաց 15:5, Բ. Մնացորդաց 21:18—19:

14) Խորշակահարութիւնով և դաւուկով կը ղրկէ. Ամովս 4:9:

15) Կիզող օձերու միջոցով կը ղրկէ. Թուոց 21:5—6:

16) Տէրոջը հրեշտակին միջոցով կը ղրկէ. Գործք Առաքելոց 12:23:

17) Ծովու միջոցով կը ղրկէ. Յովեան 1:4—5:

18) Ձուկի միջոցով կը ղրկէ. Յովեան 1:17:

19) Հպարտութեան ոգիին միջոցով կը ղրկէ. Առակք 16:18, Դանիէլ 5:23:

20) Երկրաշարժի միջոցով կը ղրկէ. Ձաքարիա 14:5, Յայտնութիւն 16:18, Մատթ. 24:7:

*
**

Ըստ օրինաց «խողի միս, և պիղծ բաներ և մուկ ուտողները» պիղծ կը նկատուէին: Ղեւտացւոց 11րդ գլուխը և Բ. Օրինաց 14րդ գլուխը այս մասին մանրամասն հրահանգներ ունին:

Ձէ թէ միայն անմաքուր կենդանիներուն միսը ուտողները, այլ անոնց դիակներուն դպողներն իսկ պիղծ կը համարուէին: Չորոճացող, և ճեղքուած կճղակ չուսնցող ուսէ կենդանիին միսը ուտել խորայեւացւոց, այսինքն օրէնքի տակ եղողներուն արգիւտուած էր: Բայց ըստ Նոր Կտակարանի հրահանգներուն «Ոչ թէ ինչ որ բերանը կը մտնէ՝ կը պղծէ մարդը, հապա ինչ որ բերնէն կ'ելլէ՝ անիկա կը պղծէ մարդը»

(Մատթ. 15:11): Ուրեմն Նոր Կտակարանը Հի-
նին պատուիրանները խնդրոյ առարկայ կ'ընէ,
այնպէս չէ՞, կը հարցուի: Մարդիկ խնդիրը ա-
սանկ մակերեսային առնելուն համար է որ Ս.
Գրոց բռն նպատակը չհասկնալով դժուարու-
թեան մէջ կ'իյնան: Եւ որպէս արդիւնք ահա
ճամբայ կ'ելլեն անսխալական Աստուծոյ խօսքը
քննադատելու:

Յիշեալ երկու գաղափարները միացնելու
համար հարկ է հասկնալ թէ Հին Կտակարանը
ի՞նչ ճամբով փրկութեան կ'առաջնորդէ, և Նոր
Կտակարանը ի՞նչ կերպով կը փրկէ զմարդ: Ձայս
լրիւ հասկնալէ յետոյ խնդիրը ինքնին լուծուած
կ'ըլլայ:

Ըստ Հին Կտակարանի վարդապետութեան,
մարդ չի կրնար յաւիտենական կենաց արժանա-
նալ, եթէ չէ կրցած օրինաց ամբողջութիւնը
անթերի պահել և գործադրել: Այսպէս մարդիկ
օրէնքի տեսակէտէն դատապարտուած՝ յաւիտե-
նական տանջանաց միայն կ'արժանանային: Ինչ-
պէս կը տեսնենք Ղեւտացւոց 18րդ գլուխ 5րդ
համարին մէջ. — «Ուստի իմ կանոններս ու իմ
դատաստաններս պիտի ապրի. ես եմ Տէրը»: Իսկ Բ. Օրինաց 27:26ին՝ «Անիծեալ ըլլայ ան՝
որ այս օրէնքին ամէն խօսքերուն մէջ չկենար
որ զանոնք կատարէ»:

Աստուած Մովսէսի միջոցով շատ մը կա-
նոններ և օրէնքներ դրաւ: Իւրաքանչիւր մեղք

իր սեփական զոհն ունէր: Մեղաւոր մը իր մեղ-
քերէն լուացուելու համար նախ կը դիմէր կը-
րօնաւորին որ խնդրոյ առարկայ մեղքին տե-
սակին համապատասխան զոհ մը կը մատուցա-
նէր: Իսրայելացիք այսպէս շարունակեցին 1500
տարիներ: Եւ ամբողջ այս շրջանին, ըստ Ս.
Գրոց հաւաստման կանոններու և օրինաց մի-
ջոցաւ ոչ մէկը կրցաւ փրկուիլ (*), հապա ա-
մէնն ալ օրէնքին պարտական մնացին, քանզի
մարդ անկարող է օրէնքներն ու կանոնները
ամբողջութեամբ կատարել: «Քանզի ով որ բո-
ւոր օրէնքը պահէ, ու մէկ բանի մէջ յանցաւոր
ըլլայ, անիկա ամէնուն պարտական կ'ըլլայ»
(Յակ. 2:10, Բ. Օրինաց 27:26): Այսպէս օրինաց
ամէնէն վտքը մէկ մասը չը յարգողը այնքան
յանցաւոր կ'ըլլար որքան մեծ մեղք մը գոր-
ծողը: Այսպէս օրէնքի տակ գործողները միշտ
ալ օրինաց պարտական կը մնային: Առէք Մով-
սէսի պարագան, հակառակ այն իրողութեան որ
Մովսէս ինքն ուղղակի Աստուծմէ օրէնքները
ստանալու պատիւն էր ունեցեր, չկարողանալով
իրեն տրուած օրէնքը լրիւ գործադրել անէծքի
տակ ինկաւ, Բ. Օրինաց 1:37, Թուոց 20:12:

Այս պատճառով էր որ Պօղոս առաքեալ
Հռովմայեցւոց, Գաղատիացւոց և առ Եփրայեցիս

(*) Հետագային պիտի տեսնենք թէ Հին Ուխտի
հաւատաւորները ի՞նչպէս փրկուեցան:

կը գրէր այս կէտը մասնաւորապէս չնշտեց ըսեալով թէ օրէնքի կանոնով կարելի չէ ոեւէ մէկուն փրկել: Գաղատացւոց գրելու առան առաքեալը կ'ըսէ.— (2:21) Վասնզի եթէ արդարութիւնը օրէնքէն էր, ուրեմն Քրիստոս պարապ անը մեռաւ»: Իսկ 3:21ին՝ «Քանզի եթէ արուած ըլլար այնպիսի օրէնք մը, որ կարող ըլլար կենդանի ընել, այն առան իրաւացնէ արդարութիւնը օրէնքէն կ'ըլլար»:

Իոյոր անոնք որ կ'ուզեն մանրամասնօրէն գիտնալ թէ օրէնքը իրապէս անկարող է կեանք տալ, թող ուսումնասիրեն Գաղատացից, Եփեսացից և Հռովմայեցից թուղթերը: Այս պատճառով էր որ Հռովմ. 8:3 և 4 համարները օրէնքին առջեւ դրուեցաւ. «Վասնզի այն որ անկարելի էր օրէնքին, որովհետեւ աւար էր մարմնով, Աստուած իր Որդին զրկեց մեղանշական մարմինի նմանութեամբ և զատապարտեց մեղքը այն մարմինին մէջ, որպէսզի օրէնքին արդարութիւնը կատարուի մեր մէջ, որ մարմնաւորապէս չենք քաղեր, հապա հոգեւորապէս: Այս համարը ամբողջ դժուարութիւնը կը լուծէ: Քանի մարդկայնօրէն անկարելի էր օրինաց ամբողջական գործադրութիւնը ի գլուխ հանել, մարդկայնօրէն զանոնք իրենց լրութեան մէջ գործադրող ու անոր վրայ յաղթանակ տանող, յաղթող Յիսուս Քրիստոս Աստուծոյ Որդւոյն, ու անոր թափած արիւնին հաւատացող ամէն

հոգի, Աստուծոյ առջեւ օրինաց ամբողջութիւնը կատարելապէս յարգող մը նկատուեցաւ: «Վասնզի Աստուած զանիկա որ մեղք չէր գիտեր, մեզի համար մեղք ըրաւ, որպէսզի մենք անոր միջոցով Աստուծոյ արդարներն ըլլանք» (Բ. Կորն. 5:21): Արդ ուրախացէք, ո՛վ Քրիստոսի արիւնով փրկուած հաւատացեալներ, քանզի Տէր Յիսուս Քրիստոսի շնորհիւ Աստուծոյ արդարներն ենք: «Ահա անիկա իր ծառաներուն չի հաւատար, ու իր հրեշտակներուն վրայ ալ պակասութիւն կը գտնէ: Ալ ո՛ւր կը մնան անոնք՝ որ կուեզէն տուներու մէջ կը բնակին, որոնց հիմը փոշիի մէջ է, և որոնք ցեցէն առաջ կը ձգուին» Գիրք Յորայ 4:18—19: «Ահա Աստուած իր սուրբերուն չի հաւատար, ու երկինք ուր աչքերուն առջեւ մաքուր չէ: Ո՛ւր կը մնայ գարշելի ու պիղծ մարդը, որ անօրէնութիւնը ջուրի պէս կը խմէ» Յօր 15:15: «Բայց ամէնա պիղծ բանի պէս եղանք, ու մեր բոլոր արդարութիւնները գաշտանի լաթի պէս եղան» Մարգարէութիւն Եսայայ 64:6: «Վասնզի չընորհով փրկուած էք դուք հաւատքի միջոցով, և այս ոչ թէ ձեզմէ է, հապա Աստուծոյ պարգեւն է. ոչ թէ գործերէն որ մէկը չպարծի» (Եփս. 2:8—9). Վայ անոնց որոնք գործքերուն վստահելով բարոյականութիւն կը քարոզեն: Առանց արեան փրկուելի կ'աշխատին ի՞նչ ցաւալի է լսել. «Առանց արեան չըլլա՞ր», «փրկուելու

համար արեան ի՞նչ պէտք կայ» եւնս Բարեկամ, եթէ քու նպատակդ փրկուիլ է, այս առարկութիւններն ի՞նչ իմաստ ունին: Արեամբ փրկուիլը պատուո՞յդ կը դպի: Քրիստոսի տնգին արեան համար կ'ամչնաս: Դուն աւելի մե՞ծ ես քան առաքեալ Պօղոսը որ արեան նկատմամբ աղաղակեց. «Անոր Որդւոյն Յիսուս Քրիստոսի արիւնը մեզ ամէն մեղքերէ կը մաքրէ»: Ա. թուղթ Յովհաննու Ա. գլուխ Դրդ համարին հաւատալու ի՞նչ դժուարութիւն ունիս: Այս ըսել չէ՞ միթէ որ քու նպատակդ փրկուիլ չէ: Ունեցած կարգ մը հակումներէդ, այսինքն սեռային բնազդիդ, ազահութեանդ, փառասիրութեանդ, հաճոյասիրութեանդ, եսասիրութեանդ, հպարտութեանդ գերութեանդ, պարտուած ես: Սատանան քեզ ոչնչացնելու համար, սիրտդ այն սատիճան կարծրացուցած է որ Աստուծոյ յաւիտենական տնօրէնութիւններն իսկ ոտքի տակ առնես: Դեզ այնքան մոլորեցուցած է որ չհաւատաս Աստուծոյ խօսքին երբ ան կ'ըսէ. — «Այսինքն իր արդարութիւնը այս ժամանակին մէջ ցուցնելու համար, որպէսզի ինք արդար ըլլայ, և արդարացնէ Յիսուսի հաւատքէն եզոյրը» (Հռոմ. 3:26): Եւ Սատանան քու աչքերդ այնքան կուրցուցեր է որ չհաւատաս նաեւ Տէրոջը յաւիտենական խոստման որ արձանագրուած է Ծննդոց Յրդ գլուխ 15րդ համարին մէջ. «Ես քուկին ու կնոջ մէջտեղ, և քու սերունդիդ ու անոր սերունդին

մէջտեղ թշնամութիւն պիտի դնեմ. ան քու գըլուխդ պիտի ջախջախէ, և դուն անոր գարշապարը պիտի խայթես»: Առաջուրնէ պատրաստուած գառը, (Ա. Պետ. 1:19—20) աշխարհի ըստեղծագործութեան առաջ քեզի և ինծի համար պատրաստուած և մեր փրկութեան համար տնօրինուած չէ՞ր: Իօրայեւացւոց մեղքերուն որպէս քառութիւն, զոհուող գառներուն եւն. արիւնը Յիսուս Քրիստոսի թափուելիք արեան նշանակը չէ՞ին: «Եւ գրեթէ ամէն բան արիւնով կը մաքրուի օրէնքին նայելով. ու արիւն չթափուած թողութիւն չըլլար» (Եբր. 9:22): Նորէն կ'ըսեմ, եթէ քու նպատակդ փրկուիլ է այս առարկութիւնդ անտրամաբանական է, և Ս. Դրոց էութեան և ուսուցման հակառակ է: Մեր Տէրն Յիսուս այսպէս առարկութիւն ընողներու մասին քսաւ. — «Եւ դուք չէք ուղեր ինծի գալ, որ կեանք ունենաք: Բայց գիտեմ ձեզ որ Աստուծոյ տէրը ձեր մէջ չունիք» Յովհ. 5:40—41: Արեան չհաւատացող բարեկամս, կ'աղաչեմ, եթէ իրապէս կը փափաքիս փրկուիլ, այս պատճառարանութեանդ հրաժարելով Աստուծոյ խօսքը աղօթքով և հաւատքով ուսուցնասիք: Այն ատեն պիտի տեսնես որ այս աղաղափարդ սխալ է և քեզ կորստեան պիտի առաջնորդէ:

Սիւրբիս, պաշտօնական մէկ ութիւ, պաշտամունքի պահուն մարդուն մէկը կը հարցնէ «Պատուելի, եթէ Քրիստոս փոխանակ իրաւունք

լու, կախաղան հանուէր, (ինչպէս յայտնի է. այդ պարագային արիւն չ'եղլեր) պիտի փրկուէի՞նք»։ Պատուելին կը պատասխանէ. — «Փառք Տէրոջ ու Քրիստոս կախաղան չ'հանուեցաւ»։ Տրուած պատասխանը առաձգական ըլլալով, պատուելին թերեւս գաղտնի արդիական մըն էր, և կամ երկուքին ալ չ'աւատարացող մէկը, բայց ի բացառկայութեան չգատահեք, որովհետեւ զինքը սոսկ ձամբ չեմ ձանչնար, թերեւս ալ պատրաստաբան չըլլալով ի վերջոյ տուած պատասխանին սխալ ըլլալը տեսաւ. որեւէ պարագային, այդ հարցումին պատասխանը հետեւեալն է. — «Աշխարհի մեղքերը վերցնող Աստուծոյ գոտին» նմանութիւնը եղող Իսրայելացւոց ամէն օր մատուցած զոհերը, փոխանակ չուանով խեղդուելու պղինձի սեղանին վրայ կը մօրթուէին, ինչպէս «առանց արեան քաւութիւն չըլլար» կարգացինք։ Յիսուս Քրիստոսի քաւութիւնը ո՛չ թէ խեղդուելով, այլ իր արեան կաթիլ առ կաթիլ թափուելով պէտք էր ըլլար։ Քանզի Աստուած արիւն կ'ուզէ։ «Վասնզի մարմինին կենդանութիւնը արիւնին մէջ է. և ես ձեզի տուի զայն, որպէսզի սեղանին վրայ ձեր հոգիներուն համար քաւութիւն ընէք. քանզի հոգիին համար քաւութիւն ընողը արիւնն է»։ Դեւատացւոց 17:14։ Այսպէս Քրիստոսի կեանքին, այսինքն արեան հեղումը անհրաժեշտ էր։ Օրհնեալ ըլլայ Տէրոջը խոստումը որ կ'ըսէ «... ու երբ արիւնը տես-

նեմ, ձեր վրայէն պիտի անցնիմ, և հարուածը ձեր վրայ պիտի չգայ, ձեզ կ'օրսնցնելու...» (Ելից 12:13)։ «Որով փրկութիւն ունինք մենք իր արեանը միջոցով, մեզքի թողութիւնը՝ իր շնորհին ձօխութեան չափովը, զոր մեր վրայ աւելցուց բոլոր խմաստութեամբ և գիտութեամբ» եփես. 1:7—8։ Հազար տարի առաջ, Դաւիթի միջոցաւ գրուած է «ձեռքերս ու ոտքերս ծակեցին» (Սաղմոս 22:16), եթէ մարգարէն Անոր ձեռքերուն և ոտքերուն ծակուելուն մասին մարգարէացած էր, ինչպէս պիտի իրականանար այս մարգարէութիւնը եթէ Յիսուս փոխանակ խաչուելու կախաղանով մեռնէր։ Երանի թէ այսպէս խորհողները, արեան կարեւորութիւնը չտուողները, հասկնային թէ ինչ ահռելի ոճիր մը կը գործեն։ Գիտնալին թէ Աստուծոյ առջեւ մարդասպաններէն աւելի վատթար սպաննիչներ են։ «Ամէն մարդասպան իր մէջ բնական յաւելոնական կեանք չունի» Ա. Յովհ. 3:15։ Դանիէլ մարգարէին միջոցաւ «Օծեալը պիտի կըտրուի» (Դանիէլ 9:26) համարը ինչպէս կ'ուրանան, Եսայի 53րդ գլուխին մէջ «Մեր մեղքերուն համար զոհուող գոտին» մասին գրուած, սա պարզ ու մեկին խօսքերը, քու խելքիդ վրաստանելով խեղաթիւրելի, և կամ անոր կարեւորութիւնը չտալի, զիտե՞ս որ քու վրայ յաւիտեական կորուստի կը հրաւիրէ։ Տես ինչ կ'ըսէ մարգարէն. — «Բայց անիկա մեր մեղքերուն

համար վիրավորուեցաւ, և մեր անօրէնութիւններուն համար ծեծուեցաւ, մեր խաղաղութեան պատիժը անոր վրայ եղաւ, և անոր վէրքերովը մենք բժշկուեցանք»։ Հաւատքի տեղ խելքի գործածելուդ համար չէ՞ որ այսպէս մոլորեցար՝ «Ինչո՞ւ անօրէնութիւնով կը պարծիս, ո՛վ բռնաւոր» Սաղմոս 52:1:

Ահա այս էր պատճառը, այսինքն, մարդուն բացարձակ անկարողութիւնը օրէնքն ու կանոնները լրիւ կատարելու, թէ ինչու «Ան որ Որդւոյն կը հաւատայ յաւիտենական կեանք ունի» (Յովհ. 3:36) փրկող պատգամը յայտարարուեցաւ Մեղաւորը, առանց ոեւէ հատուցման, երկվայրօ կեանի մը մէջ, Որդւոյն հաւատալով յաւիտենական կենաց կ'արժանանայ։ «Վասնզի շնորհքով փրկուած էք դուք հաւատքի միջոցով, և այս ոչ թէ ձեզմէ է, հապա Աստուծոյ պարգեւն է։ Ոչ թէ գործերէ, որ մէկը չը պարծի» (Եփ. 2:8—9)։ «Եւ ամէն բաներէն՝ որոնցմէ Մովսէսի օրէնքովը չկրցաք արդարանալ, ասով ամէն ով որ հաւատայ, կ'արդարանայ» (Գործք Առաքելոց 13:39)։ «Եւ ըսու Յիսուսի, Տէր, յիշէ զիս, երբ քու թագաւորութիւնովդ գաս։ Յիսուս ալ ըսու անոր, ճշմարիտ կ'ըսեմ քեզի, դուն այսօր ինծի հետ դրախտին մէջ պիտի ըլլաս» Ղուկ. 23:42-3:

Յարգ մեր ուսումնասիրութեան մէջ տեսնանք որ Հին Կտակարանին փրկութեան ճամբուն եւ Նոր Կտակարանի փրկութեան կանոն

նին մէջ որոշ տարբերութիւն մը կայ։ Մէկը ճիշդ միւսին հակառակը։ Ըստ Հին Ուխտին, փրկութեան համար կշիռքին մէկ կողմը դրուած է յաւիտենական կեանք, իսկ միւսին մէջ մարդուն գործքերը։ Եթէ երկուքը իրարու հաւասարին, այսինքն մարդկային ոեւէ փոքր թեւութիւն, քիչ մը անարդարութիւն, կամ բարկութիւն, կամ օրինաց ամէնէն փոքր մէկ կէտին հանդէպ անփութութիւն, ու ահա մարդը կը զրկուի փրկութեան շնորհէն։ Եւ սակայն, ըստ Նոր Ուխտի փրկութեան կանոնն է, կշիռքին մէկ նժարին մէջ յաւիտենական կեանք, իսկ միւսին մէջ մեր Տէրոջը Յիսուս Բրիստոսի քաւութիւնը դրուած է, ու այս բանը յարգող իւրաքանչիւր անհատ, Բրիստոսի փրկարար քաւութեամբը, յաւիտենական կենաց ծանրութեան հաւատարեւով, ինքնիրեն համար կ'ապահովէ իր կեանքը յաւիտենական։ «Ան որ կը հաւատայ Անոր, չդատապարտուի, և ան որ չհաւատար, անիկա արդէն դատապարտուած է, վասնզի Աստուծոյ Միածին Որդւոյն անուանը չհաւատաց» Յովհ. 3:18։ «Ճշմարիտ ճշմարիտ կ'ըսեմ ձեզի թէ ան որ իմ խօսքս մտիկ կ'ընէ, և կը հաւատայ անոր որ զիս զրկեց, յաւիտենական կեանք ունի, ու դատապարտութեան տակ չիյնար, հապա մահուընէ դէպի կեանք անցած է» Յովհ. 5:24։ «Իմ ոչխարներս իմ ձայնս կը լսեն, ես ալ զանոնք կը ճանչնամ, ու իմ ետեւէս կու-

դան: Եւ ես անոնց յաւիտենական կեանք կուտամ, ու յաւիտեան պիտի չկորսուին, և մէկը իմ ձեռքէս պիտի չյափշտակէ զանոնք» Յովհ. 10:27—28:

Ուստի տրուած ըլլալով որ, ըստ Հին Ուխտի փրկութիւնը բարի գործքերէ կախեալ էր, և օրէնք և կանոններուն մէ'կուն հանդէպ անհրձազանդութիւնը, կամ թերացումը, բոլորին համար մարդս պարտական կը դարձնէր, «խոզի միս և պղծ բաներ և մուկ ուտողները» կորստեան կը դատապարտուէին: Բայց ըստ Նոր Ուխտի՝ փրկութիւնը գործքերէն չըլլալուն, խոզի միսը հոգին եղծանող բան մը չըլլալուն, և միայն տրտաքին պատուիրաններէն մէկուն պատկանելուն ալ կապ մը չունենար փրկութեան հետ: Կը հասկցուի ուրեմն թէ, մարդս կործանող բանը, ըստ ինքեան խոզի միսը չէ, այլ այն պարազան, որ անոր գործածութեան մասին դրուած օրէնք և կանոններուն դէմ մեղանշում մը ըլլալն է:

Սա պարագան ալ թող գիտցուի թէ, դրուած օրէնքն ու կանոնները երկուքի բաժնուած են, որոնք են ներքին կանոն և օրէնքներ, և տրտաքին օրէնք և կանոններ: Ըլլայ Հին Կտակարանին ըլլայ Նոր Կտակարանին մէջ շատ աւելի կարեւորութիւն տրուած է ներքին կանոն և օրէնքներուն: Երեմ. 24:7, 31:31—33, 32:38—40, Եղեկիէլ 11:19—20: «Մի կարծէք թէ ես եկայ

օրէնքը կամ մարգարէները տւերլու, չեկայ աւերելու, հապա կատարելու, քանզի ճշմարտապէս կ'ըսեմ ձեզի մինչեւ որ երկինք ու երկիր անցնին օրէնքէն յովտ մը կամ նշանագիր մը պիտի չանցնի, մինչեւ բոլորն ալ կատարուին» Մատթ. 5:17—18: Իսկ կանոններէն անցնող և չնկատուող մասերը տրտաքին օրէնքներն են, որոնք պաշտամանց ձեւին, իրաւական հարցերու, բարեկրթութեան, և կարգ մը սովորութեանց վերաբերեալ բաներ են:

ՀԻՆ ՈՒԽՏԻ ՀԱԻԱՏԱՑԵԱԼՆԵՐՈՒՆ ՓՐԿՈՒԹԻՒՆԸ

Հին Ուխտի հաւատացեալներուն փրկութեան նկատմամբ Ս. Գրոց մէջ բաւարար լոյսեր կան: Մեր նախորդ հրատարակութեան մէջ յիշեցինք թէ Ս. Գրոց գրութեւն կերպը վիպական գրութեանց շարադրութեան չի նմանիր: Ս. Գրոց ճշմարտութեանց և խոր գաղտնիքներուն Սուրբ Հոգւոյն շնորհիւ գիտակցողներն են որ Աստուծոյ խօսքին ուղղափառ վարդապետութեան կը տիրանան և միշտ մոլորութենէ զերծ կը մնան: Իսկ անոնք որ ձեռնարկած են իրենց խելքովը մեկնաբանել Աստուծոյ խօսքը, մոլորութեանց խոր և մութ անգունդին մէջ կ'ընկղմին: Աստուածաշունչը զարմանալի կերպով մը գրուած է, քանզի անոր Տէրը ինքն «զարմանալի» է (Գիրք Դատաւորաց 13:18): Ս. Գրոց մէջ այդպիսի համարներ կան որ, մէկ համարին և միւսին միջեւ, և կամ մէկ համարին մէկ մասին և միւս մասին միջեւ տարիներ անցած են և դեռ մնացած մասն ալ իրագործուած չէ: Օրինակ Գործք Առաքելոց գիրքին 9րդ գլուխ 25րդ և 26րդ համարներուն մէջ 3 տարի միջոց

ձգուած է: Բաղդատէ Առ Գաղատացիս 1:18 համարին հետ: Մարգարէութիւն Եսայեայ 61րդ գլուխ 2րդ համարին մէկ մասը, գրութեան թուականէն մօտաւորապէս 700 տարի ետքը իրագործուեցաւ, իսկ միւս մասը այսօր 2700 տարիներ անցած են բայց դեռ չեն իրագործուած: Միայն մեր Տէրոջը երկրորդ գալուստին պիտի իրականանայ: Երբ վերոյիշեալ մարգարէութիւնը Աւետ. ըստ Ղուկասու 4րդ գլուխ 18 և 19 համարներուն հետ բաղդատես պիտի համոզուիս ասոր: Մեր Տէրը համարը իր ամբողջութեամբ, այսինքն «մեր Աստուծոյ վրէժի օրը» մասը չկարգաց, քանզի դեռ վրէժի օրը չէր եկած: Մեր Տէրոջը առաջին գալուստը վրէժ առնելու համար չէր, այլ ինկած մարդկութիւնը փրկելու համար էր: 21րդ համարին մէջ «Եւ սկսաւ անոնց ըսել, այսօր այս գրուածը կատարուեցաւ, ու ձեր ականջները լսեցին»: Եթէ մեր Տէրը «մեր Աստուծոյն վրէժի օրը» պարբերութիւնը կարգացած ըլլար «կատարուեցաւ» պիտի չըսէր:

Դանիէլ 9րդ գլուխ 26րդ համարն ալ զարմանալի մարգարէութիւն մըն է. «Ու գալու իշխանին ժողովուրդը քաղաքը ու սրբարանը պիտի տւէ»: Այս համարին առաջին մասը դեռ չիրագործուեցաւ, իսկ երկրորդ մասը գրութեան թուականէն 520 տարի ետքը կատարուեցաւ, դեռ գալու իշխանը չեկաւ: Այսինքն Դա-

զանը ըստ Յայտնութիւն Յովհաննու 13:1ին : Այս համարը չմոռանաք, Գաղանը Հռովմէն պիտի գայ: Հռովմայեցի ըլլալու է, քանզի քաղաքն ու սրբարանը Հռովմայեցիք աւրեցին: Երբ մարգարէութիւնները այսպէս ուշադրութեամբ կտրգանք այս կարգէ շատ մը համարներու պիտի հանդիպինք:

Այս բաները յիշելուս նպատակը Աստուածաշունչին գրուելուն կերպը ցուցնելն է: Այսօր քան զարմանալի կերպով գրուած գիրք մը հասկնալու համար մարգկային միտքը, և կամ «պիղծ ունայնաբանութիւնները և սուտանուն գիտութեան հակառակութիւնները» (Ա. Տիմ. 6:20) չեն բաւեր, քանզի, ինչպէս կը տեսնուի նոյն կտորին 21րդ համարէն, այս գիտութիւնները «մէկ քանիները դաւանելով՝ հաւատքէն մոլորեցան»: Ըլլայ Ս. Գրոց մէջ, ըլլայ երկրային փորձառութեամբ շատ յստակօրէն ապացուցուած է որ, հաւատքը ուրաջողները, մոլոր ուսուցմանց հետեւողները, ընդհանրապէս գիտութեան մէջ զարգացած մարդիկ կ'ըլլան: Այսու հանդերձ փառք կուտանք Տէրոջը, անցեալին և ներկայիս հաւատքի ախոյեան գիտնականներու վկայականներու տէրերուն համար: «Որպէսզի քու խօսքերուդ մէջ արդար ըլլաս» Հռով. 3:4 և 19:

Հին Ուխտի հաւատացեալները արժանացան Նոր Ուխտին Հաւատացեալներու բախտին, քան-

զի անոնք «կը խմէին այն հոգեւոր վէմէն որ անոնց հետ կ'երթար, ու այն վէմը Քրիստոս էր» Ա. Կորն. 10:4: Նախկին մարգարէներուն յայտնուած էր թէ Քրիստոս մեղքի համար պիտի զոհուէր: Ա. Պետ. 1:10—11 համարներուն մէջ այսպէս գրուած է. «Որ այն փրկութեանը համար փնտռեցին ու քննեցին մարգարէները, որոնք մարգարէացան ձեզի ըլլալու շնորհքին համար: Ու կը քննեն թէ ե՞րբ կամ ինչպիսի առանձին կ'իմացնէր իրենց մէջ եղած Քրիստոսի Հոգին, որ առաջ կը վկայէր Քրիստոսի չորսարուիլը, ու անկէ ետեւ փառաւորուիլը»: Այս համարները կը ցուցնեն թէ Իսրայէլացիք յառաջիկային իրենց շնորհուելիք փրկութիւնը, և Գալու Օնեալ Փրկիչը որոշապէս կը սպասէին: Քանզի փրկութեան անկարելի ըլլալը տեսան: Ամէն օր մատուցուող զոհերուն արիւնը իրենց խիղճերը չկրցաւ գոհացնել: Ամբողջով մարգարէին խօսքը «Բայց արդարը իր հաւատքովը պիտի ապրի» (Ամբողջով 2:4) իրենց անձանօթ չէր: Այս պատճառով Դաւիթին ներշնչուեցաւ գրել 32րդ Սաղմոսին առաջին երկու համարները. — «Երանի՜ անոր որուն յանցանքներուն թողութիւն եղաւ, ու անոր մեղքերը ծածկուեցան: Երանի՜ այն մարդուն՝ որ Տէրը անօրէնութիւն չի սեպեր անոր, ու անոր հոգիին մէջ նենգութիւն չկայ»: Զէ թէ անօրէնութիւն չ'ունենար, այլ Տէրը անօրէնութիւն չի սեպեր անոր: Բ.

Կորն. 5:21-րդ համարը անոր լրացիւցիչն է՝
«Վասնզի Աստուած զանիկա որ մեղք չէր գիտեր,
մեզի համար մեղք ըրաւ, որպէսզի մենք
անոր միջոցով Աստուծոյ արգարներն ըլլանք»¹
Նոր Ուխտի հաւատացեալները ինչ անցքէ որ
անցան, նոյն անցքէն անցան նաեւ Հին Ուխտի
հաւատացեալները։ Քանզի «ոնով ամէնը հաշ-
տեցնէ իրեն հետ, խաղաղութիւն ընելով անոր
խաչին վրայ թափած արիւնովը, թէ՛ երկրի վը-
րայ և թէ՛ երկինքի մէջ եղողները» Թուղթ առ
Պողոսոսցիս 1:20)։ Թէ՛ «երկինքի մէջ եղողները»
արտայայտութեան, կամ այս յայտնութեան Հին
Ուխտի հաւատացեալներուն վերաբերելուն մա-
տին ոեւէ կոսկած չկայ։ «Ու Հոգին Աստուծոյ
պիտի դառնայ որ զանիկա տուաւ»։ Գիրք Ժողո-
վողի 12:7-րդ համարը յատկօրէն կը ցուցնէ թէ
Հին Ուխտի հաւատացեալներուն հոգիները վար
դրուած են որպէս թեկնածուներ փրկագործու-
թեան, մինչեւ որ թողութեան գործը ի կատար
հանուի Քրիստոսի քառութեամբը։ Երբ որ մեր
քաւիչն Յիսուս փրկութեան գործը իրագործեց,
անոնք ալ մեզի հետ այդ շնորհքի առանձնա-
շնորհին արժանացան։ Պողոս առաքեալ, առ Եբ-
րայեցիս թուղթին 11-րդ գլուխին մէջ, ամէնուն
հասկնալի լեզուով հաւատքի հայրերուն գովա-
սանքը լրացնելէ ետքը, կը յիշէ թէ անոնք
խոստման արժանացած չէին, բայց հաւատքի
միջոցաւ վկայուածներ էին։ 39-րդ համարին մէջ

գրուած է. «Եւ ասոնք ամէնը հաւատքով վկայ-
ուած՝ խոստմունքը չառին։ Քանզի Աստուած
մեզի համար աւելի աղէկ բան մը նախապա-
րաստեց, որպէսզի անոնք առանց մեզի չկատար-
ուին»։ «Առանց մեզի» ըսելուն նպատակը սա է
որ Տէր Յիսուս Քրիստոս իր արիւնը թափեց թէ
անցեալին և թէ յառաջիկային համար, որպէսզի
Տէրովը յաւիտենական կարգադրութիւնը կա-
տարուի։ Այսինքն Ագամի մեղանշած օրէն սկսեալ
պատրաստած Փրկչին միջոցով, առաջին մարդէն
սկսեալ, ամբողջ մարդկութիւնը, այսինքն ամէն
հաւատացողը յաւիտենական կենաց բաժնեկիր
ընէ։

«Ձեր հայրը Աբրահամ ցանկացաւ իմ օրս
տեսնել, ու տեսաւ և ուրախացաւ»։ Յովն. 8:56։
«Ու երկրի բոլոր ազգերը քեզմով պիտի օրհ-
նուին», Ծննդոց 12:2—3, 18:13, 26:4, խոստման
մէջ խոստացուած անձը Աբրահամ անձամբ տես-
նելով, այդ առթիւ ստացուած և ապագային կա-
տարուելիք փրկագործութեան վերաբերեալ տե-
ղեկութիւնն էր որ զայն ուրախացուց։ Այսպէս
Աբրահամ Իսահակին, և Իսահակ Յակոբին, և
Յակոբ 12 նահապետներուն այս օրհնեալ փրկչին
մասին տեղեկութիւն տուին։ «Եւ Տէրը ըսաւ,
միթէ Աբրահամէ պահեմ ինչ որ ընելու եմ. ո-
րովհետեւ Աբրահամ անշուշտ մեծ և զօրաւոր
ազգ մը պիտի ըլլայ, ու երկրի բոլոր ազգերը
անով պիտի օրհնուին, քանզի զիտեմ զանիկա,

որ իր որդիներուն ու իրմէ ետքը իր տանը պիտի պատուիրէ և անոնք արդարութիւն և իրաւունք ընելու համար՝ Տէրոջը ճամբան պիտի պահեն, որպէսզի Տէրը Աբրահամի վրայ բերէ ինչ որ խօսեցաւ» Ծննդոց 18:17—19: Այսպէս Աբրահամը սկսեալ որդւոց որդի կը պատմէին մարդկութիւնը փրկելու կոչուած «կնոջ սերունդէն» անձին, այսինքն Յիսուս Քրիստոսի մասին, (տես Սաղմոս 78:3—4) այնպէս որ իսրայելացիք Գալու Մեսիան, այսինքն Փրկիչը կարօտով կը սպասէին: «Ասոնք ամէնն ալ հաւատաքով մեռան՝ խոստմունքները չառած, հապառուէն տեսան զանոնք ու ողջունեցին, և խոստովանեցան թէ իրենք օտարներ և պոռնուկստներ են երկրի վրայ»։ Թուղթ առ Եբրայեցիք 11:13:

Եւ իսրայելացւոց նշմարիչ հաւատացեալները (ինչպէս որ քրիստոնեաներուն ամէնը ճշմարիտ քրիստոնեաներ չեն) չէ թէ միայն տեղեկութիւն ունէին այս օրհնեալ անձի մասին, այլ կը հաւատային եւս թէ ան զիրենք իրենց մեղքերէն պիտի ազատէր: Անգամ մըն ալ լսէ Տէրոջը հրեշտակին աւետիսը Յովսէփին. «Եւ որդի մը պիտի ծնանի, ու անոր անունը Յիսուս (փրկիչ) զնես, քանզի անիկա իր ժողովուրդը իրենց մեղքերէն պիտի փրկէ» Մատթ. 1:21: Երբ Եսայի մարգարէն «մեր մեղքերուն համար պատժուեցաւ» կ'ըսէ «մեր մեղքերուն» ըսելով ինք-

զինքն ալ հաշուոյն մէջ կ'առնէ: Փառք կուտանք Տէրոջը որ Յիսուս Քրիստոս Աբրահամի ամբողջ սերունդին համար մեռաւ: Ինչ անարդարութիւն պիտի ըլլար եթէ Յիսուս միայն Նոր Աւստի մարդոց համար մեռած ըլլար: Քանզի Հին Աւստի հաւատացեալները Նոր Աւստի հաւատացեալներուն չափ սուրբ կեանք մը ապրեցան: Անոնք Աստուծոյ հաճելի էին և զոհ ձգեցին զնա: Աստուծոյ անոնց մասին վկայելով կ'ըսէ. — Ես եմ Աբրահամի Աստուծոյ և Իսահակի Աստուծոյ, ու Յակոբի Աստուծոյ. Աստուծոյ մեռելներու Աստուծոյ չէ, հապա կենդանիներուն. Մատթ. 22:23:

Պատճառը թէ ինչու Հին Աւստի հաւատացեալները ատեն մը «Շէյյուլ» (*) կոչուող տեղը սպասեցին, մինչեւ որ Յիսուս Քրիստոս թողու-

(*) «Շէյյուլ», Ասորեաւարամերէն բառ մըն է որ կը գործածուի այն տեղւոյն համար ուր կը ժողովուրդին Հին Աւստի բոլոր մարդիկը, ըլլան անոնք հաւատացեալներ կամ մեղաւորներ: (Յուդաերէն «Աեսա» կը կոչուի): Յակոբ կ'ըսէ «Ես սուգով պիտի իջնեմ գերեզման՝ իմ որդւոյս հով», (Ծննդոց 37:35): Բառը քեպես հոս գերեզման քարգմանուած է, անոնք որոնք Ասորի, Յոյն եւ Եբրայեցւոյ լեզուները գիտեն, կ'ընդունին քե այս քարգմանութիւնը նիւթ չէ: Այս պարագան յսակօրէն կը տեսնուի Ղազարոսի եւ Մեծասունի խօսակցու-

Թիւնը իրագործուի, անոնց ըստ օրինի դատաւարտուած ըլլալնին էր:

Եւ որպէսզի Հին Ուխտի հաւատացեալները յուսադրուին, Տէրը Դաւիթի միջոցաւ գրեւ տուաւ թէ օրէնքով դատաւարտուած և Սատանային կողմէ գերուածները ազատ են. Սաղմոս 68:18: Իսկ Պօղոս առաքեալ, անկէ մէջբերում մը ընելով այս աւետիսը, առ Եփեսոցիս թուղթին 4րդ գլուխ 8րդ համարին մէջ աշխարհի ծանուցանեց. «Անոր համար կ'ըսէ թէ բարձրը ելաւ, գերութիւնը գերի բռնեց ու մարդոց պարգեւներ տուաւ»: Պօղոս բացատրելով կ'ըսէ թէ «վերը ելաւ» ինչ ըսել է: «Այն ելաւ ըսելը ինչ է, միայն թէ՝ որ ինք առաջ երկրի վարի կողմերը իջաւ»:

Ահա Աստուածաշունչի մէջ Աստուծոյ յաւիտենական կարգադրութիւնը այս է: Այսինքն Յիսուս անձամբ Շէյյուլ (Ատէս) իջաւ որպէսզի փրկէ բոլոր անոնք որոնք հաւատացեալներ էին, բայց օրէնքները ամբողջութեամբ կատարելու անկարող ըլլալով «Սատանային որոգայթէն... բռնուած էին իր կամքին ծառայելու»

քեան մեջ: Նոյն տեղում մեջ անոնք իրարու հետ կը խօսակցին զիրար կը տեսնեն, բայց իրենց միջեւ մեծ անդունդ մը ըլլալուն իրարու չեն կրնար մօտենալ. եւ մեղաւորներ կը տանջուին, իսկ արդարներ խաղաղութեան մեջ են:

(Ք. Տիմ. 2:26) քանզի Յիսուս ասոնց ալ փրկիչն էր, գերութիւնը գերելու կարող իր զօրութեամբը «ինչ որ երկինքի մէջ և երկրի վրայ ամէն իշխանութիւն իրեն տրուած էր.» Մատթ. 28:18: Ու այսպէս փրկուեցան Հին Ուխտի բոլոր օրհնեալ և ռուք գերիները, այսինքն Ազամ, Նոյ, Աբրահամ, մարգարէները, և բոլոր սուրբերը. (տես Ա. Պետ. 3:9) (*):

Յիսուս Քրիստոս 3 օր գերեզմանի ատենն իսկ հաւատացեալներուն փրկութեամբը պարապեցաւ, Ան փրկութեան գործը լրացուց. «Ամէն բան կատարուեցաւ» ըսելով հոգին աւանդեց, (Յովհ. 19:30), յաղթանակով «յարութիւն առաւ» (Հռովմ. 4:25), որպէսզի ամբողջ մարդկութիւնը «անոր շնորհքովը ձրի արդարանան, Յիսուս Քրիստոսով եղած փրկութիւնովը» Հռովմ. 3:25: «Ու ասոր համար Աստուած զանիկա խիստ բարձրացուց». ու անոր անուն մը տուաւ որ ամէն անունէն վեր է: Որպէսզի Յիսուսի անունին ամէն ծունկ ծռի, երկնաւորներուն ու երկրաւորներուն և սանդարամետականներուն, և ա-

(*) Այս համարն ալ քեպէս «բարոգեց» կ'ըսէ, բնագիրներու մեջ կը կարդանք «ճանոց», «յայտարարեց», իմաստով բառեր: Այսինքն Յիսուս Հին Ուխտի հաւատացեալներուն իմաց տուաւ իր աւետիսը, չէ քէ անոնց փրկութեան համար բարոգեց իրենց: Փրկուածներու ազատութիւնը յայտարարեց:

մէն լեզու դաւանի թէ Յիսուս Իրիստոս Տէր է
Հօր Աստուծոյ փառքին համար»։ Թուղթ առ Փի-
լիպպեցիս 2:9—11:

Փառք կուտանք քեզ ու Աստուած որ մեզ
խեղճ, անկար, անարժան, և երկրին սողուննե-
րուն կարգէն մարդիկը, փրկելու հաճեցար։ Ա-
մենաողորմած և ամենագթած սրտէդ Միածին
Որդիդ Ղրկեցիր որ մեզ խեղճերս փրկէ, իր ան-
ուան հաւատալու պայմանով։

«Ո՛վ Աստուծոյ մեծութեան ու իմաստու-
թեան և գիտութեան խորունկութիւնը. ի՞նչ
պէս անքնելի են իր դատաստանները, ու ան-
քննելի են իր ճամբաները։ Վասնզի ո՛վ գիտ-
ցաւ Տէրոջը միտքը, կամ ո՛վ անոր խորհրդա-
կից եղաւ, կամ ո՛վ առաջուընէ անոր բան մը
ըրաւ, որ փոխարէնը իրեն տրուի։ Վասնզի ա-
մէն բաները անկէ ու անով և անոր համար են
իրեն փառք յաւիտեանս։ Ամէն»։ Հռով. 11:33
—36:

ԱՐԴԻԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՄԵՐ ՄԷՁ

Գիրքիս նախաբանին մէջ յիշեցինք թէ
աստուածաբանական ճեմարաններուն մէջ 40—50
տարիներէ ի վեր արդիականութեան ուսուցման
մասին պիտի գրէինք։

Հատորիս այս մասին մէջ պիտի ցուցնենք
թէ՝

- 1) Արդիականութիւնը ի՞նչպէս աստուածա-
բանական ճեմարանները մտցուեցաւ։
- 2) Այս կործանող վարդապետութեան մեր
մէջ որոնց կողմէ ոյժ տրուեցաւ։
- 3) Թէ ինչո՞ւ մինչեւ այսօր այս փլասակար
գաղափարները կերպով մը չյայտնուեցան ամէ-
նուն։

4) Թէ ի՞նչպէս մինչեւ այսօր բողոքական
բեմերէն, այս փլասակար և սխալ ուսուցումնե-
րը մանուկներուն տրուող շաքարով պատած լե-
զի դեղահատներու պէս ամէն օր միամիտ և
խեղճ ժողովուրդին տրուեցան։

5) Եւ թէ այս սադայեկական գաղափարները
ի՞նչ փլասներ բերին, շատերուն կորստեան պատ-
ճառ եղան, և ներկայ եկեղեցիներուն հիմերը
սարսեցին։

Խնդրոյն սկզբնաւորութենէն եթէ սկսինք աւելի յորմար կ'ըլլայ:

Մօտաւորապէս դար մը առաջ, երբ Թուրքիա բողոքականութիւնը սկսաւ քարոզել, դործը յաջող սկիզբ մը ունեցաւ սա երկու պատճառներով որ նախ ան շատ անկեղծ և Սուրբ Գրոց համաձայն էր և երկրորդ այդ ատենուան մարդիկն ալ անկեղծ և կրօնասէր անձեր էին: Անոնք հակառակ այն իրողութեան թէ ըլլալ օրթոտոքս ըլլալ քաթոլիկ եկեղեցիներուն կողմէ անտանելի հալածանքներու և անարգանքներու կ'ենթարկուէին, շատ քիչ ժամանակի մը ընթացքին, իրենց մայրենի եկեղեցիէն զտուելով բազմաթիւ համայնքներ կազմեցին: Քանի եկեղեցիներու հալածանքները կը ստատկանային անոնք ալ աւելի կ'ուրախանային և օր ըստ օրէ կ'աճէին: Երբ Ուրֆայի Ասորի բողոքական եկեղեցին կազմուեցաւ անոնց կրօն հալածանքը առաքելական օրերու հալածանքներուն կը նմանէր: Յիշեալ եկեղեցիին առաջին տնօրէններէն տարեց եղբայր մը (որ հիմա ի Տէր հանգչած է) իր անձնական փորձառութիւններէն մին նուաստիւ այսպէս կը պատմէր: Օրթոտոքսները կը լսեն թէ Տարածք (*) այսինչ տան մէջ

(*) Տարածք փողոցը Ուրֆայի մէկէն շատ քիչ
բուն ծանօթ փողոց մըն է, որուն լայնքը հազիւ
քէ 1—2 մէթր է:

ժողովուած ենք: Անմիջապէս ձեռքերնին հսկայ գաւազաններ բռնած տան չորս դին կը պաշարեն: Մենք ամէնքս շուտով իրարու երես նա՝ յեցանք մնացինք: Մեզմէ ո՞ր մէկը ամէնէն առաջ դուրս ելլելու պիտի համարձակէր կը խորհէինք: Քիչ մը սպասելէ ետքը դուռը բանալով դուրս խոյացանք: Ամէնքս գաւազանի հարուած մը կամ աւելի ուտելով հազիւ թէ այդ նեղ փողոցին մէջ մեր օձիքը ազատեցինք»:

Բողոքականութեան սկիզբը, այս և ասոր նման բաժներուն պատահիլը ամէնուն յայտնի է: Զիրենք այսքան մեծ, և մարմնօրէն անտանելի հալածանքներու և տառապանքներու յօժարիլ և ուրախութեամբ այսքան վայրենութեանց հանդուրժել տուող բանը ի՞նչ էր: Ո՛ւր էր գաղտնիքը որ անոնք օրէ օր կը բազմանային: Զէ՛ թէ անոնց հաւատքէն էր, որ անոնք ամբողջովին, առանց այլ և այլի և առարկութեան Ս. Գրոց բոլոր ըսածները տառացիօրէն ապուստամային պատգամ կ'ընդունէին: Անոնց միակ ապաւէնն ու յենարանը Փրկիչ Տէր Յիսուս Քրիստոսն էր: Անոնք քրիստոնէական ճշմարիտ կեանքը ապրող մարդիկ էին: Անոնք ոչ թէ տեսանելի բաներուն այլ անտեսանելիին, այսինքն յաւիտեանականութեան մասին կը խորհէին:

Երբոր բողոքականները Աստուծոյ խօսքին կատարեալ վստահութիւն և հաւատքի տեղ տա-

բաղկոյսը դրին, ըլլայ բեմը ըլլայ ժողովուրդը սկսաւ տկարանալ, երբ Աստուծոյ հաւատալու տեղ մարդկային խելքին սկսան երկիրպագանել, այն տեսն Սատանան իր նպատակին հասաւ: Աստուծոյ խօսքին մասին գրուած սա ճշմարտութիւնը իրենց վրայ իրականացաւ. — Բ. Պետ. 3:16 — «Ինչպէս ամէն թուղթերուն մէջ ալ այս բաներուն վրայով կը խօսի, որոնց մէջ քանի մը դժուարիմաց խօսքեր կը գտնուին, զորոնք տեղէտները (*) ու անհաւատները ծուռ կողմը կը դարձնեն, ինչպէս ուրիշ գիրքերն ալ՝ իրենց անձին համար»: Շատ բնական կերպով քիչ մը ետքը Քրիստոսի հրաշալի ծննդեան վրայ տարակոյս ունեցան, քիչ մըն ալ ժամանակ անցնելով Սատանային գոյութիւնն ալ տարակոյսի նիւթ ընելով մեղքը տգիտութիւն նկատեցին և յաւիտենական պատժին գոյութեան մասին սխալ գաղափարներ ունեցան: Ս. Գրոց վարդապետութեանց նկատմամբ սկսուած այս տարակոյսները, դաւանանքի տեղ անցած են, ու այսօր բեմերէն, կարգ մը վախկոտ մարդոց կողմէ վարադոյրի տակէն և ուրիշ շատերու կողմէ բացէն կը քաբողուին: Աստուծոյ խօսքին տարակուսողները

(*) Զփրկուած, Ս. Հոգւոյն շնորհին չարժանացած մարդիկ որքան ալ գիտուն ըլլան, Աստուծոյ տեսակէտէն տեսնուելու են. (Հռովմ. 1:22, Եր. 10:14, Ա. Կորն. 1:19—21):

պէտք է գիտնան թէ ասոր արդիւնքը սարսափելի կործանում է, ինչպէս ներկայ փորձառութիւնը կը հաստատէ այսօր:

1. Արդիականութիւնը ինչպէս մոտս գտաւ մեր աստուածաբանական նեմաւաններէն ներս. —

Երբ Մարտչու Աստուածաբանական Ճեմարանը տարիներէ ի վեր վերեւ բացատրուած տարակոյսներու մէջ կը տարուբերէր, Մըստըր Կուտսէլ անուն, շատերուն ծանօթ միախօնէր մը յիշեալ դպրոցին տնօրէն անուանուեցաւ (*), Յիշեալ մարդուն ծայրայեղ արդիական մը ըլլալը միայն ժամանակի անցքով երեւան եկաւ: Մը. Կուտսէլ իր աշակերտները այսպէս խաբած էր. — «Մարդ պէտք է կրօնի ամէն կանոն և հաւատալիքներուն ինչպէս նաեւ մարդոց կրօնքի դէմ բերած

(*) Տրուած ըլլալով որ Արեմի կրօնից նահիւ կոչուելու արժանի «Կրօնից Դպրոց», ալ (որուն ուսուցչապետը Բրոն. Լեոնեանն է եւ հիմա Պէյրուս կը գտնուի) Մը. Կուտսէլի յատուկ ձեռնարկի եւ ջանքի առարկան եղած է, այս պարագան իմենին բաւ է ցուցնելու անոր ետեւները իր ամբողջ մերկութեամբն ու ամօթովը:

առարկութիւններու մասին մտնրամտան տեղեկութիւն ունենայ: Մենք այս բաները սոսկ առ ի տեղեկութիւն կ'ուսուցանենք»: Ահա այսպէս փայլուն և կեղծ ճամբաներով «ոչխարի հանդերձներով, բայց ներսէն յափշտակող գայլեր» ու պէս (Մատթ. 7:15), առաջին մի քանի պարզամիտները մոլորեցնել յաջողեցաւ: Այսպէս ձեւաւոր կերպով, բայց միշտ իր նպատակը յառաջ քշելով, բողոքական եկեղեցիներուն կործանման պատճառ եղաւ, ինչպէս այսօր կ'երեւի մօէն կողմ:

Մր. Կուստէլին մի քանի խօսքերը կրկնենք որպէսզի անոր ինչպիսի արդիապաշտ մը ըլլալը, և իր ձեռքերէն ելած քարոզիչներուն մեծաւ մասամբ իր անուղիղ վարդապետութենէն թունաւորուած ըլլալին իմացուի բոլոր անոնց կողմէ որոնք այս մասին չեն լսած տակաւին: Մօտաւորապէս 25 տարիներ առաջ, իմ մօտէն յարաբերածս և շատերուն ծանօթ եղբայր մը, օր մը Մր. Կուստէլի հետ անձնական տեսակցութեան մը առթիւ, իրմէ այսպէս լսած է.— «... եսն եղբայր, Եսթերայ գիւրքն ալ Աստուծոմէ ներշնչեալ նկատենք: Յովնանի կէտ ձուկին փորը մնալն ալ որպէս պատմական իրողութիւն ընդունինք: Յօբայ գիրքը աստուածային ներշնչում կրնայ համարուիլ» եւայլն: Բաւական վիճաբանութիւնէ ետք յիշեալ եղբայրը կը հարցընէ. «Մր. Կուստէլ, ուրեմն դուն Յիսուսի Ս.

Կոյսէն ծննդեան չե՞ս հաւատար», Մր. Կուստէլ— «Անշուշտ թէ ոչ, գիտութիւնը այսպիսի բաները չի հաստատեր»: Իս եղբայրը— «Ուրեմն Յիսուս Յովսէփէն էր», Կուստէլ— «Այո» պատասխանած է (*):

(*) Մինչդեռ, անգամ մը, Բրոն. Լուքսի Լեւոնեանի Աղեփանդիւրա զսնուած մեկ ասեմը, շատ մօտէն յարաբերածս եղբայրներէն մին խօսակցութեան ընթացքին Բրոնքստրին կը հարցնէ. «Բրոնքստր, Մր. Կուստէլ Յիսուսի Ս. Կոյսէն ծննդեան կը հաւատա՞ս»:

— Լեւոնեան կը պատասխանէ. «Բայց սիրելիս, բաւ է որ Բրիստոսի կեանքին եւ գործերուն կը հաւատայ»:

— Եղբայր. «Բրիստոսի կեանքը մեզի օգուտ մը չունենաւ եթէ ան Յովսէփի սերունդէն է, այդ ասեմ ես ոչ անոր յարութեան, ոչ համբարման, եւ ոչ ալ փրկիչ մը ըլլալուն կը հաւատամ. քանզի մարմնէն ծնողը մարմին է, իր քննամիտներուն առջեւ իմ վրաս ով կրնայ մեղք գտնել՝ խօսք մի միայն իր Ս. Հոգիէն ծնած ըլլալէն կարելի կը դառնայ»:

Ասոր վրայ քննուեցր իրոն. Լեւոնեանին կը հարցնէ. «Իսկ դուք կը հաւատա՞ք Անոր կուսական ծննդեան»:

— Լեւոնեան կը պատասխանէ. «Թէ ես եւ թէ Մր. Կուստէլ կը հաւատանք»:

Այս խօսակցութենէն ետքը յիշեալ եղբայրը՝ իր եկեղեցիին կողմէ, որպէս պատուիրակ, Միութեան տարեկան ժողովին կը ղրկուի, և հոն՝ Մարաշու Աստուածաբանական Ճեմարանին մէջ Ս. Գրոց հակառակ շեշտակար ուսուցումներ տեղի կ'ունենան կ'ըսէ յատենի Միութեան ժողովին՝ Միութեան «գործունեայ» անդամները այս եղբոր ըսածներուն դէմ կը բողոքեն։ Եւ ահա եղբայրը՝ հանրութեան առջեւ ոտքի ելլելով իր խօսքը կ'ուղղէ Մր. Կուստէլի և կը հարցնէ. «Դուն այսինչ ժամանակ ձեր հետ խօսած ատենս չհարցուցիր ինձի թէ եսթերայ, Յովնանու և Յոբայ գիրքերն ալ որպէս ներշնչեալ մատեան ընդունինք, մասնաւորապէս, քու տանդ մէջ, Յիսուսի Ս. Կոյսէն ծննդեան մասին խօսած ատենս, չըսի՞ր թէ Քրիստոսի կուսական ծնունդը գիտութեան կողմէ չի հաստատուիր, և թէ մենք զայն գրուածին պէս չենք կրնար ընդունիլ»։ Միութեան ժողովին մէջ բաւական քաջաշուք ըլլալէ ետքը Մր. Կուստէլ «եղբայր, անձնական գաղափարներ

Տրուած ըլլալով որ Մր. Կուստէլ վերոյիշեալ եղբոր յայտնապէս և պաշտօնապէս քսած էր բէինք Յիսուսի Ս. Կոյսէն ծննդեան չի հաւատար, հիմա իրողութեան եւ նմաւորեան հակառակելով Մր. Կուստէլը հանրութեան արբեր ցուցնելու համար, Բրոն. Լեոնեանին այս սուտը խօսելու զիջանքն ի՞նչպէս բացատրենք։

Բու մասին հանրութեան առջեւ վիճարանիլ ուղիղ չէ» ըսելով, իրեն պէս հաւատացող մի քանի հոգիներուն հետ խնդիրը մէջտեղէն վերցնելու ճիգ մը ընելով ապուրը «փիլիսոփի» կը դարձնեն։

Յիշեալ ճեմարանէն շրջանաւարտ և տակուին ողջ քարոզիչներէն մի քանիներուն վկայութիւնները յիշատակելով բաւականանանք։

Մր. Կուստէլի հետ վիճարանութեան բռնուող յիշուած եղբայրը, անձամբ մեզի ծանօթ քարոզիչի մը, բերանացի և թէ գրաւոր. «Այս եղբայր, չըլլայ որ խաբուիս» եւայլն խրատականներ ըրած է։ Քարոզիչ եղբայրը «Ակռաներս սեղմելով դժուարաւ դպրոցին շրջանը աւարտեցի» ըսած է։

Նորէն, տարիներէ ի վեր յարաբերած պատուելի մը, շատ անգամներ, «Արդիականութիւնը Մարաշու Աստուածաբանական Ճեմարանը մացնողը Մր. Կուստէլ եղաւ» ըսած է։

Նորէն ամէնուն ծանօթ պատուելի մը որ այժմ Գալիֆորնիա կը գտնուի, 1922ին, Ամերիկա չգացած, Հալէպ գտնուած մէկ ատենս, բեմէն կա քարոզի ընթացքին, մէկ առթիւ այսպէս խօսեցաւ. «Աստուածաբանական ճեմարաններուն մէջ անկրօնութիւն կ'ուսուցուի։ Հոն հաւատաւոր մտնողը անկրօն դուրս կ'ելլէ»։

Նոյնն է եղած պարագան Մէրզիֆունի Աստուածաբանական ձեմարանին նկատմամբ. Եզ. 23:4 և 36: Անոր մասին ալ սա մի քանի վկայութիւնները յիշենք. Ամէնուն ծանօթ, բաւական ուղղադատուն ամերիկացի աւետարանիչ մը, երբ կը գանգատուի (1924ին) թէ Գահիրէի պատուելին (նախկին) արդիական մըն է, կը հարցնէ թէ այդ պատուելին ո՞ր ձեմարանէն շրջանաւարտ է, երբ կը պատասխանեն թէ «Մէրզիֆունէն շրջանաւարտ է», կը պատասխանէ. «Այդ ձեմարանը արդիական է»: Այսօր Գահիրէի ալ հանրածանօթ երկրորդ արդիականին, Պատ. Համբարձումեանին ձեռք տուող, կռնակ կեցող, և եկեղեցին կործանել աշխատող Բրոֆ. Գայանան ալ Մէրզիֆունի Աստուածաբանական ձեմարանի շրջանաւարտներէն էր:

Կարճ ըլլալու համար ուրիշ պարագայ մըն ալ յիշենք. Ատեն մը մէկը Իւրկիւլէն, միւսը Սամսոն քաղաքէն, հանրածանօթ երկու բարի և պարզամիտ երիտասարդներ Մէրզիֆունի Աստուածաբանական ձեմարանը կը յաճախեն, վերջապէս երկուքն ալ անկրօն դարձած դուրս կ'ելլեն, և կը նախընտրեն բժշկութիւն կարգալ և կ'ըլլան երկու անկրօն բժիշկներ. Այսօր անոնցմէ մէկը, տակաւին անկրօն, կ'աշխատի Ամերիկայի մէջ, իսկ միւսը անկրօնութեան մէջ մեռած է:

Մօտաւորապէս 32 տարիներ առաջ, Հալէպէն Ուրֆու ճամբորդած ատենս, գիշերուան խոր մութին, ձի հեծած մի քանի գողեր, ձեռքերին լապտերներ, «Սէլամըն Ալէյքում» ըսելով կաւաւանէն ներս մտան: Մեր ջորեպանները առանց կասկածի «Ալէյքում էս սէլամ» պատասխանեցին և զիրենք ներս առին: Մէկ երկու վայրկեան մեր ջորիները աչքէ անցնելով, ցերեկուընէ, հանգիստի պահուն նշան դրած կենդանիներուն մօտենալով, լապտերները մարեցին և սկսան զէնք պարպել: Երկու բառէն բաղկացած այս «Սէլամըն Ալէյքում» մեղի քառնի՛ արժեց կը խորհիք.— 3 ջորի և 6 հակապրանքի:

Ժիշդ այսպէս ալ, Մը. Կուտսէլ և իր նմանները, «ներս սարդելով, և ստութեամբ» (Գալ. 2:4), «եղբայր...», «մեր Տէրը Յիսուս Քրիստոս...», «աղօթքի կարեւորութիւն տանք...», «պէտք է փրկուիք...», «մեր Տէրօջ Յիսուս Քրիստոսի արիւնը» եւն խօսքերովը, այսօր երանի՛ թէ բողոքականներուն 3 ջորի և 6 հակապրանք արժէին: Աստ միլիոններ և միլիառներ արժեց: Այսօր եկեղեցիներու կործանումը անոնց բարեկամներու պէս «Սէլամըն ալէյքում» ըսելով ներս առնելուն արդիւնքը չէ՞ր:

Եթէ վերեւ մեր կողմէ գրուած անձերու կամ իրողութեանց մասին, ոեւէ անձնողութեան կամ սուտին գոյութիւնը ապացուցանող կամ

ցուցնող մէկը կայ, թող հրամայէ, իսկ եթէ լուռ մնան, անշուշտ թէ պիտի կիրարկենք լուռ խոստովանութեան ընդհանրական կանոնը: Իսկ եթէ պատահի որ պնդեն թէ ունէ սխալ մը բրած ենք, այն ատեն ... եան եղբայր, պատուելի մօր, քորոզիչ մը եւայլն ըսելով յիշած անձերուն ներողամտութեամբ, իրենց անունները պիտի ստիպուինք հրապարակել:

2. Այս կործանարար վարդապետութիւնը, իր սկիզբի օրերուն որոնց կողմէ ոյժ եւ փաշալեութիւն գտաւ:

Սա յայտնի պարագայ մըն է որ այսօր որպէս արդիական հրապարակ ելլող կարգ մը անձեր այն օրերուն, Մր. կուսակցին ձեռնառու եղող և օգնող մարդիկ եղած են: Թէ որո՞նք էին զայն փաշալեորդներն, յայտնի են մեր ի ձեռին ունեցած գրութիւններէն: Ասոնք մասնաւոր ձեռնարկներ ունեցած են և աշխատած են այս անուղիղ վարդապետութիւնը յառաջ քշելու:

Ա. Այս մարդոց գլխաւորներէն է Բրոֆ. Յ. Գրիգորեան, որ ըլլայ գիտական, ըլլայ գրական ասպարէզներու մէջ բողոքականաց առաջնորդի դերն է ստանձնած երկար տարիներէ ի վեր: Յիշեալ պարոնին 24 տարի առաջ գրի ա-

ռած «Խնչ բաներու հաւատարմութիւն» անուն գիրքէն, թէպէտեւ մինչեւ հիմա մարդու մը կողմէ հասկցուելով երեւան հանուած չէ, կը հաստատուի թէ, ըլլայ արդիականութեան, ըլլայ եկեղեցւոյ հովիւներուն զաւանական ինկածութեան հիմքը, մեր մէջ, այդ օրերուն գրուած են: Երբ կ'ըսենք թէ Բրոֆ. Գրիգորեան արդիական մըն է, զինք ճանչցողներ կը պատասխանեն թէ Պր. Գրիգորեան Ամերիկա երթալէն ետքը արդիական մը եղաւ: Բայց այս գիրքը Ամերիկա չգացած գրած էր: Արդէն, անցեալները իր հրատարակած «Բէհպէր» անուն գիրքովը, երեսին քողը վերցնելով, Ս. Գրոց աստուածային ներշնչման շէմ բացայայտօրէն գրած ըլլալուն համար, զինքը ճանչցող, իրեն հանգէպ յարգանք ունեցող անձերու մօտ իսկ, ճանչցուեցաւ իբրեւ արդիական մը, այսինքն մէկը որ Ս. Գրոց ճշմարտութեանը չի հաւատար: Իրողութիւնը թէ տարիքը 80ը անցած մէկը, որ յաւիտենականութեան անցքին սահմաններուն մօտեցած է, դեռ չէ թէ միայն մոլորած է հաւատքով, այլ կ'աշխատի ուրիշներն ալ համոզել իր սխալին ճշդութեանը, կը ցուցնէ ինքնութիւնն ու ոյժը Սատանին, որ այս վերջին օրերս սկսած է գործել «ապստամբութեան որդիներուն» մէջ (Թուղթ առ Եփեսոսցիս 2:2): Բայց Աւետարանին լոյսը կորսուողներու համար սքողուած է: Առ կորնթացիս Բ. Թուղթին 4րդ գլուխ 4րդ համարը

«որոնց մէջ այս աշխարհի աստուածը անհաւատ-
ներուն միտքերը կուրցուց, որպէսզի Քրիստոսի
փառաց աւետարանին լոյսը անոնց վրայ չծագէ,
որ է Աստուծոյ պատկերը» գրուած է որպէսզի
մարդիկ չզարմանան երբ տեսնեն որ այսքան
խելացի և շատերէն սիրուած մարդիկ կը մոլոր-
րին Աստուծոյ:

Բրոֆ. Յ. Գ. Գրիգորեան իր «Խնչ բաներու
հաւատոնք» գիրքին նախաբանին 14րդ էջին
մէջ կը յիշէ պարագան իր ամէնէն յառաջագէժ
գոսարներէն մէկուն, որ իբր թէ ըսած ըլլայ
«Մեղաւորներու համար, անմեղ մը բռնելով
զայն պատժելու սկզբունքին վրայ հիմնուած
կրօնք մը երբեք չի կրնար ընդունուիլ»: Հե-
ղինակը այս խօսքը ձեռք առնելով, անուղղակի
կ'ըսէ թէ թողութեան դաւանանքը ինքնին մո-
լորութիւն մըն է, և գիւղական եկեղեցիներու
քարոզիչներու յատուկ բան մըն է, գիտութեան
հակառակ է, եւայլն, ու զայն յայտնապէս
կ'ուրանայ: Այս 24 տարիներ առաջ, իսկ հիմա
նոյն գաղափարը, որ ժամանակին իր ընկերոջ
բերնէն կը խօսէր, «Րահնիւմայ»ի 1932 տարւոյ
3րդ հատորին մէջ իւրացնելով կ'ըսէ. «Անմեղ
մարդու մը մեղաւորներու փոխարէն պատժուի-
լը Աստուծոյ արդարութեան չի վայելեր». և կը
յիշէ կառավարութեանց կանոն և սովորութիւն-
ները, արդարացնելու իր եզրակացութիւնը: Յայտ-
նիէ թէ այն ատեն Պրն. Գրիգորեան ըսել ուզածը

Վոխէն ըսել չկարենալուն դանոնք ուրիշին
բերնով ըսած ըլլալով, հիմա աւելի համարձակ-
օրէն մէկիկ մէկիկ գուրս կը հանէ:

Դառնանք ըսեն գիրքին. ու ասա կը տես-
նենք որ 81—83 էջերուն մէջ երբ կը խօսի հը-
րաշնորհութեան մասին, կ'ըսէ թէ Յոբայ գիրքը ա-
ռասպել է, Յովեանի կէտ ձուկի փորին մէջ
մնալը սխալ է, և Դանիէլի գիրքը երեւակայա-
կան է: Եկուր տես որ մեր նախորդ գիրքին
մէջ Պրն. Գրիգորեանին հարցուցած էինք թէ
իրողութիւն մը չէ՞ որ աշխարհի ստեղծագոր-
ծութենէն 2500 տարիներ ետքը գրուած Ծննդոց
Գիրքին ստեղծագործութեան մասին տուած նը-
կարագրութիւնը, ստեղծուող բաներուն գոյաց-
ման շարքը, այսօրուան, և գրեթէ դեռ մօտե-
րանում երկրաբանական գիտութեան՝ ստեղծա-
գործութեան նկատմամբ ըրած յայտնութիւննե-
րուն ճշգրտէն համապատասխանելը, յայտնի նշա-
նաւոր երկրաբաններուն կողմէ հաստատուած է:
Եթէ Մովսէս այս գիրքը գրած ըլլար Եգիպտոս
ստացած իր եգիպտական հմտութեան հետեւե-
լով և կամ համաձայնելով հնդկաստանցիներ-
ուն ըսածներուն, պիտի ըսէր թէ աշխարհը ե-
ղան մը եղջիւրներուն և կամ ձկան մը փորին
վրայ կը կենայ: Եւ սակայն գիտութեան այսօր
դեռ նոր գտածը, և սակէ առաջ բազմաթիւ
շխանականներուն չգտածը, Մովսէսին ներշնչու-
մով, և միայն ներշնչումով իրմէ 2500 տարիներ ա-

առջ կատարուած ստեղծագործութեան մասին
այսքան փայլուն կերպով, բարձրօրէն, անսխա-
լականօրէն, մանրամասնօրէն, ու իր ամէն վան-
կովը կատարեալ, և գիտութեան համապատաս-
խանող գրութիւնը, յայտնապէս միայն Ստեղծո-
ղին ներշնչումով գրուած կրնայ ըլլալ՝
այս ուրիշ ոեւէ կերպով չի կրնար մեկնաբանու-
ուիլ: Գիրք Յոբայ 26րդ գլուխ 7րդ համարին
մէջ գրուած է.— «Ու երկիրը ոչինչի վրայ կը
կախէ», իսկ 28րդ գլուխ 5րդ համարը կ'ըսէ.—
«Ու անոր տակ կրակի նման բաներ կը գըտ-
նուին»: Յոբի ասեմը ո՞վ գիտէր թէ երկիրը
օդին մէջ կախուած է, և կամ ո՞վ գտած էր ո՞ր
անոր մէջը կրակ կար: Գիտութեան դեռ նոր
գտած այս ճշմարտութիւնները Յոբ 3500 տարի
ներ առաջ դեռ մօտեքս հնարուած հսկայ հեռա-
դիտակներով գտաւ, թէ կամ գտաւ անո՞ր հա-
մար որ Յոբ այսքան տարիներուն մէջտեղ բե-
րած համալսարաններու մէջ ուսած էր, եթէ ոչ
նոյնիսկ իր չհասկցած այս խոր, գաղտնի ճշմար-
տութիւնը միմիայն Ստեղծողին, այսպէս տգէտ
և միամիտ մարդոց կողմէ աշխարհին յայտնե-
լու ունեցած փափաքէն իմացաւ: Ու այս ամէնը
գրուած են, ցուցնելու համար պարզապէս թէ
այսօրուան գիտնականներուն այսքան յստակ և
անհերքելի աստուածային ներշնչման հանդէպ
բռնած դիրքը, անոնց «գիտութեան տեսակէտէն»
դեռ «անբաններ» ըլլալէն է:

Այս խօսքերէն յայտնի կ'ըլլայ որ Բրոֆ-
Գրիգորեան Քրիստոսին հրաշքներուն երբեք չի
հաւատար: Ինք այս բանը ծածկելու համար շատ
նենգօտ կերպ մը գործածելով կ'ըսէ.— «Մենք
կը հաւատանք որ թէպէտեւ Ս. Գրոց մէջ յիշա-
տակուած արտասովոր բաներէն շատերը կրնան
բնական միջոցներով մեկնաբանուիլ և բացատ-
րուիլ, ստեղծագործութիւնը մասնաւոր ներշնչ-
մամբ և Քրիստոսի մէջ յայտնուող մարմնա-
ցումը միայն հրաշքի միջոցաւ կարելի էր գոր-
ծագրուիլ»: Իբր թէ ինք հրաշքներուն կը հա-
ւատայ եղբր...: Քրիստոսի յարութիւնը, համ-
բարձումը, և հրաշքները, ասոնք բոլորն ալ ար-
տասովոր բաներ ըլլալով բնական կերպով կըր-
նան մեկնաբանուիլ և բացատրուիլ (այսինքն
հրաշք չեն) ըսել կ'ուզէ:

Եթէ իր ամբողջ գիրքը Ս. Գրոց տեսակէ-
տէն վերլուծենք կրնանք ըսել թէ այս գիրքը,
Ս. Գրոց չհաւատացող, վերստին ծննդեան կեան-
քը չգիտցող, Քրիստոսը իր փրկիչը ընդունելն
ինքնիրեն ամօթ և անարգանք սեպող անձի մը
գրիչէն ելած է:

Սինչ Աստուածաշունչին մէջ, զիրար հաս-
տատող, պատմական, գիտական և հոգեւոր և
բարոյական այնքան հրաշալի փոստեր կան,
այս արդիական պարոնները, այսքան յստակօրէն
պարզուած, և սակայն իրենց տեսնել չուզած
բաներուն դէմ, պատմութենէն չհաստատուած,

գիտութեամբ չապացուցուած, և մինչեւ այսօր ենթադրութիւններու սահմանէն դուրս չելած կարգ մը բաները, որոնք նոյնինքն իրենց՝ արդիականներուն մէջ վիճաբանութեան նիւթ են տակաւին, որպէս փաստ յառաջ կը քշեն: Այսօր այս արդիական պարոնները Յիսուս Քրիստոսին բարոյականը, նկարագիրը և սկզբունքները ա՛յնքան կը բարձրացնեն որ ասոնց խաբուող մարդիկ կը կարծեն թէ այս մարդիկը Յիսուս Քրիստոսին մեղի պէս կը հաւատան: Մինչդեռ երբ անոնք Յիսուս Քրիստոսը արտաքինապէս կը բարձրացնեն, անոր ծննդեան անմեղութիւնը տարակոյսի տակ գնելով, և իր բերնովը հաստատած աստուածութիւնը ուրանալով զայն հասարակ մահկանացուի մը մակարդակին կ'իջեցնեն:

Հակառակ այն իրողութեան թէ Քրիստոս ի՞ր յարութեան մասին շատ յստակօրէն իր աշակերտներուն կրկնակի խօսած էր (Մատթ. 16:21, 17:21—22, 20:17—19, Մարկ. 8:32, 9:31, 10:33, Ղուկ. 9:22, 18:31), հակառակ անոր որ այս ճշմարտութիւնը Աւետարաններու մէջ 8 անգամ անհրաժեշտ է ըսուած է. և յարութեան ըստուգութեան նկատմամբ յստակօրէն գրուած է, և հակառակ այն իրողութեան թէ Յիսուս ինքն իր յարութենէն ետքը աշակերտներուն «Երբորդ օրը մեռելներէն յարութիւն առնել պէտք էր» (Ղուկ. 24:46) ըսած էր, և հրեշտակները վկա-

յեցին տնոր, այս արդիական պարոնները Յիսուսի յարութիւնը ուրանալով զայն սուտ կը հանեն:

Նորէն հակառակ իրողութեան թէ մեր Տէրը Սատանին գոյութեան նկատմամբ անոր անձնաւորութեան մասին Մատթ. 25:41-ին շատ յստակօրէն խօսած է, «խղճմտանքը խանձուած» այս «ստախօս» (Ա. Տիմ. 4:1) պարոնները Ս. Գիրքը սուտ հանելու համար, Սատանային ալ գոյութիւնը կ'ուրանան:

Ահա այս մէջբերումները կը ցուցնեն թէ Բրոք. Գրիգորեան Ամերիկա երթալէն շատ առաջ այս աղէտաբեր դաւանութիւնը ընդունողներէն մէկը ըլլալով, Մր. Կուտսէլին ձեռք տուող յայտնի մէկը եղած է:

Բ. Մեր անցեալ հրատարակութեան մէջ բաւարար ապացոյցներ բերինք թէ Վեր. Մունսէ Փափաղեանն ալ արդիապաշտ մըն է: Արդիապաշտներուն գլխաւոր, Տօքթ. Փօստիքին անուան հիւսած գովասանքները, անոր վիստակար գիրքերուն ամէն բողոքական տւնէն մուտքը յանձնարարելը, Պատ. Համբարձումեանի պէս «սղ'տարեր» անձի մը Գահիրէի Հայ Աւետարանական բեմին վրայ հաստատման մասին ցուցուցած նենգամիտ ձամբայ և փաստաբանական խօսքերը բաւ են ապացուցանելու թէ Վեր. Փափաղեան ինքզինքը չժողովող արդիապաշտ մըն է:

Այսպէս Մր. Կուստէլին երկրորդ ձեռք տուող անձը Վեր. Փափաղեան եղած է:

Գ. Բրոֆ. Լուծֆի Լեւոնեան չէ թէ միայն արդիական մըն է, այլ եւ արդիականներ հասցնող մէկն է: Եթէ նոյնիսկ իր մասին ոեւէ տեղեկութիւն չունենայինք, մեր ձեռքը եղող սա երկու փաստերը բաւ են ապացուցանելու թէ ան անկրօնութեան մօտենալու աստիճան յառաջացած է արդիապաշտութեան մէջ:

Առաջին. Իր ծառայած դպրոցին արդիական հաստատութիւն մը ըլլալը անկէ չըջանաւարտ քարոզչներուն վիճակէն եւ տուած արդիւնքէն յայտնի է, քանզի իր դպրոցին կրօն անունը կը ցուցնէ թէ այդ դպրոցը քրիստոնեայ դպրոց մը չէ: «Կրօնից» բառը հասարակաց ըլլալով, կը ցուցնէ թէ ան մասնաւոր կրօնքի մը չի պատկանիր: Այդ դպրոցը կ'ընդունուին ամէն կրօնքներէ եւ յարանուանութիւններէ մարդիկ: Անոնց չէ թէ Քրիստոնէութիւն այլ «բարոյական» կը քարոզուի: Հոն ինչպէս Աւետարանը նոյնպէս ալ Պուտհայի եւ Քոնֆիկիոսի գիրքերը կ'ուսուցանեն: Այս պատճառով այդ դպրոցին անունը Քրիստոնեայ է բայց ըստ էութեան Քրիստոնէութեան թշնամի հաստատութիւն մըն է այդ: Մարդուն մէկը օղի գնելու համար գինեւորուն կը մտնէ եւ գինեպանին կը հարցնէ «գօրաւոր օղի ունի՞ս»: Այդ պահուն հոն կը գտնուի գի-

նեմու մը որ գետին կը տապալակէր, գինեպանը կը ցուցնէ զայն եւ կ'ըսէ. «ահա գինիիս նմոյ՝ չը»: Այսպէս ալ եթէ մէկը ուզէ տեսնել եւ հասկնալ Կրօնից Դպրոցին էութիւնը, Պատուելի Համբարձումեան կրնայ որպէս լաւ նմոյ՝ ծառայել այդ դպրոցին. քանզի այդ «Պատուելին» Դահիրէի Հայ Աւետարանական եկեղեցիէն բաժնուելով ուրիշ տեղ մը «Հայ Աւետարանական Ժողովական Եկեղեցի» անունով համայնք մը կազմելէն ետքը, երբ Հաղորդութեան սեղան կը բանայ եկեղեցւոյ անդամութեան դրութիւնը ջնջելով մինչեւ 4—5 տարեկան մանուկներն իսկ, ո՛վ որ ուզէ կրնայ հաղորդուիլ ըսելով, ճշմարիտ հաղորդութեան զաղափարականին դէմ եւ իրականը կեղծելով շատեր հաղորդած է: Այս ամէնը անոր համար որ իր ուսուցչապետը, Բրոֆ. Լեւոնեան, զայն Դահիրէի Հայ Աւետարանական եկեղեցին զրկած էր իբր քարոզիչ տառն մը, երբ ինք (Համբարձումեան) եկեղեցւոյ մը դեռ չէր անդամակցած ասկաւին: Ահա Կրօնից Դպրոցին նմոյշները: Եթէ այդ դպրոցին չըջանաւարտ մէկը կայ որ կրնայ ըսել «Ես այդ դպրոցին չըջանը աւարտեցի բայց արդիական մը չեմ», թող հրամայէ, լսենք իր վկայութիւնը: Այսպիսի վկայութիւն մը չունեցող չըջանաւարտները Կրօնից Դպրոցին, բոլորն ալ «արդիական» ստորագրելով կնքուած են:

Երկրորդ. Ինքնիրեն հաւատացեալի մը հովե-

բը տալով, հեթանոսները քրիստոնէութեան հը-
րաւիրելու նպատակով, «Կրօնքը ի՞նչ է» և ու-
րիշ տնուկներով հրատարակած գրքոյկներու
շարքը իր ինքնութիւնը մէջտեղ դրած է: Մի-
ջագետքի, Սիւրիոյ, Եգիպտոսի և Ափրիկեան
ուրիշ երկիրներու մէջ շատերուն ծանօթ, ուղ-
ղողաւան Տօքթ. Զվիմէր, այս գրքոյկներու
մասին խօսած ատեն այսպէս ըսած է. «Այս գըր-
քոյկները նափուքոթոնոսորին երազի մէջ տե-
սած արձանին կաւէ և երկաթէ շինուած ոտքե-
րուն կը նմանին. ինչպէս որ կաւը չի կրնար
երկաթին հետ միանալ, այնպէս ալ այս գրքոյկ-
ներուն մէջ հեղինակին յայտնած գաղափարները
միութիւն մը չեն կազմեր»:

Յիշուած 7 գրքոյկներէն մէկուն մէջ յայտ-
նուած գաղափարներէն մէկը արտաբերենք հոս:
4րդ գրքոյկին 13րդ էջին մէջ տուրքի մասին
խօսելու ատեն այսպէս կ'ըսէ. — «Նոյնիսկ իրմէ
(այսինքն Քրիստոսէն) երբ տուրք կը պահան-
ջուի, տուրք վճարելու չափ դրամ չունենալուն,
աշակերտներէն մէկուն ձուկ որսալով տուրք
վճարել հրամայեց»: Ինչպէս Մարգարէութիւն
Յատկայ 10րդ գլուխ առաջին համարին մէջ
գրուած է. «Վա՛յ անոնց, որոնք անօրէնութեան
կանոններ կը սահմանեն, և այն դպիրներուն,
որոնք տնիրաւութիւն կը գրեն», վա՛յ քեզի ով
Բրոքի. Լեւոնեան, որ այսքան նենգօրէն Աստու-
ծոյ խօսքը ծաղր ընելու ելեր ես: Ո՛վ տուաւ

քեզի այս ազատութիւնը որ համարին մէկ մա-
սին հաւատաս և ուսուցանես, և միւս մասը ու-
րանաս: Մեր Տէրը ձկնո՞րս մըն էր: Այսքան
չնչին մէկ գումարը վճարելու չափ դրամ չու-
նէ՞ր: Չէ՞ թէ Տէրոջը ձուկ բռնել տալու մէջ նը-
պատկը այդ դարմանալի հրաշքով իր աշակերտ-
ներուն հաւատքը զօրացնել էր: Ձուկ բռնելով,
այսինքն բռնուած ձուկը ծախելով գոյացած
դրամէն տուրքը տուած է կը ցուցնէք: Պրն.
Լեւոնեան չե՞ս գիտեր միթէ որ 20րդ դարուն
մարդիկը տեսնող աչքեր ունին: Այսքան նեն-
գութեամբ քու սխալ գաղափարներդ յառաջ քը-
շելու համար ձեռքդ ի՞նչպէս գրիչ բռնեց որ
այսպիսի տնհաւատարմութեան մէջ բռնուցար:
Թէպէտ մեր Տէրը հրամայեց ձուկ բռնել, բայց
և այնպէս ձկան բերնէն 4 տրամնոց այսինքն 4
դենար արժէքով սատերի մը գտնուիլն ալ խօ-
սեցու. (Մատթ. 17:26): Քու նպատակդ ձկան
պարագան յիշել չէ, այլ Անոր հրաշքները ի դե-
րեւ հանելով հեթանոսներու առջեւ զԱյն հասա-
րակ մարդու մը նման ցուցնելն է: Երբ դուն
Քրիստոսի աստուածութեան չես հաւատար, ի՞նչ
իրաւունքով զայն կը քարոզես: Քրիստոսը քա-
րոզելու մէջ նպատակդ հացի խնդիրը հետապն-
դել չէ՞: Երբ այս աշխարհի վրայ աչքերդ գո-
ցես, այսքան պարզ ճշմարտութիւնները ուրա-
նալդ յաւիտենական տանջանքդ կրկնապէս պիտի
բազմապատկեն:

Իրոք՝ Դրիգորեանն ալ, ճիշդ այս մեթոտը
գործածելով, մինչ մէկ կողմէն Քրիստոսի յա-
րուլթեան հաւատալու պէս կը ցուցնէ ինքզինք,
միւս կողմէն, Քրիստոսի կեանքը իր յարուլթե-
անէն և հրաշքներէն աւելի կարեւոր է ըսելով
անոր կեանքը իր յարուլթեանէն և հրաշքներէն
զատել կ'աշխատի։ Մինչդեռ նոր Կառկարանին
ոչ մէկ էջը անոր կեանքը հրաշքներէն անկախ
և անջատ չի ցուցներ։ Ընդհակառակն այս եր-
կուքը իրարու հետ այնքան սերտօրէն կապուած
են որ, ինչպէս որ կերպասի մը առջջքը կամ
հենքը հանելով մնացած մասին այս աւելի լաւ
կերպօս մըն է ըսելը ամօթ և անտրամաբանա-
կան բան մըն է, այս պարոններուն այս խօսքե-
րը այսպէս անտրամաբանական, ամօթ, խղճի
գէմ և կործանարար են։ Առաքեալները աւե-
տարանչական գործի սկսելու ատեն իրենց յե-
նակէտը, կարողութեան և ուժի կեդրոնը, Յի-
սուս Քրիստոսի յարուլթիւնն ըլլալուն, զԱյն տալ-
ըող տնձնաւորութիւն ձանչնալնուն, ուժով հը-
րապարակ ելլելով կ'ըսէին. «Ռուք զԱյն չարե-
րու ձեռքով խաչելով մահացուցիք, բայց Աստ-
ուած անոր յարուլթիւն տուաւ», «Մեր հայրե-
րուն Աստուածը զԱյն մեռելներէն յարոյց»։
«Մենք անոր վկաներն ենք»։ Այսպէս Քրիստոս
յարեաւ, յարեաւ, ըսելով Անոր համար հալածան-
քի, մահուան անբացատրելի զրկանքներու, ա-
նարգանաց և անօթութեան, յօժարեցնող բանը

անոնց հաւատաքը չէ՞ր միթէ որ Քրիստոս մեռելներէն յարուածին առնող անձ մըն էր: Ս. Գրոց մէջ յարուածեան գլուխ համարուող Թուղթ առ Կորնթացիս 15րդ գլուխին մէջ, առաքեալը յարուածեան մասին երկար ճառելէ ետքը, 17րդ համարին մէջ կ'ըսէ. «Եւ եթէ Քրիստոս յարուածին առած չէ, ձեր հաւատքը պարապ է, ձեր հաւատքը իզուր է, ու տակաւին ձեր մեղքերուն մէջ էք»: Քրիստոսի յարուածեան չհաւատացողին հաւատքը ի զուր է: Ահ երանի թէ արդիականներուն հաւատացողները այս ճշմարտութիւնը հասկնային: Նոյնիսկ Տօքթ. Փօստիք իր գիրքին մէջ Քրիստոսի յարուածեան մասին գրելու տեսն ըսած է. «Յիսուս և իր նապեղաւորները մօրմնի յարուածեան կը հաւատային, այդպէս ալ կը սորվեցնէին, բայց անոնք այս գաղափարը Զօրէասթըրէն առին», Բրոֆ. Գրիգորեանն ալ նոյն բանը ըսել կ'ուզէ բայց չի համարձակիր գրել: Եթէ Պրն. Գրիգորեան կը հաւատայ Քրիստոսի յարուածեան թող հրամէ. եթէ ճշմարտապէս հաւատալը յայտարարէ, պէտք է ըլլայ «Րէհպէր»ի, ըլլայ «Րահնիւմայ»ի մէջ գրած խօսքերը ետ առնէ:

Կը կարծենք թէ Պրն. Գրիգորեան իր մասին
մեր այս գրածներուն գոհ պիտի ըլլայ՝ Քանզի
իւր գաղտնի պահելով բացայայտօրէն ըսել չկրցա-
ծը, մենք իր կողմէն, իր գաղափարները յս-
տակօրէն կը ծանուցանենք ամէնուհեմ Քանի որ

ինք այս գաղափարներուն հաստատ և ճիշդ ըլլալուն կը հաւատայ, ինչո՞ւ ուրիշները խաբուին և իրեն պէս հաւատաւոր, և աշխարհ այսքան կաշեւոր ծառայութեանէ մը զրկուել:

Դ. Մեր նախորդ հրատարակութեան մէջ յիշեցինք թէ Բրոֆ. Ջենոր Պէզճեանի Սիւրիոյ Հայ Աւետարանական Միութեան 1929 տարեկան ընդհանուր նիստին տեղեկագրին 19րդ էջին մէջ մարդոց (եկեղեցւոյ մարդոց ակնարկելով) սինեմայի, պարի, ներկի և փռչի, ինչպէս նաեւ ազգային երգերով հրճուելուն հաւանութիւն տալով, Միութեանէն արտօնութիւն խնդրելը, յիշեալ պարոնին ալ Սատանայի՝ խաբէութեան ենթարկուած մէկը ըլլալը փաստելու բաւարար հաւաստիք մըն է: Այս պարոնն ալ Մր. Կուստէլի օգնողներէն եղած է: Նոյնիսկ հանգուցեալին հայրը Բրոֆ. Ալէքսան Պէզճեան իր աշակերտներէն մէկուն (որ տակաւին ողջ է) «Բարեշրջման կանոնին հաւատալու ես» ըսած է:

*
* *

Եթէ այս գաղափարը բաժնող բոլոր անձերը, և Սիւրիա գտնուող մեզի ծանօթ հովիւ և քարոզիչներն ալ հոս մեր խօսքին նիւթ ընէինք շատ ատեն պիտի առնէր, ուստի մեր նիւթը փաստելու համար այսքանով բաւականա-

ցանք: Մենք վստահ ենք թէ Մարաշու Աստուածաբանական Ճեմարանէն ելլող քարոզիչներուն մեծագոյն մասը արդիականութիւնը ընդունելով չըջանաւարտ եղած են:

Այս պարոնները հինուց ի վեր իրենց կարգին հանդէպ մարդոց ցուցուցած յարգանքին, և իրենց մասին անոնց տածած բարի գաղափարին կրթնելով, այսպէս նենգամիտ բառեր գործածելով իրենց սխալ և կործանարար գաղափարները Աստուծոյ խօսքին տեղը դրած են: Անոնք Յովարի պէս, որ իբր թէ համբուրելու համար Ամասային մօրուքէն բռնելով սուրը անոր փորը խոթեց, և կամ Յուդայի պէս որ իր Տէրը համբոյրով մը մատնեց, ամբողջ Կիլիկիոյ բողոքականներուն այդ վերաբերումը ունեցած են: Հանրութեան մօրուքէն բռնելով, (այսինքն դիրքի և պարտականութեան գլուխ անցնելով), իրենց սուրերը (ըսել կ'ուզենք՝ իրենց սխալ գաղափարները) անոնց փորը խոթեցին: Այնթապի Ամերիկեան Գօլէճն ալ ասոնց նման արտաքուստ յարգոյ և կրօնասէր կարծուող բրոֆէսորներու և պատուելիներու ձեռամբ, բողոքական եկեղեցիներուն դերեղմանը եղած է: Ասոնց ամէնուն վրայ հասած է Տօքթ. Մէրիլ, արտաքինապէս շատ կրօնասէր, լուռ, խոնարհ և զոհաբերուող մէկը, բայց ներքինապէս ասոնց հակառակը, որ յատկապէս աշխատած է որ վերեւ յիշուած կարգէն մարդիկ, իրենց բռնուած այս մօլոր ճամբայ և

դաւանանքին մէջ ալ տւելի յառաջ ընթանան։ Արդեօք ինքը Պատ. Համբարձումեանին դաւանանքը քննող մարմինն մէկ անդամը չէ՞ր կազմեր, երբեք ստարակոյս չունինք թէ կը կազմէր՝ Ուրեմն ինչու առն Սմբերիկա մեկնելու տոթիւն Սթէնք Բրոֆ. Լեւոնեանին հետ տեսնուելէն ետքը, Գահիրէ գրուած նամակով մը կ'ըսէր թէ «Տրուած այս վճիռը (թէ Պատ. Համբարձումեանի ուսուցումները աղէտաբեր են) Պատ. Համբարձումեանին համար չէին» եւն. ու այսպէս, բեմէն իր անունն ալ յիշատակել տալով կ'աշխատէր Պատ. Համբարձումեանը արգարացնել կամ չգմեղացնել Իրողութիւնը թէ այս պարսնները կ'աշխատէին Պատ. Համբարձումեանը ժողովուրդին ցուցնել որպէս ուղղագաւառ մէկը, փաստ է թէ իրենց գաղափարները բացէ ի բաց հանրութեան պարզելու անկարող, իրենք իրենց մէջ շիտակ տեսած բայց ոչ Ս. Գրական կարգ մը գաղափարները, կարգ մը նենգոտ ճամբաներով յառաջ քշելու կ'աշխատին։ Արդէն Տօքթ. Մէրիլի մասին ստոյգ տեղեկութիւններ սենինք թէ, անոր Թուրքիա եկած առաջին օրերուն Ս. Գրոց ուղիղ հաւատացող կարգ մը միսիօնէրներու կողմէ խստօրէն քննուած և իր գաղափարներուն Ս. Գրական չըլլալը գտնուած է։ Յոռացնելու համար թէ այս անձը ինչպիսի՞ արդիական մըն է, և թէ իր կրթութիւնը առած զօլէճականները ինչպիսի դաւանանք ունին, ստորեւ

նշանակուած Պետրոսի բանասիրութեան վերաբերող պարագան բաւ է։ Այդ պիտի ցուցնէ նաեւ թէ ան ինչպէս գաղտնօրէն աշխատած է և թէ իր Ս. Գրոց, կրօնի, խղճի և խելքի դէմ գաղափարները ինչպիսի անարգաբանալի կերպերով մատուցած է հանրութեան։

5—6 տարիներ առաջ, Հալէպ, եկեղեցւոյ մէջ, դասի մը պահուն, առն այսպէս ըսած է. «Պետրոսին ձեռքերուն չղթաներուն իյնալը ջերմէն էր. քանզի մարդոց մարմնին այսքան առհարիւրը ջուր. այսքանը կաղ, այսքանը ախինջ, այսքանը ախինջ ըլլալուն, ջերմէն Պետրոսին ձեռքերը նիհարնալուն չղթաները ինկան»։ Դասին ներկայ գտնուող անունով և վարք ու բարքով ամէնուն ծանօթ եղբայր մը կը հարցնէ. Ս. Մէրիլ, հապա երկաթ դռները ինչպէս բացուեցան։ Այս հարցման առջեւ Տօքթ. Մէրիլ անկարող մնալով ներկայ եղող բժիշկ մը կը պատասխանէ. «Այս գաղափարը դասախօսները չէ»։ Յիշեալ եղբայրը նորէն «Թող ինքը պատասխանէ» կ'ըսէ, և ամէնը այս ճշմարտութեան առջեւ պարտուելով խնդիրը կը փակեն։

Գիւղացիին մէկը ըսած է «Ես ախինջ գիւղէն ախինջ գիւղ մէկ չունչով վազեցի». երբ «Հապա գետը ինչպէս անցար» կը հարցնեն (այդ երկու գիւղերուն միջեւ մեծ գետ մը կայ եղեր) մարդը քիչ մը խորհելէ ետքը «Սուտ մը խօսեցայ բայց գետը հոշուի չառի» ըսելով կը ստիպ-

ուի իր սուտը խոստովանել: Ահա արդիապաշտօնները, Աստուծոյ խօսքը սուտ հանելու նպատակով, այս գիւղացիին ըրածին պէս սուտերու և կեղծիքի կը դիմեն: Բայց միշտ պարտուած են: Ս. Գրոց մասին ըսած բաներնուն ո՛չ մէկը փաստելու կարող են: Ս. Տիմ. 1:7րդ համարը անոնց խոյստառակութիւնն համար գրուած է երբ կ'ըսէ: «Օրինաց վարդապետ ըլլալ կ'ուզեն, բայց իրենք չեն հասկնար ինչ որ կը խօսին, ոչ ալ այն բաները որոնց համար ոտք կը կոխեն»:

Թէպէտեւ մենք կիրականօրեայ դպրոցին մէջ տեղի ունեցած այս խօսքը ստոյգ աղբիւրէ մը անելով հոս կը յիշենք, պէտք է ըսենք թէ Պետրոսին շղթաներուն ձեռքերէն ջերմի կամ տենդի պատճառով իյնալը խելքի, արամաբանութեան, Պետրոսին պարագաներուն բոլորովին հակասական է: Գանդի Պետրոսին վրայ հսկող այսքան պահապաններ, այսինքն երկու զինուոր, մէկը աջ կողմը և միւսը ձախ կողմը, 16 զինուոր զուրսը, անկէ ետքը առաջին և երկրորդ պահականոցներ, քիչ մը անդին երկաթ դռները գոց, ուրիմն ինչպէս կ'ըլլայ որ ջերմի պատճառով նիհարացած ձեռքերէն շղթաներուն իյնալովը, (այն ալ ջերմը դեռ վրան) այսքան դժուարութիւններուն յաղթելով անոր բանտէն ազատելուն պատճառ մը կ'ըլլայ: Բայց ասոր համար կ'ուրախանանք որ արդիականները Պետրոսին բանտէն ազատուած մեկնաբանելով այս

անկարելի կերպերով բացատրելը լաւ սպառազինուած ամբողջի մը դէմ ելլելով զայն փտած պտուղներով կործանելու աշխատող մարդոց անմիա փորձին կը նմանի:

Այս է պատճառը թէ ինչու ներկայիս ուղղափառ քարոզիչ և պատուելիներէն շատերը Լեւոնեանի և Գրիգորեանի սպառնալիքներէն և անձնական շահերէն պարտուած նախընտրած են լռել: Այս բանը փաստելու բաւարար ապացոյց և փաստաթուղթեր ունինք մեր արամաբանութեան ներքեւ:

3. Թէ ինչո՞ւ մինչեւ այսօր այս վնասակար գաղափարները կեդրով մը չյայտնուեցան ամէնուն:

Ա. Իրենք արդէն այս կործանարար վարդապետութեան հաւատալնուն, զայն երեւան հանել իրենց գործին չէր գոր:

Բ. Աստուածաբանական ձեմարան մտնելու մէջ իրենց նպատակը, բեմի մը գլուխ անցնել հանրութիւնը իրենց պարտադրել, մեծ ըլլալու փառասիրութիւնը, ապագայ մը ապահովցնելու փափաքը ըլլալով, իրենց միակ ջանքը նպատակ

տակնին իրագործել եղած է: Այս կարգի մարդիկ ալ չէին կրնար խնդիրը հանրութեան պարզել: Աւելորդ է ըսել թէ այսօր այս նպատակով աշխատող քարոզիչներուն, քահանաներուն, և եպիսկոպոսներուն թիւը շատ է:

Գ. Իսկ ոմանց համար պարագան այն եղած է որ անոնք խնդրին էութեան չեն ծանօթացած և չեն հասկցած թէ անոր արդիւնքը ինչ սոսկալի կործանում յառաջ պիտի բերէ, և ուստի խնդիրը իրենց համար միշտ փակուած մնացած է:

Դ. Իսկ ցաւալին այն է որ կարգ մը ուրիշներ հակառակ անոր որ իրենք կը հաւատան բոլոր ճշմարտութեանց, և ուղիղ դաւանանքը գիտեն և կ'ընդունին, վախկոտութենէն չեն կրնար ճշմարտութիւնը յայտնել աշխարհին: Յայտնութիւն Յովհաննու 21:8ին, վախկոտները անհաւատներու, շնացողներու, մարդասպաններու, և կախարդներու կարգին դրուած են: Ծշմարտութիւնը դաւանելու ձեռնարկող մարդը շատ զոհաբերուող, անձնուրաց, և աշխարհին, ու ցանկութեանց և պատիւի մեռած պէտք է ըլլայ: Ուստի այս կարգի մարդիկ ալ չեն կրնար բացայայտ հրատարակութիւն մը ունենալ:

4. Թէ ի՞նչպէս մինչեւ այսօր բողոքական բեմերէն, այս վնասակար եւ անուղիղ ուսուցումները մանուկներուն տրուող ճախարով պատճառ լեղի դեղահասերու պէս ամէն օր միամիտ եւ խեղճ ժողովուրդին տրուեցաւ:

Ինչպէս վերը յիշեցինք, ըլլայ Մարաշու Աստուածաբանական ձեմարանէն, ըլլայ անոր յաջորդը եղող Կրօնից Դպրոցէն ելլող քարոզիչներուն գործերը ամէն կողմ յայտնի ըլլալով, բեմէն քարոզուող խօսքը օրթոտոքսներու և քաթոլիկներու պէս սովորութիւն դարձած է: Հոն կերպով մը դարձ, փրկութիւն, վերստին ծնունդ, և կենդանի վկայութիւններուն և կրօնական փոփոխութեան մը չզոյւթիւնը կ'ապուցուցանէ թէ անոնք Աստուծոյ խօսքը շիտակ չեն պարզաբաներ, Գրիստոսին փրկարար արեան մասին չեն քարոզեր, այլ իրենց դպրոցներուն մէջ, արհեստի մը պէս սորված քարոզներուն կրկնութեան իբր բնական մէկ արդիւնքը լաւ արդիւնք մը չեն ստանար: Այս պարագան յայտնի մէկ ապացոյցն է մեր Տէրջը խօսքին որ կ'ըսէ. «Աշակերտը իր վարդապետէն աւելի չէ, և ոչ ծառան իր տէրջմէն» Մատթ. 10:24:

5. Թէ այս ստղայեական գաղափարները ի՞նչ վնասներ բերին. շատերուն կորսեան պատճառ եղան, եւ ներկայ եկեղեցիներուն հիմերը սարսեցին:

Արդիականութեան յառաջ բերած փեաները հաշուել չատ մը գրագիրներու կը կարօտի: Հոս միայն, իբր ամիսփում, մի քանի կէտեր յիշենք ու անցնինք: Բողոքականութեան կազմութեան առաջին օրերուն, երբ եկեղեցւոյն նոր անդամ մը կ'ընդունուէր, առանց զայն խիստ քննութենէ անցնելու և ստուգելու թէ հաւատքը ապահով և ուղիղ է, և թէ իր շարժառիթը անկեղծ է և սեւէ շահադիտական կամ ուրիշ նպատակի չի ծառայեր, զայն եկեղեցւոյ անդամակցութեան չէին առնէր: Իսկ հիմա արդիական եկեղեցիներուն մէջ անդամական զրութիւնը բոլորովին վերացած է: Յիշեցինք արդէն թէ Գահիրէի Հայ Աւետարանական եկեղեցւոյ նախկին հովիւ Վեր. Համբարձումեան եկեղեցւոյ անդամութեան զրութիւնը բոլորովին վերցնելով մինչեւ 4—5 տարեկան տղոց ամէնուն ո՛վ որ ուզէ կրնայ հաղորդութիւն առնել ըսած է: Իսկ կարգ մը եկեղեցիներուն մէջ եթէ անդամական զրութիւնը կը շարունակուի ան պահուած է պարզապէս իբր ձեւականութիւն մը լոկ:

Իայց ասկէ առաջ կուգան փրկութեան և

վերստին ծննդեան հարցերը: Ներկայ բողոքական եկեղեցիներէն 300—500 ժողովուրդ ունեցող ունէ մէկուն մէջ, արդեօք իր վերստին ծնունդը և փրկուած ըլլալը որոշապէս գիտցող քանի՞ հոգի կը գտնուի: Եթէ հաղորդութեան սեղանին մասնակցող մարդոց և կանանց հարցը նենք թէ փրկուած է, անոնցմէ 95 առ հարիւրը առանց պատասխանի պիտի մնան: Սատանային արդիականութեան միջոցով բողոքական եկեղեցիներուն տուած հարուածը ի՞նչ մեծ եղած է: Ան ամէն ինչ հիմնովին կորչանած է: Սաղմոս 11:3:

Եթէ եկեղեցիի մը մէջ իրենց փրկութիւնը վկայող անհատներ չկան, այդ եկեղեցւոյ գոյութիւնը ի՞նչ իմաստ ունի: Եթէ գործատան մը մէջ հազարաւոր բանուորներ աշխատին, չատ մը մեքենաներ ձայն հանեն, սակայն այդ գործատունէն պահանջուող արդիւնքը չստացուի այդ գործատան գոյութիւնը ի՞նչ իմաստ կ'ունենայ: Եթէ արտի մը մէջ ամէն տեսակ սերմ ցանես, չատ ալ խնամես և յոգնիս, և սակայն հունձքի տեսն բան մը չքաղես բոլոր աշխատանքդ առ ոչինչ վատնուած չըլլա՞ր: Եկեղեցիին գոյութեան նպատակը Տէր Յիսուս Քրիստոսի միջոցով մեղաւորները յաւիտենական կեանքի առաջնորդել է: Երբ օրթոտոքսներուն և քաթոլիկներուն հարցուի թէ փրկուած են, «Աստուած գիտէ» պատասխանը կը ստանաս: Կարծես թէ

փրկուելը բախտ մը ըլլար և կամ վիճակ քա-
չելու նմանէր: Ձեռքդ վիճակի տուփին կամ
տոպրակին մէջ խոթես և բախտդ քաշես, սեւ
կամ ճերմակ: Եկուր տես որ հակառակ այն ի-
րողութեան թէ Աւետարաններու մէջ փրկուե-
թեան նիւթէն աւելի յստակօրէն պարզուած
խնդիր մը չկայ, Սատանան արդիականներու
միջոցով այս յստակ վարդապետութեան վրայ
իր սեւ քողը քաշած է: Աւետարանն բատ Յով-
հաննու առաջին գլուխ 12րդ համարին մէջ
գրուած է. «Բայց որոնք որ զինք ընդունեցին»
անոնց իշխանութիւն տուաւ Աստուծոյ որդիները
ըլլալու, որոնք կը հաւատան իր անուանը»:
Իսկ Յրդ գլուխ 36րդ համարին մէջ, «Ան որ
Որդւոյն կը հաւատայ, յաւիտենաւ ան կեանք
ունի»: Եթէ մարդ մը վաճառատուն մոռնելով
բան մը գնէ և փոխարժէքը արկղակալին վճա-
րելով հաշուեցուցակին վրայ ստացման ստուգու-
թիւն առնէ, որքա՞ն անբնական պիտի ըլլար
այլեւս խորհիլ իրեն համար թէ ալ կրնայ այդ
ապրանքը հետը տանիլ: Ահա ճիշդ այսքան ան-
բնական է և Ս. Գրոց ուսուցման հակառակ է
ըսել փրկութեան նկատմամբ թէ զայդ «Աստ-
ուած գիտէ»: Թուղթ առ Հռովմայեցիս 8րդ գը-
լուխ 16րդ համարին մէջ գրուած է. «Նոյնինքն
Հոգին վկայութիւն կուտայ մեր հոգիին հետ,
թէ մենք Աստուծոյ որդիներն ենք»: Ա. Յովհ.
5:13ին «Այս բաները գրեցի ձեզի՝ որպէսզի

գիտնաք թէ յաւիտենական կեանք ունիք զուք՝
որ Աստուծոյ Որդւոյն անուանը կը հաւատաք»: Այս-
քան յստակ և մանուկներուն իսկ հասկնալի
փրկութեան վարդապետութիւնը կորսնցնել, ե-
կեղեցիին համար, արդիականութեան բերած
գլխաւոր շեշտներէն մէկը չէ: Ով բողոքական
բեմերուն վրայ կեցող քարոզիչներ և պատուե-
լիներ, եթէ ձեր քարոզութենէն մարդիկ փրկու-
թեան չեն առաջնորդուիր, ըլլայ ձեզի համար,
ըլլայ ձեր ժողովուրդին համար անհրաժեշտը
կորսնցուցած ըլլալով ձեր կանչուած նպատակին
չէք ծառայեր:

Ատենոք նահանգ մը նոր կուսակալ մը կը
զրկուի: Տօնական օր մը, առ ի ուրախութիւն,
թնդանօթ չի պարպուիր, կուսակալը բարկացած,
թնդանօթաձիգ սպան կանչել կուտայ և կը հար-
ցընէ թէ ինչու թնդանօթաձգութիւն չէ կատար-
ուած: Սպան կը պատասխանէ. «Տէր, հարիւր
պատճառներ ունիմ թէ ինչու այսպէս թերոցայ»
կ'ըսէ: Կուսակալը «Սա հարիւր պատճառներէն
կ'ըսէ մէկը ըսէ» կը հրամայէ: Սպան «Տէր,
գոնէ մէկը ըսէ» կը հրամայէ: Սպան «Տէր,
պատճառներէն մէկը վառօդ չկայ» կ'ըսէ: Կու-
սակալը «Էհ, կը բաւէ, եթէ վառօդ չունիս, միւս
պատճառները հասկնալու պէտք չի մնար» կ'ըսէ:
Բարեկամներ, եթէ եկեղեցի մը չստ մը շեշտե-
րու հնթարկուի, այդ շեշտներուն գլխաւորա-
գոյնը կ'ըլլայ փրկութեան կորուստը: Եթէ չէ

կրցած հոգի մը փրկել, ան բոլոր երկրային և երկնային օրհնութիւնները կորսնցուցած կ'ըլլայ: Ինչպէս արմատէն կտրուած ծառ մը այրուելէ զատ ոեւէ բանի չի ծառայեր, նոյնպէս ալ չփրկուած մարդն ալ ծառի պէս այրելէն զատ բանի մը չի գար: Եբր. 6:7—8. Աստուծոյ, Գիրքին, մարգարէներուն, առաքեալներուն, և եկեղեցիներուն նպատակը և Աստուծոյ շունչին բոլոր էջերը 5—10 երկաթագործներուն միասնաբար, նոյն նպատակով, նոյն կէտին իրենց մուրճի հարուածները իջեցուցածնուն պէս, մէկ կէտ նպատակին ուղղուած են, ու այդ նպատակն է փրկել զմարդ «հիմակուան չար աշխարհէն» (Գաղ. 1:4), և փոխադրել զնա յաւիտենական կենսոց: Ինչպէս թնդանօթը արձակելու համար առաջին և գլխաւոր պայմանը վառօդ ունենայն է, այսպէս ալ փրկութիւնն ու յաւիտենական կեանքը Աստուծոյ Ս. և Գրոց բոլոր պայմաններուն առաջինն է ու գլխաւորը: Եթէ այս անտեսուի Ս. Գրոց ամբողջ 66 գիրքերուն մէջ մարդկութեան համար ա'լ կորեւոր բան չի մնար: «Ուտենք ու խմենք, վասնզի վաղը կը մեռնինք» Ա. Կոր. 15:32: «Ասոնց դատապարտութիւնը իրաւունքով է» Հռով. 3:8: Ահա այսպէս արդիականները էական խնդրին վրայ յարձակած են:

Այս տաթիւ կ'արժէ յիշատակել որ թէ կ'ուրախանանք և թէ կը շնորհաւորենք որ 10 տա-

րիներ որպէս արդիական քարոզիչ մը աշխատելէ ետքը, իր հասած արդիւնքին զարհուրելի հանգամանքը տեսնելով, Տէրոջը առջեւ խոնարհեցող, և ետ Ս. Գրոց և ուղիղ դաւանութեան վերադարձող ամերիկացի երիտասարդ աւետարանիչ մը, Սիւրիոյ մէջ համագումարի եկած քարոզիչներու և աւետարանիչներու առջեւ, Միութեան ժողովին, զանոնք մի քանի օր զբաղեցնելով, անոնց հրապարակաւ այսպէս խօսած է.—

«Պարոններ, տասը տարի է որ արդիականութիւնը ընդունեցի այդպէս ալ քարոզեցի, և այդպէս ալ ապրեցայ, բայց մինչեւ այսօր նպատակիս, որն է հոգիներուն փրկութիւնը, հոգ չէ թէ միայն մէկ հոգի ըլլայ, չհասայ Գիտեմ որ դուք ալ ինծի պէս արդիականներ էք: Ապաշխարեցէք, ուրիշ ճար չկայ»:

Ահա այս եղած էր 10 տարուայ արդիականի մը խոստովանանքն ու յանձնարարութիւնը Միութեան ժողովին:

*
*
*

Գոնք արդիադաշտներուն կէտ նպատակին: Արդիականներուն գլխաւոր նպատակը Յիսուս Քրիստոսի անձը, և անոր անձին եղող հաւատքը ի դերեւ հանել է: Նոյն ատեն «Փառաց Տէրը» (Ա. Կորն. 2:8) մեղի պէս հասարակ մարդու մը

մտկարգուկին իջեցնելով, անոր համայն աշխարհի համար պատրաստած փրկութիւնը, և մարդկութեան փրկագործութեան գործը այսինքն ստոյգ կորուստէ ազատելով զայն յաւիտեանական կեանաց փոխադրելու ծրագիրը ձախողեցնել է: Ամբողջ Աւետարանին ուսուցածը այն է որ փրկութիւնը, հոգեւոր կեանքը, և անմահութիւնը միայն Յիսուս Քրիստոսի անձին հանդէպ եղած հաւատքով կարելի է և ուրիշ ոչ մէկ կերպով հնարաւոր է: Գործք Առաք. 4:12, Մատթ. 1:21, Յովհ. 3:14—16, Գործք 13:39, 16:31:

Արդ արդիականներուն հասկնալ և ընդունիլ չկրցած ամէնէն կարեւոր բանը շնորհքի գաղափարն է: Անոնք փրկութիւնը իրենք պատրաստելով կ'ուզեն ինքզինին փրկել: Մինչդեռ —

«Փրկութիւնը Տէրոջն է» Սաղմոս 3:8, Եսայի 43:11, Առաւակաց 21:31, Ովսէէ 13:4, Յայտնութիւն 7:10:

«Փրկութիւնը ձրի է» Հռովմ. 3:24:

«Փրկութիւնը շնորհքով է» Եփ. 2:5 և 8:

«Անարժաններուն շնորհուող բարիք մըն է» Տիտոս 3:3—6, Բ. Տիմ. 1:9—10:

Այս շնորհքէն եղող փրկութիւնը միայն Յիսուս Քրիստոսի մէջ է. «ուրիշ մէկով փրկութիւն չկայ, վասնզի անկէ զատ ուրիշ անուն չկայ երկինքի տակ մարդոց մէջ գրուած, որով կարող ըլլանք փրկուիլ» Գործք 4:12:

«Վասնզի օրէնքը Մովսէսի ձեռքով տրուեցաւ բայց շնորհքը ու ճշմարտութիւնը Յիսուս Քրիստոսի ձեռքով եղան» Յովհ. 1:17:

«Մէկը Հօրը քով չի գար՝ եթէ ո'չ ինձ մով» Յովհ. 14:6:

«Ան որ կը հաւատայ անոր չի դատապարտուիր» Յովհ. 3:18:

«Ամէն իշխանութիւն ինձի տրուեցաւ, երկինքն ու երկրի մէջ» Մատթ. 28:28:

«Քանզի Հայրը ոչ մէկը չի դատեր, հապաւմէն դատաստանը Որդւոյն տուաւ» Յովհ. 5:22:

«Ես եմ դուռը, եթէ մէկը ինձ է չմտնէ գող ու աւազակ է» Յովհ. 10:1 և 7:

Ահա ասոր համար է որ Յիսուս Քրիստոս Աստուծոյ և մարդկութեան միջեւ գտնուող օրէնքը մէջտեղէն վերցնելով (Կող. 2:14—15, Եփ. 2:14—16) անոր տեղ իր անձին եղած հաւատքը, և շնորհքով փրկութիւնը հաստատեց: «Եւ ինչպէս Մովսէս տնապատին մէջ օձը բարձրացուց, այնպէս պէտք է որ Որդին մարդոյ բարձրանայ: Որպէսզի ամէն ով որ անոր հաւատայ չկորսուի, հապա յաւիտեանական կեանք ունենայ» Յովհ. 3:14—15: Ահա այս պարոնները զայս չընդունելով Աւետարանը ի դերեւ հանած կ'ըլլան: «Վասնզի Որդին մարդոյ եկաւ որպէսզի կորսուածը փնտռէ ու փրկէ» Դուկ. 19:10:

Անոնք զՅիսուս Քրիստոս փառաբանելով իբր խմաստուն մը, նշանաւոր փրկիսովայ մը, մաքուր կեանքով մէկը, և բարոյականի ուսուցիչ մը և մեծ առաջնորդ մը, և չընդունելով զԱյն այնպէս ինչպէս նա ինքն կը հաստատէ ինք իր մասին, քրիստոնէութեան և եկեղեցիին դէմ կատարուած ամէնէն մեծ ոճիրը կը գործեն: Հեթանոսներուն ամէնէն մեծ աւետարանիչը, Պօղոս առաքեալ, այս վտանգը տեսնելով, Աստուծոյ եկեղեցիներուն և այս սատանայական ու կործանիչ վարդապետութեան յարաբերութիւնը կտրելու համար, առ Գաղատացիս թուղթին առաջին գլուխ Տրդ հաւարին մէջ կը գրէ. «Բայց եթէ մենք կամ երկինքէն հրեշտակ մը գոյ, աւետարանէ ձեզ անկէ ուրիշ՝ զոր մենք աւետարանեցինք ձեզի, նզովեալ ըլլայ»: «Եւ եթէ մէկը ձեզի գոյ ու այս վարդապետութիւնը չբերէ, զանիկա տուններնիդ մի ընդունիք, և անոր բարեւ մի ըսէք» Բ. Յովհ. 10. Իսկ 11րդ համարին մէջ, «Քանզի ով որ անոր բարեւ կ'ըսէ անոր չար գործերուն հաղորդ կ'ըլլայ»: «Ո՞վ է սատարս, եթէ ոչ ան որ կ'ուրանայ թէ Յիսուս՝ Քրիստոս չէ» Ա. Յովհ. 2:22, 4:3: Այսինքն Ա. Կոյսէն ծնունդը և աստուածութիւնը ըսել կ'ուզէ, քանզի ամէն մարդ մարմնէն ծնած է: Մարդու համար այս արտայայտութիւնը չի գործածուիր: «Զըլլայ որ մէկը ձեզ խաբէ փուճ խօսքերով» Եփ. 5:6:

ԶՅիսուս վերագրեալ կերպով չընդունողը ստուգապէս սատարս մըն է:

«Ես եմ Ալֆա և Օմէգա, սկիզբն ու վախճանը, առաջինն ու վերջինը» Յայտ. 1:8, 21:6, 22:13:

«Ամէն իշխանութիւն ինծի տրուեցաւ երկինքի ու երկրի մէջ» Մատթ. 28:18:

«Ես ձեզի կ'ըսեմ թէ...» Մատթ. 5:22, 27, 34 և 39:

«Քու մեղքերդ քեզի ներուած են» Մատթ. 9:2, Ղուկ. 7:48, Մարկոս 2:5:

«Որդին մարդոյ իշխանութիւն ունի երկրի վրայ մեղքերու թողութիւն տալու» Մատթ. 9:6, Մարկ. 2:10:

«Ես եմ կենաց հացը» Յովհ. 6:35:

«Ես եմ ճամբան, ճշմարտութիւնը և կեանքը» Յովհ. 14:6:

«Ես եմ յարութիւնն ու կեանքը» Յովհ. 11:25:

«Ես եմ դուռը» Յովհ. 9:

«Մէկը Հօրը քով չի գար եթէ ոչ ինձմով» Յովհ. 14:6:

«Ես և Հայրը մէկ ենք» Յովհ. 10:30:

«Աստուած մարմինով յայտնուեցաւ» Ա. Տիմ. 3:16:

«Ան (այսինքն Յիսուս) Աստուած է» Հռովմ. 1:5:

«Ճշմարիտ Աստուած և յաւիտենական կեանքը այս է» Ա. Յովհ. 5:20:

Ահա Յիսուս Քրիստոսը այսպէս չընդունողը «ստախոս» է. Ա. Յովհ. 2:22, Բ. Յովհ. 7:

«Անիծեալ է» Ա. Կորն. 16:22:

Արդարեւ այդպէս է՝ Քանզի արդիականներու վարդապետութեամբ, մարդ ինքզինքը չտկեւորու է, իսկ գործեր գործելու է, ուղիղ ապրելու է, և մարդ ինքնիրեն բաւ է կ'ըսեն: Իսկ Աւետարանին վարդապետութիւնը ասոր ճիշդ հակառակն ըլլալով, «մարդս մեղքերու մէջ մեռած է» Եփ. 2:1 և 5: «Իր քայլերը կառավարել քալող մարդուն ձեռքը չէ» Երեմ. 19:23, Առակք 16:9, 20:24, Սաղմոս 37:23: «Միթէ կարելի է եթովպացիին իր մորթը՝ կամ ինձը իր խայտուցները փոխէ» Երեմ. 13:23: «Մարդը մարմնաւոր է» Հռովմ. 7:14:

Մարդուն ինքզինքը չտկելը աւետարանական չէ, բայց աւետարանին ճիշդ թշնամին և ճշմարտութեան հակառակն է: Ասոր համար է որ արդիականները զԱստուած ուրացած կ'ըլլան: Շընորհքով փրկութեան վարդապետութիւնը մէջտեղէն վերցնելով մարդիկը նորէն մասամբ կըռապաշտութեան, մասամբ հրէականութեան (այսինքն օրէնքի) աւելի յիտակը անկրօնութեան կըտանին: Օրինակի համար Բրոֆ. Գրիգորեան «Աստուած Յիսուս Քրիստոսի մէջ յայտնուեցաւ» ըսելով պնդած տանը բուն Աստուծոյ Յիսուս

Քրիստոսով իրագործած, մարդկութեան փրկութեան համար կարգադրած շնորհքի կանոնը ուրանալով չէ թէ միայն Քրիստոսը, այլ նոյնիսկ զԱստուած եւս ուրացած կ'ըլլայ. Յովհ. 15:23, Ա. Յովհ. 2:22 և 23, Բ. Յովհ. 9, Գող. 2:21:

Աստուծոյ ձրի փրկութիւնը (Հռովմ. 3:24) մեր տեղը մեղք սեպուելով (Բ. Կորն. 5:21) խաչի վրայ մեղի պէս յանցապարտներուն համար դոհւող (Հռովմ. 5:6) անձին մահուան մէջ յայտնուեցաւ: «Իր խաչին արիւնովը, (Կող. 2:14, Եփ. 2:14—16) մեղք չգիտցողը մեղի համար մեղք համարեց» (Բ. Կորն. 5:4): «Մեր ամէնուն բեռը անոր վրայ բեռցուց» (Եսայի 53:6): «Ան իր մարմնին վրայ կրեց» Ա. Պետ. 2:24: «Ազգին մեղքերուն համար ծեծուեցաւ» Ես. 3:8:

Ո՞վ թողութիւնը ուրացող Գրիգորեան, քու Աւետարանդ այսպէս է: Թողութեան մասին հրուած համարներուն միայն մէկ մասը կը գըրենք հոս: Մենք այս վարդապետութիւնը մեր մտքէն չենք հաներ, միայն Աստուծոյ «Կենդանի և յաւիտենական խօսքէն» (Ա. Պետ. 1:23) կ'առնենք: Դուն քու վարդապետութիւնդ ո՛ւրկէ կըբերես: Մենք յենարան և ապաւէն ունինք, այսինքն Աստուծոյ անսխալական խօսքը: Քու յենարանդ ի՞նչ է, գիտութիւնդ չէ: Մեղաւորներուն, և քու գիրքիդ մէջ խղճացած երիտասարդներուդ հոգեւոր ծառայութիւն մը ընելու համար Աստուծոյ խօսքը կը յանձնարարես:

Մինչդեռ քու բոլոր ուժովդ այդ խօսքը սխալ մեկնաբանելու և սուտ հանելու կ'աշխատիս: Մեզ ձգէ, հոպա քու առաջարկդ կարգաւորդ և սիրած երիտասարդներդ այս զիրար հակասող արտայայտութիւններդ, այսինքն մէկ կողմէն յանձնարարած գիրքդ միւս կողմէն սուտ հանելի երբ կարդան քու մասիդ ինչ պիտի ըսեն: Ահա ձեզի պէս ինքզինքնուն փրկսովայի տեղ դնողներուն բոլոր կեղծաւորութեանց և նենգութեանց դէմ, Աստուծոյ խօսքին մէջ, քեզիպէսներուն նկարագիրը յիշելով ըլլայ ձեր ընթացքին, ըլլայ վարդապետութիւններուն ճշդութիւնը, և ձեր ամբողջ նպատակին ինչ ըլլալը նախապէս շատ յստակօրէն տեսնելով էր որ առկողմսացիս գրուած թուղթին 2րդ գլուխ Տրդ համարը գրի առնուեցաւ: Տես ինչ կ'ըսէ.— «Զգուշացէք, չըլլայ որ մէկը ձեզ գերի վարէ փրկսովայութիւնով ու փուճ խաբէութիւնով, որ մօրդոց աւանդութեան պէս է ու աշխարհի սկզբունքներուն պէս, և ոչ թէ Քրիստոսի վարդապետութեան պէս»: Այս մարգարէութիւնը ուղղակի արդիականներուն համար գրուած է:

Ա. Ձեր այս վարդապետութիւնը քրիստոնէական չէ, քանզի Յիսուս Քրիստոս Մովսէսի Հիշատակներին, մարգարէութեանց և Սաղմոսներու մէջ իր մասին գրուած բաներու ամէնն ալ առանձին առանձին յիշելով ամբողջ Աստուծոյ

ճաշունչին ճշդութիւնը իր կնիքով հաստատեց, բայց դուք Աստուծոյ ճաշունչը ձեր խելքովը մեկնաբանելով և բացատրելով, բացէ ի բաց զՅիսուս Քրիստոս սուտ կը հանէք:

Բ. Մարդկային է: Յայտնի անգլիացի պատմաբան Քարլայլին խօսքին համեմատ, հայրը և ինքն ալ անբնականոն մտքի տէր Տարվինին, (որ իր գիրքին մէջ 800էն աւելի անգամներ հաւանարար, թերեւս, կրնայ ըլլալ որ, ենթադրենք թէ, եւայլն ենթադրական արտայայտութիւններով նոր վարդապետութիւն մը հաստատել աշխատեցաւ, վարդապետութիւն մը որ մինչեւ օրս գիտնականներու միջեւ չէ հաստատուած և երեւակայական կը համարուի), խօսքերը դուք իբր ճշմարտութիւն տարածելով ձեր բոլոր փաստերը ունայնութեան վրայ կը հաստատէք: Ընդհանրապէս ինչպէս փարիսեցիները կ'ընէին «Ու Աստուծոյ խօսքը կը խափանէք ձեր աւանդութիւնովը զոր կ'աւանդէք» (Մարկ. 7:13):

Գ. Երկրային սովորութեանց համեմատ է: Ըլլայ միութեան ժողովներուն խօսելով, ըլլայ ձեր թերթերուն մէջ, ըլլայ անձնապէս քաջալիւրելով երիտասարդ մօնչ և աղջիկները սինէլայի, պարի, ներկի և փոշիի գործածութեան, Ֆայի, պարի, ներկի և փոշիի գործածութեան, և ազգային երգերով հրճուելու կը մզէք: Նոյնիսկ կը պատմէք թէ պատուելի մը երիտասարդ

սին մէջ: Այսօր «Նոր Աւետարեք»ին խմբագիրը, և «Նոր Աւետարեք» Աւետարանչականին ծախողած չեն: Պատուելիներն ու քարոզիչները ձեր յանկերգը կրկնող չեն հապա ի՞նչ են: Ինչպէս առածը կ'ըսէ «Դրամը տուողը սուլիչը կը սուլէ» նոյնպէս ալ դուք մեր պատուելիները քարոզիչները սուլիչի պէս գործածելու և անոնք ալ ձեր յանկերգը կրկնելու ստիպուած չեն. Բ. Պետ. 2:3: Ասոր համար է որ, ինչպէս նախապէս յիշեցինք, ձեզի դէմ խօսող պատուելիներուն, ըլլայ ձեր նամակներուն մէջ, ըլլայ պաշտօնապէս «Նոր Աւետարեք»ի միջոցով դուք և Բրոֆ. Լեւոնեան կը սպառնաք:

Ինչպէս կ'ըլլայ որ Բրոֆ. Լեւոնեան ամբողջ Միութեան դէմ ծառանալով Պատ. Համբարձումեանի մասին ամբողջ Միութեան տուած որոշումին, և որոշումը տուող մարմինն կը սպառնայ ըսելով «Դուք ո՞վ կ'ըլլաք որ դուք ձեզի դատաւորի մը հովեր տալով պատուելի մը կը դատապարտէք»: Այս Բրոֆ. Լեւոնեանը ո՞վ է: Այս իշխանութիւնը ինք որմէ՞ ստացած է: Անոր այս իշխանութիւնը անձնական է թէ ոչ գիրքի հեղինակութենէն կը ստացուի: Իսկ ամբողջ միութեան անոր դէմ լուռ մնալը ըսել է՝ որ Միութեան մէջ աղտտաւոր և ճշմարտաւոր և աւետարանական անձ մը իսկ չձգելու համար զանոնք գործէ հանել սպառնալու թէ ոյժ և թէ միտք ունիք:

Թէպէտեւ մեզի համար որոշ է թէ Աւետարանչական Միութեան նպատակը աւետարանական չէ այլ անհատական շահը հետապնդող մարմին մըն է առ, այս մասին հանգուցեալ Բրոֆ. Զենոբ Պէդճեանի «Նոր Աւետարեք»ի մէջ գրած հետեւեալ գրութիւնը յատկանշական է: Ան կ'ըսէ. «Մենք գիտենք թէ Սիւրիոյ դպրոցներուն և եկեղեցիներուն անուանով ժողովուած դրամները ո՞ր անձերու օգտին կը ծառայեն»: Բան մը որ ըսել է թէ, առաջին այսպիսի նպատակ մը չի կրնար աւետարանական ըլլալ, երկրորդ բնական է որ ան միայն անձնական կրնայ ըլլալ: Ուստի ապացուցուած ըլլալով թէ Աւետարանչական Միութեան բոլոր անդամներուն կէտ նպատակին է Աւետարանը չէզոքացնել, ըստ աւետարանական մեկին պատուերին, անոնց հետ յարաբերիլ օրինաւոր չէ. Բ. Յովհ. 10: Ահա Աւետարանչականին հետ չյարաբերիլ որոշապէս պատուիրուած ըլլալով, իրապէս աւետարանական քարոզիչ և պատուելիներ իրենց խոր քուէն պէտք է արթնանան: Իրենց առաջին գործը պէտք է ըլլայ անոնց հանդէպ ընել այն ինչ որ Պետրոս ըրաւ հանդէպ կախարդ Սիմոնին (տես Գործք Աւագ. 8:20):

Քանի որ արդիականները Քրիստոսէն բաժնուած են, այս ըսել է որ անոնք չնորհքն ինչպիսիք են. (Գաղ. 5:4): «Այս է Աստուծոյ գործը, որ անոր զրկածին (այսինքն Քրիստոսի) հաւա-

տաք. Յովհ. 6:29, Արդիականները Քրիստոսի չհաւատալնուն համար է որ իրենց գործերուն կը հաւատան: «Մարմինն գործքերը յայտնի ըլլալով...» Գող. 5:19—21: «Մարմինն ծնողը մարմինն է» (Յովհ. 3:6) Կանոնին համաձայն, Տէր Յիսուս Քրիստոսի միջոցաւ Աստուծոյ որդի չեղողները, այս գործքերու ենթակայ ըլլալէն չեն կրնար ազատիլ:

Այս պարագան ո՞ր արդիական քարոզիչի վրայ չտեսանք որ ան ճիշդ չըլլայ նաեւ միեղնորուն ճահճուտ և նեխած տեղերէն գալուն պէս, Կրօնից Դպրոցին համար եւս. հոս ունինք դպրոց մը, որ հակառակ որ իր Աթէնքի չէնքը գոցուած է, դեռ իր գրադարանովը Բրոք. Լեռնուեանովը իր գործը կը շարունակէ Պէյրուսի մէջ: Այս դպրոցը կրօնը թունաւորող և եկեղեցիները նեխեցնող հաստատութիւն մը չէ հապա ի՞նչ է:

(*) Բիւվեք իլե քօփլատօր, շու քիմին իանեսի, Չօգ էլի պօս կեցնէրի, միլլէքին սերսերիսի, Թեմպէլէր սինսիլլերին րահաք եաքագլխանեսի, Էսեան մեքքէպի սէյիլ, պիր սին պաքագլխանեսի:

(*) Այս եւ հետագայ ոսանաւորները, որ եղբօր կողմէ «Կրօնից Դպրոց»ին եւ արդիականներու ասին գրուած է, նոյնութեամբ կ'արտայայտենք զիրար հայաստան քրիստոնէականութիւնը:

Հէր քարաֆա եայլան, կեօյա, վաիզ մեկէլէր, Պու պաքագլխան չըգըյօր մեւմում սիվրի սինեկէր, Սեօզլէր իլէ սինրէր, վազլար իլէ զեհրլէր, Կիւսիլի քիլիսէյը պու պաքաղա սիւրիւլէր:

Իւպու մեքքէպ չօգ ագրէպ սօլուրսու սրաւ, սրաւ Հէր քեսի զեհրլէյէ, սաննը սաչա, ըսրաւ, Նէ աիլէլէր ազլաքսը ան ցէ կեցնէր սազլաքսը, Թեմսինին պաքաղընա, մեկուն չըգմաղա աքսը:

Ասոնք, թողունք Ս. Հոգւոյն երկսայրի սուրէն աւելի հատու խօսքը գործածել, նոյն այդ խօսքը սուտերով չարափոխելու կ'աշխատին:

Իցնիլի քեզվիր քեսէր քեմսիր էյլէր քեսիցն, Իպասէրի ցեմսիցն, խըսմէրի քեսիցն, Տիցի քօգ, սիւմէնի քօգ, պիւքիւն սերսերիսիցն, Միլլէք գուրպան քեսէր փօսուցա, քիւսիւսիցն:

Գիտեմ որ այս խօսքերս որքան ճիշդ են, նոյնքան եւս շատերուն ցաւ և տրամաւոր են պիտի պատճառեն: Ինծի պիտի ըսէք թէ մեր ա-

առջնորդներուն, սիրելիներուն, համաքաղաքացիներուն, մեր հպարտութեան առարկայ բանալիօսներուն, գրողներուն և մեծ ուսուցիչներուն և զիտակասներուն, վերջապէս մեզ հովանաւորող, հսկայանդամ, տերեւոտ ծառերուն մինչեւ արմատը հարուածներ կուտաս: Բայց ի՞նչ ընենք, զիտեմ որ ասոնցմէ շատերը ձեր միտերէն միտ և ոսկորներէն ոսկորներ են: Ահա ճիշդ այս դժուարին կացութեան մէջ կը գտնուինք: Երբ Իսրայէլացիք զիրենք գերութեան տունը եղող Եգիպտոսէն հանող Աստուծոյ թափուեցան, Մովսէս Տէրօջը կողմէ ստիպուեցաւ եզրօր սուրբ եղբոր դէմ հանել: Այդ օրը Իսրայէլացիներէն 3000 հոգի սպանուեցան. (Ելից 32:25—29): Ատեն մը Իսրայէլացիք Տէրօջը հրամանին հակառակ օտար կանանց հետ յարաբերելով անոնցմէ զաւակներ ունեցած և ընտանիքներ կազմած էին: Այսպիսի պարագային Նէեմիայ ի՞նչ կըրնար ընել: Արտօնելու իրաւասօ՞ւ էր: Ապա թէ ոչ պարտաւոր էր Մովսէսի միջոցով զրկուած Տէրօջը հրամանը զործադրել: Իրողութիւնը մեր ամէնուն ծանօթ է: Այդ օրը Իսրայէլացւոց մէջ մեծ լաց ու կոծ տեղի ունեցաւ. Նէեմիայ 13:23—30: Ամէնուն ծանօթ է թէ Սամուէլ Աճաճ թագաւորին ինչ ըրաւ (Ա. Թագաւորաց 15:32—33): Յայտնի է նաեւ թէ Եղիա Ագաթիին սուտ մարդարէներուն ի՞նչ ըրաւ. (Գ. Թագաւորաց 17:40): Այս ամէնը անոր համար որ անոնք ստիպուած

էին երկրորդ օրինաց Գիրքին 13րդ գլուխին մէջ գրուած պատուիրանները տառացիօրէն դործադրել: Տեսնենք ի՞նչ էին այս պատուիրանները. —

Եթէ ձեր մէջէն մարդարէ մը կամ երազատես մը ելլէ, ու ձեզի նշան մը կամ հըրաշք մը կայ, և ձեզի ըսած նշանը կամ հըրաշքը կատարուի, ու ձեզի ըսէ թէ երթանք օտար աստուածներ պաշտենք, զորոնք դուք չէք ճանչցած, այն մարդարէին կամ երազատեսին խօսքը մտիկ մի ընէք. քանզի ձեր Տէր Աստուածը ձեզ կը փորձէ, որպէսզի հասկնայ թէ արդեօք դուք ձեր Տէր Աստուածը ձեր բոլոր սրտովը ու բոլոր հոգւովը կը սիրէ՞ք: Զեր Տէր Աստուծոյն հետեւողը լիաք ու անկէ վախնաք, անոր պատուիրանքները պահէք ու անոր խօսքին հնազանդութիւն ընէք, զանիկա պաշտէք ու անոր յարիք: Եւ այն մարդարէն կամ երազատեսը պիտի մեռցուի, վասնզի ձեզ Եգիպտոսի երկրէն հանող ու ձեզ ծառայութեան տունէն ազատող ձեր Տէր Աստուծոյն դէմ ապստամբութիւն խօսեցաւ, որպէսզի ձեզ խոտորեցնէ այն ճամբայէն զոր ձեր Տէր Աստուածը ձեզի պատուիրեց որ անոր մէջ քալէք. այսպէս չարութիւնը ձեր մէջէն վերցնէք:

Եթէ քու մօրդ տղան, քու եղբայրդ, կամ

քու տղադ, կամ աղջիկդ, կամ ծոցիդ կինը, և կամ քու բարեկամդ զոր քու անձիդ պէս կը սիրես, քեզ մօլորեցնել ուղեւորվ ծածկաբար ըսէ, երթանք և օտար աստուածներ պաշտենք, զորոնք ոչ դուն ճանչցար, ոչ ալ քու հայրերդ, ձեր բոլորաիքը եղող ազգերուն աստուածներէն, թէ՛ ձեզի մօտ ըլլան, և թէ՛ ձեզմէ հեռու, երկրի մէկ ծայրէն մինչեւ միւս ծայրը, անոր հաւանութիւն չտաս, ոչ ալ անոր մտիկ ընես. քու աչքդ անոր չխնայէ, ոչ ալ անոր վրայ դուրս ունենալով պահես զանիկա. այլ անշուշտ մեռցնես. ու զանիկա մեռցնելու համար նախ քու ձեռքդ անոր վրայ ըլլայ, ու ետքը բոլոր ժողովուրդին ձեռքը. քարերով քարկոծես զանիկա, որպէսզի մեռնի. քանզի ուղեց քեզ ապստամբեցնել քու Տէր Աստուծմէդ, որ քեզ Եզրիպտոսի երկրէն, ծառայութեան տունէն, հանեց, և բոլոր Իսրայէլ լսելով վախճայ, ու մէյմըն ալ ձեր մէջ ասոր պէս չարութիւն մը չընեն:

Եթէ քու Տէր Աստուծոյդ՝ բնակութեան համար քեզի տուած քաղաքներէն մէկուն վրայով լսես, որ կ'ըսեն թէ ձեր մէջէն քանի մը չար մարդիկ ելան, ու իրենց քաղաքին բնակիչները ապստամբեցուցին, ըսելով, երթանք ձեր չճանչցած օտար աստուածները պաշտենք, այն ատեն աղէկ մը

քննես ու հարցուփորձ ընես, ու երբ տեսնես որ ըսուած բանը ճշմարիտ ու ստոյգ է, և այն գարշելի բանը ձեր մէջ եղած է, այն քաղաքին բնակիչները անպատճառ սուրի բերնէ անցնես, թէ՛ զայն և թէ՛ անոր մէջ եղած բոլոր բաները նզովելով. անասուններն ալ սուրի բերնէ անցնես. և անոր բոլոր աւարը անոր հրապարակին մէջ ժողվես, ու այն քաղաքը և անոր բոլոր աւարը քու Տէր Աստուծոյդ համար բոլորովին կրակով այրես. ու անիկա յաւիտեան աւերակ ըլլայ, մէյմըն ալ չշինուի: Եւ այն նզովուածէն ձեռքիդ մէջ բան մը չփակչի, որպէսզի Տէրը իր սաստիկ բարկութենէն դառնայ, քեզի ողորմութիւն ու գթութիւն ընէ, և քեզ չառցնէ, ինչպէս քու հայրերուդ երդում ըրաւ, եթէ դուն քու Տէր Աստուծոյդ ձայնին հնազանդութիւն ընելով անոր բոլոր պատուիրանքները պահես, զորոնք ես այսօր քեզի կը պատուիրեմ, ու Տէր Աստուծոյդ առջեւ ուղիղ եղածն ընես:

Ահա Ս. Գրոց բոլոր օրէնքները ասոնք են: Հին Կտակարանը անոնց սպանութիւնը, իսկ Նոր Կտակարանը անոնց հետ չյարբարելի հրամայած են:

ԱՐԴԻԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ՍԻ ՔԱՆԻ ԹԵԼԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ս. Գրոց մէկ մասը ընդունել իսկ միւս մասին համար «սուտ է», «տեսանելի պատգամը պատգամ չէ», «Պօղոս այս բանը ըսելու չէր» և այլն ըսել, քողաքավարական բոլոր կանոններուն և բարեկրթութեան դէմ է։ Այս բաները ծածկելու ժամանակը անցած է։ Անունները հոս նշանակուած և Սիւրիա գտնուող քարոզիչներուն շատերը Ս. Գրոց աստուածային ներշնչման չեն հաւատար։ Թողունք որ չհաւատային, բայց իրենց բոլոր ջանքերն ու ճիգերը, սկզբունքը և նպատակին, Ս. Գրքերը սուտ հանել է։ Ժողովուրդին երեսանց հաւատացողի մը պէս երեւնալ, բայց գործնականապէս և խօսքով զայն ուրանալ չէ թէ միայն կրօնաւորներուն այլ մարդ եղող ոեւէ մարդու չի վայելեր։ Ս. Գրքերը եղածին պէս ընդունել և կամ զանոնք բոլորովին ուրանալէ տարբեր կերպով կարելի չէ արդարանալ ձեզի համար։ Եթէ դուն զատարան վկայ մը տանիս, զատուորը հարցնէ թէ այս վկային խօսքերուն դուն կը հաւատաս, և դուն պատասխանես Տէր իմ այս խօսքերը ճիշդ

են, սովորէ միւս խօսքերը սուտ, զատարանը բերած այս վկային խօսքերուն մտիկ կ'ընէ և զանոնք կ'ընդունի։ Կարծեմ դուն ալ պիտի խոստովանիս թէ զատարանը այսպիսի վկայի մը վկայութիւնը չընդունիր։ Աստուծոյ, յսկիտենական կենաց, մեղքի, վերջին զատաստանի և զատապարտութեան և մեռելներու յարութեան և այլ ճշմարտութեանց մասին մեզի խօսողը Աստուածաշնչն է։ Ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ կըրնաս այս Սուրբ վկային վկայութեանց «սուտ է» ըսել։ Ս. Գրքը կ'ըսէ. «Ահա կոյսը պիտի յղանայ և որդի պիտի ծնանի» Մարգարէութիւն Եսայայ 7:14. Դուն այս բանը միտքովդ մեկնաբանելով կ'ըսես. «Ո՛չ, կոյսէն որդի չի ծնանիր, քանզի գիտութիւնը այս բանը չի հաստատեր»։ Եթէ Ս. Գրոց մէկ համարին համար սուտ է ըսես, ամբողջ գիրքին վրայ տարակոյս չես հրաւիրեր։ Վերջերս այս խնդիրը խօսակցութեան նիւթ եղաւ երբ վեր. Փափագեան Եգիպտոս ուղեկց։ Օր մը Հայ Աւետարանական կեղեցւոյ աւագանին կը խորհրդակցէր Պատ. Համբարձումեանին ետ Եգիպտոս գալու և չգալուն մասին, երբ լսուեցաւ թէ Պատ. Համբարձումեան Բրիտանի կոյսէն ծննդեան չի հաւատար։ Վեր. Փափագեան սկսաւ մեկնաբանել «Ահա կոյսը պիտի յղանայ և որդի ծնանի» խօսքը։ Վերջապէս արդարացնելով Պատ. Համբարձումեանի տեսակէտը և սկսաւ փաստաբանել

անոր հաշուոյն. և ահա խօսքը ինծի ուղղելով
«Օր մը եկուր քեզի ալ այդ համարին բացառ-
րութիւնը տամ» ըսաւ: Եւ պատասխանեցի թէ
այս համարին բացառութիւնը Մասթէոս առա-
ջին և Ղուկաս առաջին գլուխներուն մէջ զբո-
րած է:

Անձնապէս ինծի ծանօթ մէկը, Միջագետքի
մէջ, Շաթ Էլ Արապ կոչուած տեղը, անգամ մը
տիղմի մէջ կը խրի. մէկէն ի մէկ մինչեւ մէջ-
քը տիղմին մէջ կը սուզի: Մարդը քիչ մը կ'աշ-
խատի որ ելլէ, մինչեւ կուրծքը կը թաղուի.
քիչ մըն ալ կ'աշխատի մինչեւ ուսերը կը
մխրճի, և հասկնալով որ ճիգ մըն ալ ընելուն
պիտի խեղդուի, կը սկսի օգնութիւն պօռալ:
Մօտը գտնուող ընկերները ձայնը կը լսեն, և իր
չորս դին մեծ տախտակներ դնելով կուգան կ'ա-
ղատեն զայն:

Ծիշդ տոոր պէս ալ, արգիւհաններ, քանի
ճգնիք, և դուք զձեզ արգարացնել, չքմեղացնել
աշխատիք, Ս. Գրոց համարներուն մեկնութիւն-
ներ և բացառութիւններ տալով փաստաբանէք,
ալ աւելի պիտի մխրճիք:

Չեզի համար երկու ճամբայ կայ. կամ Աս-
տուծոյ պաղատելով կը փրկուիք, և կամ բե-
մերը ձգելով կրօնք ըսուած բանը հիմ չունի
ըսելով արհեստ կամ առեւտուրով կը զբաղիք:

ԹԵԼԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԱՐԴԻԱԿԱՆՆԵՐԷ ԽԱԲՈՒՈՂՆԵՐՈՒՆ

Օր մը ճնճղուկին մէկը ճամբուն մէջտեղը
կը թառի: Ծնճղուկը կը տեսնէ որ անդին խօսա-
մը կուգայ: Ծնճղուկը խօսման մարդու չի վա-
սեր խորհելով չի փախչիր: Խօսման ճնճղուկին
մօտենալով ձեռքի գաւազանով անոր մէկ ոտքը
կը կոտրէ: Ծնճղուկը կ'երթայ կը գանգատի
գատաւորին: Հետեւելով աչքի աչք, ակռայի
ակռայ կանոնին գատաւորը կը հրամայէ խօ-
սայի մէկ ոտքը կտրել: Ծնճղուկը կ'ըսէ գատա-
ւորին. «Կ'աղաչեմ, տէր գատաւոր, խօսային ոտ-
քը չկտրէք, եթէ խօսային մէկ ոտքը կտրէք
միւս ճնճղուկ ընկերներս նորէն խօսային փաթ-
թիւն ճնճղուկ ընկերներս նորէն խօսային փաթ-
թիւն և վերարկուէն պիտի խաբուին և խօ-
սոցէն և վերարկուէն պիտի խաբուին ոտքերը պիտի
կոտրէ: Աւելի յարմար կ'ըլլայ խօսային փաթ-
թիւն ու վերարկուն վրայէն հանել: Այն ատեն
ճնճղուկները զայն հեռուէն տեսնելուն պէս կը
փախչին իրմէ»:

Սիրելի բարեկամներ, գիտեմ որ ձեզմէ շա-
տերը միամտօրէն խաբուած էք: Յանուն Աս-
տուծոյ խօսքին կը խնդրեմ ձեզմէ որ մեր

գիրքին մէջ յիշուած մարդոց և իրենց նման-
ներուն փաթթոցէն և վերաբերութեն չխաբուիք՝
Այսինքն ձեւաւոր խօսքերուն, սիրոյ քարոզնե-
րուն, համաքաղաքացիութեան, իմաստուն խօ-
սելակերպերուն, անուն և պատիւներուն, ար-
տաքուստ սղուոր երեւցող մարդկային գովա-
սանքներուն չխաբուիք: «Քանզի մարդոց մէջ
բարձր եղածը Աստուծոյ առջեւ պիղծ է» Դուկ.
16:15: Մեր Տէրոջը այս խօսքը կը յիշեցնեմ
ձեզի. «Աչքի երեւցածին պէս դատաստան մի
ընէք. հապա արդար դատաստան ըրէք» Յովն.
7:24: «Հապա հոգիները փորձեցէք՝ թէ արդեօք
Աստուծմէ՞ են» Ա. Յովն. 4:1: Երկրորդ համար՝
«Ամէն հոգի որ Յիսուս Քրիստոսը մարմինով ե-
կած (այսինքն կոյսէն ծնունդը և աստուածու-
թիւնը) կը խոստովանի, անիկա Աստուծմէ է»:
Երրորդ համար. «Եւ ամէն հոգի որ Յիսուս Քր-
իստոսը մարմինով եկած (այսինքն Անոր կոյ-
սէն ծնունդը և աստուածութիւնը) չի խոստովա-
նիր, անիկա Աստուծմէ չէ»:
Իսկ երկրորդ գլուխ 22—23 համարներուն. «Ո՛վ է ստախօս եթէ ոչ
ան որ կ'ուրանայ որ Յիսուս՝ Քրիստոս չէ. ա-
նիկա է նեւր որ կ'ուրանայ հայրը ու որդին՝
Ամէն ով որ կ'ուրանայ Որդին, անիկա Հայրն
ալ չ'ընդունիր»:

ՄՕՏԸՐՆԻՍՔԼԷՐ ՀԱԳԳԸՆՏԱ

- Յիսուս Ալլան սեյիլ սեր Յովսէփին քօխումընսան 1
Միւնիզիլէր եալան, սեր, խիւրհիւսք քաղմընսան 2
Դըյամէթէ ինանմազ, սեր, պու շէյլէր եալանսան 3
Շէյթան սօլմուշ Շէյթանսան, վալիսէսի երլանսան 4
5
Մօսրնիսք սիր, վաիզ սեյիլ, 5
Սէլամ վերմեք ճաիզ սեյիլ: 6
ձեհեննեմ եօզ սըր սեյիլ, ճեհիմէ իրշաս էյլէր 7
Կիւնահըն աւլը եօզ սեր, ճեհ քէսի իֆսաս էյլէր 8
Ասէմին աւլը մայմուն, պու քալիմ ազլա ույլուն 9
Աւլը իլէ իֆթիլսար էյլէր քի մայմուն օղլու մայ-
մուն 10
5
Մօսրնիսք սիր, վաիզ սեյիլ, 5
Սէլամ վերմեք ճաիզ սեյիլ: 6

- 1 Յովն. 6:42, Յովսէփին օղլու տէյիլ՝ մի, տէսիլէր:
2 Մատթ. 12:24, Պաէլզէպուղ վասըթասլլէ ճին չըզա-
րրյօր, տէսիլէր:
3 Մարկ. 12:18, Դըյամէթէ ինանմային Սատուզիլէրին
ճինսիննէն տիրլէր:
4 Մատթ. 23:33, Երլան նէսլի տիրլէր:
5 Մէզ. 50:16, Ահրեամընը հիքեայէ էթմէք անլէրին
վազիֆէսի տէյիլ:
6 Բ. Յովն. 10, Անլէրէ սէլամ վերմէյինիզ:
7 Մատթ. 23:15, Իրի զաթ էհիլ ճէհէննէմ զըլար:
8 Ղալ. 5:12, Միւֆսիալէրին ճէզասը:
9 Ամալ. 20:29-30, Ֆասիա շէյլէր սէօյլէյն:
10 Բօմ. 1:32, Քէօթիլիլիյէ րիզա վերլիլէր:

- Ինանքր քի պիր ժնն, քիթապը եօգ պիր ժնն 11
 Բեմեար մը, քիթաքեար մը, պիլմեգսին քի
 քեցի քե 12
 Հեք քիմ ույար քիթնիքն քիլիլիլ քեմեքնիքն 13
 Էնիլիլ քա քեցիքն, քեցիքն քե քեցիքն: 14
- Մօքրնիսք քիր, վաիգ քեյիլ, 5
 Սեկամ վեքմեք ճաիգ քեյիլ: 6

- Իննիլի քօքիլ քափար, քիթա քեմեքնիլ քափար 15
 Մուհապպեք վազ քիլեքն պուղղ ու ասեվեք
 սափար 16
 Սուրեքն քե ճալիմ քիր, խալը կիպի սերիլի 17
 Ելան կիպի զալիմ քիր, ելան կիպի սարլը 18
- Մօքրնիսք քիր. վաիգ քեյիլ, 5
 Սեկամ վեքմեք ճաիգ քեյիլ: 6

- 11 Մատթ. 7:13, Հէլաքա կեօթիլըն եօլ կէնիլ 2 տիր:
 12 Ղալ. 2:4, Կիզիլեք սեվիլեքն:
 13 Բ. Պեա. 2:14, Սապիթ օլմայան ճանլարը իզլալ
 էալըլը:
 14 Մատթ. 15:14, Քէօք քէօքէ զըլալուզըլ էալմէգ:
 15 Մատթ. 7:15, Խարիթէն զօյուն քիթիլու զափըճը զուրտ:
 16 Բ. Տիմ. 2:17, Անլէրին սեօզիլ զանկըն կիպի տիր:
 17 Կոլ. 2:18, Միլթէվազը վէ խարիթէն սալիթ քիմ-
 Մաաթ. 23:28, սէլէր:
 18 Բ. Կորն. 2:11 Դուր մէլէյի կիպի: Բ. Կոր. 11:14:

- Գաքընլար քալքիթ քիլեք, քեքէլ քեք կեմ քազար 19
 Եքէլէրի քալքիթ քեք գաքընլար քեմ քազար 20
 Պու քե մուլարիլ ուսուլ սըր, ճան քազար քիլեք
 քըզար 21
 Բիմ պեօյլէսի պիր քեքէ մալ օլուր, լալ օլուր
 պազար 22
- Մօքրնիսք քիր, վաիգ քեյիլ, 5
 Սեկամ վեքմեք ճաիգ քեյիլ: 6

- Եքմեք մի օլմաքընը, քիլիլ քեմ քազար օլսու 23
 Աիլէլէր քեքն քեքիլը, ճեք քեք սիզքն պիլար
 օլսու 24
 Սիլ կիպի միլէրէլէր միլէքէ պիր աւ օլսու 25
 Պու զաքընըլ չեքիլմեք, կեօթիլիլմեք պար
 օլսու 26
- Մօքրնիսք քիր, վաիգ քեյիլ, 5
 Սեկամ վեքմեք ճաիգ քեյիլ: 6

- 19 Թէրվ. 3:1-6, Իլահլար ալաքաքընըլ:
 20 Ամալ. 13:50, Շէյթանըն զարըլար վաքընլար իշ-
 լէմէսի:
 21 Տիտոս 1:11, Խանէլէր խարապ էալըլէր:
 22 Ղալ. 2:5, Պիր սաաթ պիլէ տիլէնիլմէգ:
 23 Բոմ. 3:12-18, Պօղազարը ալըզ զապար սըր:
 24 Տիտոս 1:11, Խանէլէր խարապ էալըլէր:
 25 Բ. Պեա. 2:13, Քիլիլէլէլէր վէ ալըլ տըրլար:
 26 Եսայի 1 14, Ալահա վէ ինսանլարա եիլը օլուրլար:

Պիւքիւն եօմր, վազարընըզ Բապպա գարշը
 փռձիւր սիր 27
 Իննիւ սիզի հիւմ հեռ, վաիզ սեյիւ փեաձիւր սիր 28
 Հեր քիւմ քի սիցիւր սիզի, քիւմ հեռսէ սիյանք 29
 Հեմ Ալլահա, հեմ սիմէ, հեմ միլլէքէ խիյանք 30

Մօսքընիսք սիր, վաիզ սեյիւ, 5
 Սեկամ վերմէք ճաիզ սեյիւ: 6

Բեամեն Ալլահը պիլեն, զապեն պու միւնքիւր-
 լերսեն 31
 Մագսէս ի հայսքընը մուրսար հեհն, փրլէհեն 32
 Շիւպնէլէր պարաղընսա մէսք օլմուէ սերխօս-
 լարսան 33
 Վաիզ օլսա նէ չըգար պեօյլէ էլիպօւլարսան 34

Մօսքընիսք սիր, վաիզ սեյիւ, 5
 Սեկամ վերմէք ճաիզ սեյիւ: 6

-
- 27 Մատթ. 23 պապ, Ֆէրիսիլէրին մէսլէյի:
 28 Ղալ. 1:8, Մէլուն արք:
 29 Էմսալ 24:24, Խալզ պէտտուէ էտէր:
 30 Էմսալ 17:15, Բապարն ինտինտէ մէքրուհ արք:
 31 Տիտոս 1:16, Ամէլլէրիլէ ինքհար էտէրլէր:
 32 Ֆիլ. 3:18, Խաչըն տիւշմէնլէրի:
 33 Յուդա 12:13, Բիւզկեարտան սիւրիւրլէնէն սուսուզ
 պուշուլ արրլար
 34 Եսայի 56:10, Մէնֆաաթ ք զաթիլէսինի արարլար:

Յօգ մր պիր թեք Գեհս օլսուն պունլարա եէքեր
 սեսին 35
 Պեօյլէ հնկին սին օլմազ, սինսիզսեն պէսքեր
 սեսին 36
 Սեն նեհեննեմ բիւզկեարը նեհեննեմսեն եսերսին 37
 Ճեհեննեմսեն կելիւսին, նեհեննեմէ կիսերսին: 38

Մօսքընիսք սիր, վաիզ սեյիւ, 5
 Սեկամ վերմէք ճաիզ սեյիւ: 6

-
- 35 Ամալ 13:10, Շէյթան օլլու, Ֆիրաղէթ Լթմէ՞զ միսին:
 36 Ամալ 14:13-15, Պաթըլ իթիզաթ:
 37 Վահի 17:8, Հապիլէտէն չըգար:
 38 Վահի 17:8, Հէլարա կիտէր:

Այս գիրքը գրելու մեջ միակ շարժառիթս եւ նպատակս Տեր Յիսուս Քրիստոսի եւ անոր խօսքին հանդեպ ունեցած անկեղծ եւ անխառն սերս եղած է: Ոչ մէկ շահագիտութիւն, կամ ոեւէ մէկուն դէմ չարամտութիւն կամ վրիժառութեան միտք չունիմ: Տերոջը փառք կուտամ որ իր Որդւոյն արեան գինովը կազմակերպութեան մը նպատակը յառաջ ճշդութեամբ հասանքէն ազատեց եւ գիտ: Ուր որ իրենց փրկութեանը վկայող Աստուծոյ անկեղծ որդիները կան, զանոնք Տերոջմով իբր եղբայր մը կամ սիրելի բարեկամ մը կ'ընդունիմ:

Ճշմարիտ հաւատացեալներուն համար այս գիրքին նպատակն ու նշանաբանը ա'յս է: Այսինքն Աստուծոյ բոլոր որդիները, արքուն կեցած, գիտնանք քեզ Գաբրիէլ վերջաւորութեան հասած ենք: Չարութիւնն ու վատութիւնը, անկրօնութիւնն ու անբարոյութիւնը, եւ անիրաւութիւնը մեր գիտցածէն շատ աւելի զարգացած են: Ասոնք գիտնալով Աստուծոյ մեզի համար Յիսուս Քրիստոսի միջոցով պատրաստած Թուղթ առ եփեսացից ճշգրտութիւն մեջ յիշուած զեմքերով զինուած, մեր ձեռնարկած պայքարին մեջ միութեամբ մտադրուիմք, վասնզի մեզի համար յաղթութիւնը պատրաստ է: Ուստի Աստուծոյ բոլոր գաւազներուն աղօթքը խնդրելով անոր մեզի հանդեպ ունեցած սիրոյն խորունկութիւնը, եւ շարժութիւնը հասկնալու մեզի խելք պարզեւեք բնեղով աղօթենք, Ամեն:

Մեր այս գիրքին մէջ պարզուած բոլոր գաղափարներուն եւ եղած յայտարարութեանց, ուղղակի կամ անուղղակի պատասխան, քննադատութիւն, եւայլն, սիրով պատրաստ ենք լսելու, պայմանաւ որ պատասխանները կամ քննադատութիւնները Ա. Գիրքէն մէկ կամ աւելի համարներով հաստատուին այլապէս փիլիսոփայօրէն, լոկ տրամաբանութեան վրայ հիմնուած եւ կամ մարդկային գիտութեան յիշողութեամբ եղած պատասխանները երբեք նկատի չեն առնուիր: «Քանզի քէպէտ մարմինի մէջ կը փայլենք, բայց ոչ քէ մարմնաւորապէս զինուորութիւն կ'ընենք. վասնզի մեր զինուորութեան զեմքերը մարմնաւոր չեն, հապա Աստուծմէ զօրութիւն առած՝ ամրոցներ փակելու: Մենք խորհուրդներ կը փակենք. եւ Աստուծոյ գիտութեան դէմ բոլոր հպարտացած բարձր բաները գերի կ'ընենք»:

Հասցէ.—

T. HAYATI

Fabrique des Tissus Indigènes Egyptiens
18, Rue Darb-el-Guinéna Le Caire

Սոյն գիրքը, հայերէն կամ քրեւերէն,
եւ հեղինակին «Բահնիւմա եւ Մօսրնիզմ»
եւ «Մեռած հանները մանրավանդին իւ-
ղը կը նեխեցնեն» հասոյնները, բոլոր փա-
փափոյններուն ձրիաբար կը դրկուի:

Դիմել վերոգրեալ հասցէին

Printed in Egypt by
SAHAG-MESROB Press
25, Sharia Tewfik, Cairo.

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0159568

